ศิลปากร

ปีที่ ๑๗

มิถุนายน ๒๔๗๖

อาสาฬหสังวรรค์

บียโต ชายเต โสโก

ความโศกเศร้า – เกิดจากความรัก

โศกจิตต์พิษโศกเพราะโรครัก ผิว์จะหักก็ต้องผลักรักเหือดหาย

ระทมโศกก็เพราะรักมักท่วมกาย โศกสลายก็เพราะรักพรากจิตต์ เอย.

ถนอม พัฒนศิริ.

กระบวนเพื่อนเที่ยวเตร่ด้วยกันแล้ว ข้าพเจ้ายกให้คุณประพันธ์เป็นที่ ๑ แกเป็นทั้งเพื่อนที่มีอาวุโสกว่าคนอื่น อารมณ์ดี พูดจาเฉลียวฉลาด รู้จักผ่อนสั้นผ่อนยาวในระหว่างเพื่อนฝูง และบางขณะก็ทำหน้าที่เป็นผู้คอยรั้งเพื่อน ซึ่งบ่ายหัวเรือจะไปทางนรกให้กลับมาทางสวรรค์ คือ ทางอันดีงาม คุณธรรมข้อนี้เป็นเหตุให้เพื่อนฝูงทั้งปวงรักใคร่และนับถือด้วย เพราะการคบกับคุณประพันธ์มีส่วนที่จะดีมากกว่าเลว ไม่ใช่เคราะห์ดีตอกหรือที่ข้าพเจ้าได้คนชะนิดนี้ไว้เป็นเพื่อน

คุณประพันธ์ อายุ ๓๖ ปี แก่กว่าข้าพเจ้าถึง ๑๒ ปี หรือ ๑ รอบเต็ม ๆ เมื่อปีกลายนี้ทางราชการย้ายแกจากกลางเมืองสงขลาไปอยู่อำเภอหาดใหญ่ แต่นั้นมาข้าพเจ้าก็ไม่ใคร่ได้พบปะกับคุณประพันธ์บ่อยนัก เพราะโอกาสไม่อำนวย พูดถึงรูปร่าง แม้คุณประพันธ์จะมีอายุตั้ง ๓๖ ก็ยังดูหนุ่มแน่น ผิวพรรณผ่องใส ท่าทางคล่องแคล่ว และดูเหมือนการเป็นโสดของคุณประพันธ์ เป็นอีกอุปกรณ์หนึ่งที่ทำให้แกแก่ช้ากว่าปกติ

คืนนั้นเป็นวันเสาร์ ข้าพเจ้ากำลังแทงบิลเลียดอยู่กับคุณพงศ์ เพื่อนสนิทอีกคนหนึ่งที่สงขลาบิลเลียดสถาน เวลาประมาณทุ่มเศษ ๆ มีรถยนตร์แท็กซี่สีน้ำเงินแก่คลานมาจอดอยู่หน้าโรงบิลเลียด รถไม่ทันจะหยุดสนิทดี คุณประพันธ์ในเครื่องแต่งกายสุภาพบุรุษ คือ นุ่งม่วงน้ำเงิน สวมถุงเท้ารองเท้าเสือชั้นนอกแบบราชการ และหมวกใบลานใหม่เอี่ยม ก็ลงจากรถเดินเข้ามา

"ฮัลโหล! ประสิทธิ์ กำลังโจ้บิลเลียดอยู่เทียวนะ" คุณประพันธ์ร้องทักข้าพเจ้า

"อ้อ! ประพันธ์ บ๊ะวันนี้แพ่นมาถึงสงขลาได้นะ กันนึกว่าเจ้าคุณที่ไหนมาเสียอีก" ข้าพเจ้าตอบพลางยื่นคิวให้ "เอ้า! เล่นบิลเลียดกับคุณพงศ์ซิ"

"อั๊วไม่สู้โว้ย! แชมเบี้ยนหาดใหญ่" คุณพงศ์ค้าน

"เฮ้ย! อั๊วไม่เล่นหรอกวันนี้ มีธุระง่า—ประสิทธิ์ มานี่แน่ะบอกอะไรให้" คุณ

ประพันธ์ว่า

"เดียวซิ อิก ๓ แต้มเท่านั้นแหละ ไหน ย่อย วิสกิ ๒ เป๊ก" ข้าพเจ้าตัดบท พอวิสกิผะสมโซดาสิเหลืองอ่อน ถูกนำมาเทียบไว้บนโต๊ะ ข้าพเจ้าก็ตบหลังแดงได้แต้มเกมพอดิจึงวางคิวหันมาดวดกับคุณประพันธ์ และเรียกมาอิกเป๊ก ๑ สำหรับคุณพงศ์

พอถ้วยแก้วทั้ง ๓ ไม่มีอะไรเหลืออยู่เลย เราทั้ง ๓ ก็ออกมานั่งรวมกลุ่มกันที่ห้องนอก ซึ่งเป็นห้องอ่านหนังสือพิมพ์ ต่อไปนี้เป็นถ้อยคำที่คุณประพันธ์เล่าให้ข้าพเจ้าฟัง

"ขะยวนรถด่วนจากบีนังเมื่อวาน มีแม่โฉมงามมาคนหนึ่ง อ้าว! ฟังซิน่า แล้วกัน" แกกุเมื่อเห็นข้าพเจ้าฉวยหนังสือพิมพ์ฉะบับหนึ่งมาทำท่าจะอ่าน ทำเอาข้าพเจ้าต้องโยนหนังสือพิมพ์ทิ้งเสียทันที

"เออ ยังงั้นซิน่า ฟังนะ อั๊วจะเล่าให้ฟัง ตั้งแต่เกิดมา ยังไม่เห็นใครสวยเท่าแม่คนนี้เลย ให้ตายซิ เมื่อวานนุ่งสะเก็ตชมพู งามราวเทพอิดา"

"แหม่มด้วยรึ?" ข้าพเจ้าซัก

"ม่ายซ่าย บอกว่าฟังละก็ฟังเถอะน่า อย่าทะลุกลางปล้องหน่อยเลย แม่โฉมงามเป็นคนไทยนี่เอง แต่แต่งตัวเป็นแหม่ม มีคนใช้เป็นหญิงมาด้วย ๒ คน คนหนึ่งเป็นคนไทย อิกคนหนึ่งเป็นจีน ทั้ง ๓ คนลงรถที่หาดใหญ่พักบ้านพักรถไฟหลวง ในฐานที่อั๊วทำงานรถไฟจึงได้มีโอกาสช่วยเหลือเจ้าหล่อนนิดหน่อย เมื่อคืนวานอั๊วไปคุยกับหล่อนจน ๔ ทุ่ม จึงได้กลับ หือ? เฮ้ย! บอกว่าฟัง ฟังก็แล้วกัน หยุด! ไม่ต้องอ้าปากถามอะไรก่อนกันเล่าขยเลยเทียวนะ ตาพงศ์ แฮ้ม! ชื่อ ๒ ชื่อ ดุสิดา นั่นชื่อไทย เดซี่ นั่นชื่อหรั่ง หล่อนว่าเป็นชาวนครศรีธรรมราชนี่เอง แต่ไปเรียนหนังสือที่ปีนังตั้งแต่เล็ก ๆ แล้วโตขึ้นได้กะฝรั่ง เดซี่เป็นชื่อที่เจ้าผัวตั้งให้ เวลานี้เจ้าผัวไปนอก หล่อนจะมาเยี่ยมบ้าน รอจนกว่าผัวจะกลับราว ๖ เดือน หรือ ๗ เดือน จึงจะกลับไปปีนังอิก อั๊วคิดจะอาศัยต้นงิ้วดูสักที จึงได้พยายามมาตั้งแต่เมื่อวาน แต่ซวยจริงให้ตาย โชคไม่ให้เสียเลย ประสิทธิ์เอ๋ย อ้ายเครื่องแยกรมรถไฟของกันมันยังไงไม่รู้ แฮ้! เจ้าหล่อนว่าชังเป็นที่ ๑ หล่อนไม่รับขวานที่อั๊วอุตส่าห์ถากหนามงิ้วเสียเลย พักอยู่คืนเดียว รุ่งขึ้นคือเมื่อย่ายนี่เอง ทั้ง ๓ คนเข็ดมาสงขลา อั๊วจะปล่อยเสียก็ดูจะเสียทีนักเลง จึงได้กุหล่อนว่าที่สงขลาอั๊วมีน้องชายคนหนึ่ง อั๊วหมายถึงพงศ์ หรือไม่ก็ลื่นแหละ

คนใดคนหนึ่งจะต้องขันต้นงิ้วแก้มือแทนอั๊ว”

“อั๊วขอตัวที่เถอะโว้ย ขี้คร้านซ้อขวานทอดกฐิน” คุณพงศ์ปฏิเสธอย่างจริงจัง

“ถ้างั้นต้องเย็นลื้อ” คุณประพันธ์หันขวับมาที่ข้าพเจ้า

“อั๊วก็ม่าย———” ข้าพเจ้าตอบ

“ไม่ได้ซิน่า หยุด! ฟังต่อไป อั๊วบอกว่าน้องชายอั๊วเย็นหลวง—คุณหลวงคุลยรักษ์ฯ”

“อุยาทว์ใหญ่!” เสียงคุณพงศ์พึมพัม

“ทั้ง ๓ คนพักที่โฮเต็ลรถไฟ อั๊วบอกว่าจะพาน้องชายไปเยี่ยมค่ำวันนี้ เพราะฉะนั้นค่ำวันนี้ลื้อต้องไปกับอั๊ว เย็นน้องอั๊วซักทีว่าไง?”

“กันไม่ไป เพราะไม่อยากขันต้นงิ้ว” ข้าพเจ้าตอบ

“อิ! ใครว่าจะพาไปขันงิ้วเล่า” คุณประพันธ์พูดค้วขมวด “ช่วยอย่าให้อั๊วเสียคน เพียงแต่ไปพูดจาปราศรัย และชวนไปพักที่บ้านลื้อ บ้านคุณหลวงคุลยรักษ์ฯน่ะ ซึ่งถึงอย่างไรๆ อิคงไม่ไปแน่ คุยกันสัก ๒—๓ คำแล้วก็ลากลับ เท่านั้นไม่ได้เชียวริ?”

“แต่งตัวยังงี้ จะไปยังไง” ข้าพเจ้าว่า ชี้ให้คุณประพันธ์ดูกางเกงแพรขาว และเสื้อคอแขะสักหลาดน้ำเงินซึ่งข้าพเจ้าสวมอยู่ คุณประพันธ์เม้มปาก เลิกคิ้วขึ้นดูข้าพเจ้า ตั้งแต่ศีรษะจรดเท้า

“หรูออกยังงี้ ทำไมจะไปไม่ได้ อ้ายลื้อมันหนุ่ม ๒๔ แต่งยังไงๆ มันเข้าที่ทั้งนั้น อั๊วจะบอกว่ามาพบลื้อทั้งสองกลางทางก็เลย พามาที่เดียว สนิทไม่ใช่ริยังงี้?”

“แต่อั๊วจะเย็นคุณหลวงคุลยฯ ไม่ได้เย็นอันขาด” ข้าพเจ้าตอบ “จะเย็นได้ก็นายประสิทธิ์เท่านั้น”

“เย็นอะไรก็ตามใจ” คุณประพันธ์ว่า “ลื้อไม่จำเย็นต้องแนะนำตัวเองอย่างไรเลย อั๊วจะบอกกับหล่อนเบาๆ เมื่อหล่อนนั่งคุยกับลื้อสัก ๒ นาที อั๊วจะหาโอกาสเลี่ยงออกมาแล้วเผ่นกลับหาดใหญ่ ต่อนั้นเย็นหน้าที่ของลื้อ”

ข้าพเจ้านึกสนุกในใจอย่างที่ไม่เคยสนุกเช่นนี้มาเลย คุณประพันธ์มีไอเดียแปลกๆ เสมอ แต่วันนี้เห็นจะแปลกที่สุดก็ว่าได้ ข้าพเจ้าจะต้องเย็นน้องชายแก เย็นหลวงคุลยฯ เย็นเจ้าชู้เกี้ยวเมียฝรั่ง แต่จะแปลกอะไร พอคุณประพันธ์เผ่นหนีไปแล้ว ข้าพเจ้าเล่าให้หล่อนฟังเสียตรงๆ ก็จะกลายเย็นเรื่องชวนขันและไม่มีโทษกรณ์อะไร ความอุตริเหล่านี้เย็นของประพันธ์ต่างหาก ประพันธ์สร้างขึ้น

ไม่ใช่ข้าพเจ้า ตกลงใจเช่นนี้จึงขัดแข้งล้าง ไม่ได้ทำอะไร พอพวกเราขึ้นไป หญิงไทย
หน้าล้างตา หวีผม และแถมวิสกี้อีกคนละเป๊ก ก็ออกมาต้อนรับ สตรีทั้ง ๒ นี้ เป็นคนใช้
แล้วเราทั้ง ๓ ก็ออกจากสงขลาบิลเลี่ยดสถาน ของแม่เดซี่ ซึ่งติดสอยห้อยตามมาจากปีนังนั่นเอง
มุ่ง มา บ้านพัก รถไฟ ด้วย ความ สนุกใจ เหลือ เมื่อเข้าใจความประสงค์ของเราแล้ว
ประมาณ แม่หญิงไทย ก็ส่งภาษามะลายูกับอาซิม ซึ่งนั่ง
อยู่หน้าห้อง ข้าพเจ้าฟังได้ความว่า นายหญิง
คุณประพันธ์ปลื้มราวกับได้แก้ว ที่ข้าพเจ้า ทำอะไรอยู่ในห้อง หญิงจีนตอบว่าแต่งตัวอยู่
ยอมรับตำแหน่งหลวงคุลย ฯ ตามสกิมของแก ครั้นแล้วแม่หญิงไทยก็เดินเข้าไปในห้อง คุณ
ออกได้ ก็เดินปลิวราวกะลมพัด ส่วนคุณพงศ์ ประพันธ์ถือโอกาสนั้น นั่ง ลง บน เก้าอี้ รับแขก
ซังกะตายมาโดยเสียไม่ได้แท้ ๆ ซึ่งถ้าเย็น ข้าพเจ้ากับคุณพงศ์ยืนเกาะลูกกรงเฉลียงคอย
คนอื่น นอกจากข้าพเจ้า และคุณประพันธ์ เพื่อน อยู่ ๒ นาที่ต่อมา แม่เดซี่ของเราก็นวยนาด
สนิทแล้ว น่ากลัวว่าถึงต้องเอาช้างฉุดจึงจะ ออกมา ละครเริ่มเปิดฉากตรงนี้เอง !
มาได้

เมื่อเข้าที่คับขันเช่นนี้ ข้าพเจ้าไม่เคยลืม แม่เดซี่นุ่งโสร่งปาเต๊ะพื้นเหลืองดอกแดง
หายใจยาว ๆ เพื่อแสวงหากำลังภายนอกโลก สวมเสื้อแพรสีไข่ไก่ มือถือผ้าเช็ดหน้าสีม่วง
ไว้ต่อสู้กับอุปสรรคต่าง ๆ เลย เพราะฉะนั้น รูปร่างสูงโปร่ง ผิวเนื้อขาวเหลือง คิ้วไม่สู้ดก
เมื่อ หยุด จุด บุหรี่ มวนหนึ่ง กับ หายใจยาว ๆ แต่ยาวมาก ใบหน้าอิ่มเอิบ แสดงความสมบูรณ์
อย่างเต็มปอดเสีย ๒—๓ ครั้งแล้ว ข้าพเจ้า พูนสุข นัยน์ตาคมปลาบ ท่าทางที่แสดงไม่
ก็เตรียมพร้อมที่จะออกฉากแสดงละคร เย็นตัว เกี้อเชิน รู้สึกว่าเจ้าหล่อนจะชินต่อการสมาคม
หลวงคุลยรักษ์ ฯ ได้ในบัดนั้น คุณประพันธ์ มาก คุณประพันธ์ลุกขึ้นยืนราวกับรับเสด็จ
นำหน้า ถัดมาข้าพเจ้า ต่อไปคุณพงศ์ ค่อย ๆ นางพระยา แม่เดซี่ยกมือไหว้โดยความอ่อน
ก้าวขึ้นบันไดไปอย่างช้า ๆ น้อม และมองตรงมายังข้าพเจ้า พร้อมกับยิ้ม
อย่างสุภาพเชื้อเชิญให้นั่ง คุณประพันธ์คุยข้อ
ที่เก้าอี้หน้าห้อง มีสตรีจีน อายุประมาณ ว่า ตั้งใจจะมาวันก่อนนี้ แต่หารถไม่ได้ ต้อง
๓๐ ปี นั่งตัดเล็บอยู่ ทางเฉลียงด้านซ้ายมือ เหมารถมาทั้งคัน พยกับข้าพเจ้าและคุณพงศ์

ที่หน้าสถานมหรสพหวังดี ก็เลยถือโอกาสพามาทีเดียว ข้าพเจ้าไม่ได้ปริปากพูดอะไรเลย แม่เดซี่ยิ้มอยู่เสมอ ฟังคุณประพันธ์บรรยายอย่างตั้งอกตั้งใจฟังทุกคำพูด ข้าพเจ้ารู้สึกประหม่าเล็กน้อย เพราะคาดไม่ถึงว่าจะมาพบสตรีสาวและสวยอย่างแม่เดซี่ แม่นางเอกของเรา คุณพงศ์นั่งนิ่งไม่พูดจาอะไรเลย แม้แต่จะมองดูใครๆ ก็ไม่มี ดูแกขมขื่นเอาเสียจริงๆ

"คุณหลวงเห็นจะมาอยู่สงขลาหลายปีแล้วนะคะ?" เป็นคำถามที่เจ้าหล่อนปราศรัยกับข้าพเจ้าเป็นครั้งแรก ข้าพเจ้าสะดุ้งจนตัวเองรู้สึก เพราะคำว่า **คุณหลวง** นั้นปลายเข้าไปถึงหัวใจ

"ครับ,หลายปีแล้ว ผมอยู่นครฯ ปีกว่าๆ แล้วย้ายไปภูเก็ต จากนั้นก็มาอยู่สงขลา" ข้าพเจ้าตอบ

"ถ้อยความเห็นจะมีมากนะคะ?" หล่อนปรารภ ทำให้ข้าพเจ้าสะดุ้งเป็นครั้งที่ ๒

"ครับ, มาก!" ข้าพเจ้าตอบด้วยความอิดอัด

"ผู้พิพากษาที่นี่เห็นจะหลายคนนะคะ?" หล่อนต่อ

"ครับ, ๒—๓ คน" ข้าพเจ้าตอบชุ่ยไป ส่วนในใจนั้นแค้นตาประพันธ์ที่เอาข้าพเจ้ามาต้มเย็นกำลัง

"คุณนายอยู่ปีนังเห็นจะสบายมากนะครับ?" ข้าพเจ้าเปลี่ยนเรื่องสนทนา

"ค่ะ, ก็เรื่อยๆ งั้นแหละค่ะ อยู่นานเข้าชักเบื่อ เพราะที่ทางจะเที่ยวเตร่คับแคบเต็มทีดิฉันไม่ค่อยไปไหนกับเขาเลย ขลุกอยู่กับบ้านเท่านั้นแหละค่ะ" หล่อนว่า

"ผมไม่ได้ไปเที่ยวปีนังเสียปีกว่าแล้ว บางทีอีกไม่ช้าผมจะได้ไปเที่ยวอีก"

"แหม! ดิฉันเสียใจอย่างยิ่งที่ไม่มีโอกาสจะได้ต้อนรับคุณหลวงที่ปีนัง เพราะดิฉันจะไปเยี่ยมญาติที่นครฯ"

ข้าพเจ้าสะดุ้งอีกเป็นครั้งที่ ๓ จึงเปลี่ยนเรื่องใหม่

"ง่า—คุณนายมาด้วยกันกี่คนครับ?" ข้าพเจ้าถาม

"สามคนค่ะ ดิฉันกับคนใช้ ๒ คน" หล่อนตอบ

"ถ้าคุณไม่รังเกียจ จะไปพักบ้านน้องชายผมก็ได้" คุณประพันธ์สอดขึ้น ทำเอาข้าพเจ้าสะดุ้งเป็นครั้งที่ ๔

"เป็นพระคุณที่สุดค่ะ ดิฉันจะพักที่นี่ไม่นาน บางทีอีก ๒—๓ วัน พอหาซื้ออะไรต่อ

อะไร สำหรับ ไป ฝาก ญาติ ทาง นคร ฯ ได้ บ้าง คิฉันก็จะไป ไม่อยากจะรบกวนละค่ะ" หล่อน ว่า แล้วแจกบุหรี่แกริคให้พวกเราคนละมวน หล่อนเองก็จุดสูบมวนหนึ่ง

ครานั้นถึงบทตาพงศ์ พอได้บุหรี่มวนหนึ่ง ดูกะฉับกะเฉงขึ้นมาก คุยกับเดซี่ถึงเรื่องวัดงูที่ปีนังได้คล่องแคล่ว คุณพงศ์แสดงสนิทดีมาก และก็ควรเป็นเช่นนั้น เพราะคุณพงศ์คือ คุณพงศ์ ไม่ใช่ข้าพเจ้า หมอประสิทธิ์ เป็นหลวงคุลยรักษ์ ฯ. แกไม่มีข้ออึดอัดใจอะไร ขณะที่คุณพงศ์กำลังสนทนากับเดซี่ ข้าพเจ้าลอบชำเลือง ชมโฉม แม่นางเอก ของเรา เสียถ้วนถี่ ดูภูมิฐานท่าทางเป็นผู้ได้รับการศึกษามาเป็นอย่างดี แต่ไม่น่าเชื่อเลยว่ามีสามีแล้ว ถ้าใครบอกข้าพเจ้าว่าหล่อนยังสาว ข้าพเจ้าจะสงสัยสักน้อยหนึ่ง ก็หาไม่ เนื้อหนัง มือเท้า ตา หู ผมเผ้า งามได้ส่วนได้สัดขับตาเสียนี่กะไร เสียงที่พูดและหัวเราะเยาๆ ดังกังวานราวกับระฆังทอง มีสร้อยเพ็ชรเม็ดใหญ่แขวนข้อมือ ๒ สาย แหวนเพ็ชรใส่ก้อยวงหนึ่ง ตุ้มหูนั้นมีระย้าเพ็ชรกับพลอยสีม่วงประกอยกันแลอร่ามตางามรับกับใบหน้าจิ้มลิ้มรูปไข่เสียจริง ๆ อนรรฆอาภรณ์เหล่านี้ข้าพเจ้าเชื่อว่าทำโดยช่างทองที่สามารถ และถ้าทายไม่ผิด ก็คงเป็นของขวัญที่เจ้าผัวผู้มั่งคั่งเลือกเฟ้นสั่งมาจากยุโรป เพื่อเดซี่ที่น่ารักของเขาโดยฉะเพาะเป็นแน่ คนใช้ ๒ คนนั้นได้ความว่า แม่คนไทยเป็นคนสำหรับแต่งตัว มีดัดผม เกล้าผม เป็นต้น เท่ากับเป็นต้นกุญแจส่วนแม่คนจีนสำหรับใช้สอยเบ็ดเตล็ด แม่ไทยได้เงินเดือนถึง ๓๐ เหรียญ แม่คนจีน ๑๕ เหรียญ เท่านั้น

อา! ความงามยาดตายาดใจ ทุกอิริยาบถที่คุสิดาเคลื่อนไหว ดูอ่อนละมุนเคลิ้มความหวานเยิ้มระยับไปทุกกระเบียดนิ้ว กะนี่เล่าพ่อประพันธ์ของเราจึงหาญที่จะขีดต้นจิ้งจอกเป็นจิ้งจอกที่น่าชัง นัยน์ตาของประพันธ์ดูคนไม่เลวเลย เดซี่หรือคุสิดาแม่โฉมงามตามที่คุณประพันธ์สมญาให้นี้ รูปสวยและรวยทรัพย์ด้วยทั้ง ๒ สถาน ถูกแล้ว หล่อนงามน่ารักเสียนี่กะไร

เราสนทนากันเพียงครึ่งชั่วโมงเท่านั้น ก็บังเกิดความสนิทสนม ราวรู้จักกันมาแรมปีรูปงาม ๑ ช่างพูด ๑ ร่าเริงเสมอ ๑. ๓ ประการนี้ เป็นลักษณะอันแท้จริงของคุสิดา เราฟังไม่เบื่อ ไม่ว่าเจ้าหล่อนจะเล่าถึงเรื่องอะไรต่ออะไร ตาพงศ์คนเคยขรึม วันนี้ช่างพูดราวกะนกขุนทองที่เจ้าของถือไข่แดงมาล่อ

คุณประพันธ์ออกมุขขำ ๆ ทำให้วงการสนทนาของเราครึกครื้นขึ้นเย็นอย่างยิ่ง บุหรี่ถูกเผามวนแล้วมวนเล่า ดุสิดาปล่อยคิกหลายครั้งเหมือนเอาตาปูมาตรึงกับที่นั่ง ตาประพันธ์ไม่เคยออกท่าว่าจะลากลับ หรือหนีกลับอย่างที่พูดกันมาเลย ตรงกันข้าม แกต่อเรื่องที่จะจบให้ไม่จบ จบแล้วเรื่องใหม่ก็โดดขึ้นมาแทนทันที พวกเราจำใจจำลากลับเมื่อถูกคุณพงศ์หาวนอนหันมาจิกขาข้าพเจ้า ๒—๓ ครั้ง โดยไว้ทางว่าพรุ่งนี้ข้าพเจ้าจะมาเยี่ยมเจ้าหล่อนอีกเย็นครั้งที่ ๒ แล้วเรา ๓ คนก็ลามา ดุสิดาตามส่งถึงเชิงบันได คุณพงศ์ออกหน้า ถัดมาคุณประพันธ์ ข้าพเจ้ารั้งท้าย พอลงบันไดเดินมาได้ ๔—๕ ก้าว ได้ยินเสียงดุสิดาตะโกนกำชับตามหลังมาอีก

"คุณหลวงคะ ! พรุ่งนี้มาให้ได้นะคะ ง่า_ อย่าเหลวนะคะ !"

"แน่นอนที่สุดเทียว คุณนาย !" ข้าพเจ้าตอบด้วยความจริงใจ

เราทั้งสามออกจากบ้านพักรถไฟ ต่างคนต่างเดิน ไม่มีใครปริปากพูดอะไรสักคนเดียว เชื่อแน่ว่าเรากำลังจะร่างภาพละครฉากแรกที่แสดงมาแล้วเมื่อกี้ไว้ในสมองด้วยความคิดเห็นต่าง ๆ กัน เราตรงมาโรงยิลเลียดอีกครั้งหนึ่ง คุณประพันธ์ส่งวิสกี้มาเลี้ยงอีกคนละเป๊กใหญ่ เย็นการฉลองความสำเร็จในการแสดงละครของคุณประพันธ์ หรือจะว่าของข้าพเจ้าด้วยก็ได้ เมื่อได้จิบวิสกี้แก้คอแห้งเสียนิดหนึ่ง คุณประพันธ์ก็เอ่ยขึ้น

"ไง ! เห็นเย็นยังไง ?"

"สวยหาตัวจับยากทีเดียว" คุณพงศ์ตอบซ้อ ๆ

"ลอล่ะ ? คุณหลวง !" คุณประพันธ์ถามแล้วยิ้มอย่างรื่นเริง

"พอดูได้" ข้าพเจ้าตอบวางหน้าขรึมพยายามซ่อนความในใจไว้อย่างมิดเม้น

"กลับบ้านเสียทีเถอะ ดึกแล้ว" คุณพงศ์ชวน หันไปทางคุณประพันธ์

"มา ! ประพันธ์ไปนอนบ้านอั๊ว"

"ดีเหมือนกัน" ประพันธ์ตอบ

ต่อจากนั้น คุณประพันธ์กับคุณพงศ์ก็แยกทาง กลับบ้าน ข้าพเจ้าไปทางหนึ่ง เดินทอดอารมณ์ระลึกถึงดุสิดามาแต่ผู้เดียว

ดุสิดางามราวกะหยาดฟ้า จะดูไหนไม่มีที่ติ เย็นบุญนักหนาที่ผู้ชายได้หญิงงามเช่นนี้เย็นภรรยา อา ! เย็นโชคดีของฝรั่ง ฝรั่งผู้มั่งมี เจ้าผัวจะรูปร่างยังไงหนอ แต่นึกอีกทีจะแปลกอะไร เขามีเงิน เขาซื้อหล่อน

ด้วยเงิน หรือถูกยิดามารดาบังคับ หรือเขา รักกันจริง ๆ แต่สังเกตดูไม่มีแววว่าหล่อน คิดถึงผัวที่จากไป ไม่อยากออกชื่อเสียเลย ด้วยซ้ำ ถ้าพูดถึงเรื่องผัวก็คิ้วขมวดขึ้นมา ทันที อา! ถูกแล้ว ดุสิดาไม่ได้รักสามีด้วย น้ำใสใจจริง และสามีก็เช่นเดียวกัน การ ทอดทิ้งภรรยาสาวสวยไว้แต่ลำพังเย็นพะยาน ในข้อนี้ แน่ทีเดียว เขาคงมีเมียแหม่มอยู่ เมืองนอก เขาเลี้ยงดูดุสิดาฐานภรรยาลับ ๆ เมืองไทย หรือเมืองปีนัง _ เมืองชิน ของเขา แปลว่าเขาเลี้ยงหล่อนเพียงนางบำเรอเท่านั้นเอง จะแปลกอะไรเล่าที่ประพันธ์หลงรักดุสิดาถึงกับตะกายมาจากหาดใหญ่ จะแปลกอะไรเล่า ถ้าข้าพเจ้าจะลองรักดุสิดาดูบ้างไม่ได้ ข้าพเจ้าเดรตรองเช่นนี้ถึงบ้านไม่ทันรู้ตัว จัดแจงอาบน้ำแล้วเข้านอน ตั้งใจจะหลับโดยทันที ก็หาหลับลงได้ไม่ ภาพของดุสิดาลอยวนอยู่เหนือนัยน์ตาไม่รู้เลือน กิริยาที่เจ้าหล่อนชายหางตายิ้มอย่างเอียงอาย แต่หวานซึ้ง รูปร่างผิวพรรณ จมูก แก้ม ปาก ทุกสิ่งประจักษ์เย็นภาพอันเด่นชัด ข้าพเจ้าฝันถึงหล่อน แม่ดุสิดาโฉมงาม งามจับใจ หลับไปเมื่อไรไม่รู้ตัว

วันรุ่งขึ้นอีกทั้งวัน ข้าพเจ้านั่งเหม่อรำพึงถึงความที่ล่วงมาแล้ว และเร่งเวลาจะให้ค่ำโดยรวดเร็ว เพื่อจะได้ไปพบแม่ดุสิดาตามที่นัดไว้อีกวาระหนึ่ง พอเวลาใกล้ค่ำ ข้าพเจ้าริบอาบน้ำแต่งตัวฉวยจักรยานได้ขี่ตรงไปบ้านพักรถไฟ ดุสิดานั่งอยู่ที่อารมแชร์หน้าห้อง เจ้าหล่อนลุกขึ้นต้อนรับข้าพเจ้าด้วยอัธยาศัยไมตรีเย็นอันดี วันนี้หล่อนนุ่งม่วงถุงแดงเลือดนก สวมเสื้อขาวปกคอแดง รับกับสีม่วงถุงที่นุ่งงามละออตายิ่งกว่าเมื่อวันวาน

"ดิฉันนึกว่าคุณจะไม่มาเสียอีก" หล่อนเอ่ย

"พุทโธ่! ผมเร่งเวลาให้ค่ำอยู่วันยังค่ำ" ข้าพเจ้าตอบ

"ถึงเพียงนั้นเทียวรึคะ?" ดุสิดาพูดพลางชายหางตาค้อนข้าพเจ้าอย่างละม่อมที่สุด

"ผมมาวันนี้ตั้งใจจะบอกให้คุณทราบเรื่องเมื่อวาน" ข้าพเจ้าเอ่ยนำ เมื่อนั่งลงเรียบร้อยแล้ว ดุสิดาหัวเราะดังก้อง

"ดิฉันทราบดีแล้วละค่ะคุณหมอ" หล่อนตอบ "พอคุณไปแล้ว ดิฉันถามจีนเผ้าโฮเต็ลเขาบอกว่าเขารู้จักคุณดีทีเดียว น่าขันนะคะคุณหมอประสิทธิ์ แพทย์โรงพยาบาลสงขลาเย็นคุณหลวงดุลยรักษ์ฯ" หล่อนเย้าแล้วยิ้มอย่างร่าเริง

หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร

"ครับ, เย็นเรื่องที่คุณประพันธ์แกเล่นตลกแกบวชผม!" ข้าพเจ้าสารภาพ แล้วก็เริ่มบรรยายความจริงให้หล่อนฟัง ตั้งแต่ต้นจนอวสาน ดุสิตาหัวเราะคิก ๆ ตลอดเวลา

"คุณยังเข้าใจดิฉันน้อยไป ดิฉันไม่ใช่คนเจ้ายศเจ้าอย่าง ถึงแม้คุณประพันธ์จะบอกตรง ๆ ว่าคุณเย็นคุณหมอ และไม่ใช่น้องชาย ก็จะแปลกอะไร ถ้าดิฉันพอใจจะรู้จักกับคุณ" หล่อนว่า

ต่อนี้ไป การสนทนาดำเนิรไปในทางร้อยเรื่อง นึกอะไรได้ก็งัดออกมา ไม่ว่าจะเย็นเรื่องอะไร ดุสิตามีความรู้กว้างขวาง แสดงว่าได้อ่านหนังสือมากอยู่เหมือนกัน การบ้านเมือง ประวัติศาสตร์ นาฏศาสตร์ หล่อนรู้ดีแทบทุกอย่าง เวลา ๒๐ น. ในคืนนั้น ดุสิตาให้เกียรติยศเชิญข้าพเจ้ารับประทานอาหารเย็นด้วย เย็นอาหารมื้อเดียวที่ข้าพเจ้ารู้สึกว่าโอชะที่สุด นับแต่จากกรุงเทพ ฯ มาอยู่สงขลา ๓ ปีเต็ม ๆ ความจริงดุสิตาไม่ใช่เย็นคนปรุง เย็นฝีมือของพ่อครัวจีนประจำบ้านพักรถไฟต่างหาก แต่ข้าพเจ้าก็รู้สึกเอร็ดอร่อยเสียจริง ๆ เพราะดุสิตารับประทานอยู่ด้วย หล่อนชำนาญในการปรนนิบัติ ยั่วให้ข้าพเจ้ารับประทานจนเกือบหาเวลาคุยกันได้ยาก เสร็จจากรับประทานอาหารแล้ว เราสองคนนั่งสูบบุหรี่สนทนากันต่อไปอีกด้วยความเพลิดเพลิน จนเวลาราว ๒๓ น. ข้าพเจ้าจึงลากลับ พร้อมทั้งนัดว่าจะได้พาเจ้าหล่อนไปเที่ยวสวนตูลอันเย็นสวนมะพร้าวที่ใหญ่โตที่สุดในสงขลาในบ่ายวันรุ่งขึ้น ก่อนกลับ ดุสิตามอบน้ำหอมฟอร์เก๊ตมีน็อตให้ข้าพเจ้าขวดหนึ่ง หล่อนว่าเย็นน้ำหอมที่หล่อนชอบใช้ประจำ จึงซื้อมาหลายขวด และหวังว่าข้าพเจ้าจะยินดีรับของอันเล็กน้อยนี้ เพื่อเย็นพะยานแห่งมิตรภาพระหว่างเราทั้งสองด้วย

ข้าพเจ้ากลับบ้านด้วยความภูมิใจ เมื่อรำลึกถึงอัธยาศัยไมตรีที่ดุสิตาแสดงต่อข้าพเจ้าในวันนี้ ก็เกิดมีปัญหาหลายประการซึ่งน่าจะคิดเดาใจดุสิตาดู

ทุกสิ่งทุกอย่างที่ดุสิตาแสดงให้ข้าพเจ้าเห็นออกจะเย็นปริศนา ซึ่งข้าพเจ้าจะต้องขบด้วยใช้ความคิดไม่น้อย ตัวอย่างเช่นน้ำหอมที่หล่อนให้เย็นต้น ซื้อน้ำหอมก็เกี่ยวข้าพเจ้าอยู่ในตัวแล้ว ถ้าข้าพเจ้าจะตอบปริศนาข้อนี้ก็ควรให้อะไรตอบแทนหล่อนบ้าง เพราะฉะนั้น ในวันรุ่งขึ้น ข้าพเจ้าจึงได้เตรียมเข็มกลัดถมตะทองซึ่งซื้อจากร้านสงขลาพานิช ตลาดสงขลา ไว้เข็มหนึ่ง เย็นเข็มกลัดเสือทำด้วยฝีมือโรง

เรียนช่างถม จังหวัดนครศรีธรรมราช มีรูปลูกศรเสียบอยู่ที่หัวใจ ซึ่งฝั่งทับทิมงามกะทัดรัดน่ารัก พอที่จะให้คุสิดาอ่านคำตอบของข้าพเจ้าได้ว่า ศรรักได้สลักดวงหทัยข้าพเจ้าไว้แล้วคุณเข็มนั้น

บ่ายวันจันทร์ ข้าพเจ้าเช่ารถยนตร์พาคุสิดาและคนใช้ทั้งสองของเจ้าหล่อนไปเที่ยวสวนทูล คุณเจือผู้ดูแลสวนนั้นเป็นสหายสนิทของข้าพเจ้า จัดการต้อนรับเราเป็นอย่างดี รับอาสาเป็นผู้นำพาเที่ยวชมน้ำตกซึ่งมีอยู่ท้ายสวน และร่วมวงถ่ายรูปหมู่กับรับประทานน้ำชากับเราด้วย

วันนี้คุสิดาแต่งชุดสีไข่ไก่ สีนวลรับกับผิวเนื้อ น่าจะทำให้ปุถุชนผู้ได้เห็นใฝ่ฝันและครุ่นคิด ทำนองยทพระราชนิพนธ์ พระยาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ว่า “โฉมงามทรามสุดสวาทพี่ ดาลฤดีข่อจิตต์พิศวง ขอแต่เพียงได้พิงอิงองค์ แนบอนงค์ขวัญพ้ายาใจ”

“หมอละเคราะห์ดีเสมอ” คุณเจือแอบตบไหล่หยอกข้าพเจ้า เมื่อคุสิดามัวเพลินชมน้ำตก

“อื! ไม่แน่นักหรอกแฮ้ อาจจะเป็นเคราะห์ร้ายก็ได้” ข้าพเจ้าตอบด้วยความหวั่นใจ

“ร้ายยังไง?” คุณเจือถึง

“เมียฝรั่งยี่นัง” ข้าพเจ้าตอบลอย ๆ

“ชื่อไรนะ?”

“คสิดา หรือ เดซี่ ๒ ชื่อ”

“อื้ม! คุสิดา คุสิดา คุสิต สวรรค์ไม่ใช่นรก กลัวอะไรนะ บนสวรรค์ไม่มีตั๊กแตนหรอก” คุณเจือว่าแล้วหัวเราะร่วนด้วยความสนิทสนมฐานเพื่อน

เวลาจวนค่ำ ข้าพเจ้าอำลาคุณเจือ พาแม่เทพธิดามาส่งบ้านพักรถไฟ แล้วอยู่สนทนากับเจ้าหล่อนต่อไปอีกจน ๔ ทุ่มเศษ จึงได้กลับ

ความสัมพันธ์ระหว่างข้าพเจ้ากับคุสิดาลัดแขนงอกงาม ราวกับมะม่วงที่ปลูกด้วยมนตร์ วันแล้ววันเล่า เราพากันเที่ยวในที่ที่จะไปได้ ดูสวนสัตว์เขาน้อย ชมประภาคารบนเขาตังกวน ถ่ายรูปบนโขดหินเนินเขาเก้าเส้ง หรือเก้าแสน อันเป็นภูมิภาพที่งดงามน่าดูแห่งหนึ่งในสงขลา เราสนทนากันวันละหลาย ๆ ชั่วโมง แต่ข้าพเจ้าไม่เคยแย้มพรายความรักให้คุสิดาฟังแม้แต่จะใช้คำว่า รัก คำเดียวก็ไม่มี จนกระทั่งคืนหนึ่ง คุสิดาถือวิสาสะ เชิญข้าพเจ้าไปดูอัลบั้มเก็บรูปถ่ายของหล่อนในห้อง ข้าพเจ้าริรอ ไม่กล้าเข้าไป ธรรมดาฝ่ายสูงรั้งให้ข้าพเจ้ายืนเพียงปากประตูห้อง คุสิดายืน

ข้างใน ประตูห้องยังไม่ได้ปิดโดยข้าพเจ้าไม่รู้ว่าปิดเมื่อไร (ภายหลังทราบว่าคนใช้ของหล่อนเป็นใจปิดเพื่อข้าพเจ้า) ดุสิดายืนอยู่ตรงหน้าหันหลังให้ดวงไฟฟ้ากลางห้อง นัยน์ตาของหล่อนจ้องตาข้าพเจ้า นัยน์ตาข้าพเจ้าก็เพ่งดูใบหน้าของหล่อน ตาต่อตาประสานกัน ดุสิดาใกล้เข้ามา ข้าพเจ้ายืนนิ่งเป็นตุ๊กตาโดยไม่รู้สึก เพราะความรักบันบ่วนอยู่ในใจและมืดหน้า เราทั้งสองอ่านกันออกด้วยแววตา ข้าพเจ้ารวบดุสิดาไว้ในวงแขน เลือดขึ้นหน้าดุสิดาราวดอกกุหลาบเวลาเช้า ไม่มีใครเอ่ยปากพูดว่ากะไร แต่อนิจจา! กรรมเวรจริง ๆ ข้าพเจ้าจูบดุสิดาเข้าแล้ว และหล่อนก็จูบตอบข้าพเจ้าด้วยเช่นเดียวกัน เนื้อต่อเนื้อสัมผัสกัน หน้าต่อหน้าร้อนระอุ ลมหายใจผะผ่าว แต่มือเย็นชืด ดุสิดาอ่อนระทวยอยู่ในวงแขนข้าพเจ้า คล้ายคนเป็นลม คืนนั้นข้าพเจ้านอนอยู่ในห้องนั้นเอง ข้าพเจ้าได้ก่อกรรมอันหนักลงแล้วโดยบริบูรณ์ ขึ้นต้นงิ้วแล้ว ข้าพเจ้าขึ้นจนสุดยอด โดยไม่กลัวว่าหนามงิ้วจะยาว หรือตกลงมาคอหักเลย

ดุสิดา ยังคงพักอยู่ที่โฮเต็ลรถไฟต่อไปอีกสัปดาห์หนึ่ง ข้าพเจ้าพาหล่อนไปเที่ยวทุกแห่งที่จะพาไปได้ เรา ๒ คน มีความสุขสุดที่จะพรรณนา. ข้าพเจ้าหลงใหลอย่างถอนตัวไม่ขึ้น ลืมทุกอย่างในโลก หายใจเข้าออกเย็น ดุสิดา เงินทองที่ได้อุตส่าห์เก็บหอมรอมริบไว้ตั้งแต่ออกรับราชการ ๓ ปี ๖๐๐ บาทเศษ ในชั่วสัปดาห์เดียว ข้าพเจ้าจ่ายไปแล้ว ๑๐๐ บาทเศษ จ่ายเพื่อการเที่ยวเตร่และซื้อสิ่งของเล็ก ๆ น้อย ๆ จ่ายเพื่อดุสิดา ข้าพเจ้าซึ่งแต่ก่อนเย็นเด็กมัธยัสถ์ เวลานี้กลับเห็นว่าไม่แพงเลย วันหนึ่ง สองวัน สามวันล่วงมา จนลืมนับวัน ก็พอดีค่ำวันหนึ่ง ดุสิดาเตือนข้าพเจ้าที่โฮเต็ล

"คุณพี่คะ, มะรืนนี้น้องจะกลับนครฯ นะคุณพี่นะ" ดุสิดา กอดคอกะซิบบอกข้าพเจ้า

"อะไร! มาวันสองวันก็จะจากไปเสียแล้ว" ข้าพเจ้าตอบ ตวัดมือขวากอดเอวดุสิดาด้วยความรักยิ่ง

"โอ้โฮ!" ดุสิดาว่า "น้องมาอยู่โฮเต็ลนี้ ๑๕ วันแล้ว รู้ไหม? ดูบิลนี่ซิคะคุณพี่" ดุสิดาพูด ผละจากข้าพเจ้าไปเปิดลิ้นชักโต๊ะเครื่องแป้ง หยิบบิลออกมาส่งให้ดู บิลยักใหญ่ ตัวเลขเรียงเป็นแถวตามลำดับรายการ และแล้วก็มาถึงยอดรวมของมัน อา! ท่านที่รัก ๑๓๔ บาท ๖๗ สตางค์ เป็นจำนวนเงินที่ดุสิดาจะต้องจ่ายระหว่างมาพัก

โฮเต็ลนี้ ข้าพเจ้าอ่านบิลอยู่ในใจ แต่ความจริง หัวใจนั้นนึกไปถึงจำนวนเงินในหีบที่บ้าน ข้าพเจ้า ข้าพเจ้ามีเงินเหลืออีก ๔๐๐ บาทเศษ เมื่อเอาเลข ๓ ตัว คือ ๑๓๔ ไปลบออกเสีย ก็จะเหลือ ๒๐๐ บาทเศษ น่าใจหายสำหรับหนุ่ม ๆ ฐานะอย่างข้าพเจ้า แต่จะเป็นไรไป ตัวของคุสิดา มีค่าเกินกว่าที่จะคาดถึง ข้าพเจ้าลืมความหมดเปลืองเสียสิ้น วันรุ่งขึ้นบิลรายนี้ก็ได้ชำระอย่างเรียบร้อยโดยทุนทรัพย์ของข้าพเจ้า และรุ่งขึ้นอีกวันหนึ่ง คุสิดากับคนใช้ก็โดยสารรถยนตร์ไปขึ้นรถด่วนที่สถานีหาดใหญ่ ข้าพเจ้าตามไปส่งด้วยความเป็นห่วง

ที่สถานีหาดใหญ่ ก่อนรถออก เราได้พบกับคุณประพันธ์ซึ่งออกมายืนก่ออยู่ที่ชานชาลาในเครื่องแบบอันมีสง่าของกรมรถไฟหลวง คุณประพันธ์ได้ช่วยเหลือคุสิดาหลายประการ เป็นต้นว่าให้กุลีช่วยขนของขึ้นรถ ช่วยซื้อตั๋วเชิญเข้าไปพักในห้องคอยรถประจำสถานี เป็นต้น นอกจากนี้ ก่อนรถออกชั่วเวลาเล็กน้อย ยังอุตส่าห์หาส้มหัวจุกห่อผ้าเช็ดหน้ามาฝากคุสิดาที่ช่องหน้าต่างอีกราว ๑๐ ผล

ระฆังสัญญาณดังขึ้น ขบวนรถด่วนเคลื่อนออกจากสถานี คุสิดายกมือไหว้และมองข้าพเจ้าด้วยความอาลัย เช็ดตาเช่ยมไปด้วยน้ำตา แต่ริมฝีปากยังยิ้มอย่างฝืนยิ้ม ข้าพเจ้าโบกผ้าเช็ดหน้าให้หล่อนจนรถแล่นไปลับสุดสายตา คุณประพันธ์ตบข่าข้าพเจ้าเบา ๆ เย็นเชิงปลอย

“คุณประสิทธิ์ คุณเย็นผู้มีโชคยิ่งกว่าคนธรรพ์ ไม่คิดเลยว่าจะสามารถถึงเพียงนี้เฮอะ เฮอะ นี่แหละเขาว่า หงิม ๆ หยิบชิ้นปลามัน”

ข้าพเจ้าไม่ตอบ ด้วยความอัดใจ เย็นแต่นึกว่า ถ้าประพันธ์เย็นข้าพเจ้า ในขณะนี้เขาจะคิดอย่างไร ข้าพเจ้าเสพูดเรื่องอื่น ๆ พอควรแล้วก็ลาคุณประพันธ์ โดยสารรถยนตร์กลับสงขลา กลับโรงพยาบาลอันเย็นที่อยู่ของข้าพเจ้า

ก่อนคุสิดาจะไปนคร ฯ ได้ให้คำมั่นสัญญาไว้กับข้าพเจ้าว่า เจ้าหล่อนจะไปเยี่ยมญาติเพียงสัปดาห์เดียว ต่อจากนั้นจะกลับมานั่งเพื่อรวบรวมเข้าของ และจากนั้นอีก อา! สวรรค์คอยเราทั้งสองอยู่ไร ๆ คุสิดาจะต้องมาอยู่กับข้าพเจ้าฐานคู่ผัวตัวเมีย แต่จะอยู่ได้อย่างไร เมื่อคุสิดายังมีเจ้าของ เดซี่เย็นดอกไม้ของฝรั่ง เจ้าของไปนอก ข้าพเจ้ารดน้ำแทน และเดซี่ของเขาเย็นของข้าพเจ้า

แน่แล้ว รดด้วยน้ำสงขลา ชุ่มชื่นกว่าน้ำปีนัง น้ำประปามาก ๒ วันต่อมา ข้าพเจ้าได้รับจดหมายจากดุสิตาฉะบับหนึ่ง นี่เขียนจดหมายของหล่อน

บ้านท่าวัง นครศรีธรรมราช

วันที่.....

ยอดชีวิตของดุสิตา

ดุสิตาไปถึงนคร ฯ โดยสวัสดิภาพ พยี่น้องทุกคนที่คิดว่าจะพบ ยังขาดคุณพี่อยู่คนหนึ่งเท่านั้น ซึ่งดุสิตารักยิ่งกว่าใคร ๆ แม้ชีพของดุสิตาเอง อีก ๕ วันนะคะ ดุสิตาจะไปปีนัง วันที่ ๑๔ รถจะผ่านหาดใหญ่ ดุสิตาจะพบคุณพี่ที่นั่นอีกครั้งหนึ่ง

เย็นวันนี้ ดุสิตาจะไปไหว้พระบรมธาตุ ดุสิตาจะอธิษฐานต่อหน้าพระ ให้ดุสิตาพบยอดชีวิตของดุสิตาอีก ดุสิตาแต่งตัวอย่างไร คุณพี่ทายถูกไหม? ดุสิตาจะนุ่งซิ่นไหม ยกดอกผืนแดงที่คุณพี่ซื้อให้ แล้วสวมเสื้อตัวที่คุณพี่ชอบ ตัวอกแดงไงล่ะคะ คืนวันนี้คุณพี่ผันถึงดุสิตาบ้างนะคะ อย่าลืม! พ่อคนดีของดุสิตา น้องกราบลาคุณพี่ละ จะรีบไปซื้อน้ำหอมที่ตลาดสัก ๒—๓ ขวด ขาดมือมา ๒ วันแล้ว

ของคุณพี่คนเดียว

ดุสิตา.

ข้าพเจ้าอ่านจดหมายทบทวนไปมาด้วยความปลาบปลื้มเสียวใจ แล้วก็เก็บจดหมายนั้นไว้ใต้ปลอกหมอน นอนหลับฝันถึงดุสิตาตลอดคืน

ถึงวันกำหนดที่ดุสิตาผ่านหาดใหญ่ ข้าพเจ้าขอลาหยุดราชการครึ่งวัน บรรจงแต่งตัวเสียจนไม่มีที่ติ แล้วก็โดยสารรถยนต์ไป

ที่ชานชาลาสถานีหาดใหญ่ ข้าพเจ้าพบคุณประพันธ์ภายในเครื่องแบบกรมรถไฟหลวงยืนก้าอยู่ตามเคย

"ฮัลโหล! ประสิทธิ์ กันทายว่ามารับ—" คุณประพันธ์เย้า พร้อมกับชูกำมือขวาลงในกะเป๋ากางเกงขายาว หยิบบุหรี่"เจ้าคุณ" มวนด้วยกลิ่นยัวตัวใหญ่ ส่งให้ข้าพเจ้า พร้อมกับพูดว่า "นี่ของโปรดของคุณ บุหรี่ใบยัว!"

ข้าพเจ้ารับมาจุดสูบ แล้วเราก็สนทนากันด้วยเรื่องต่าง ๆ ตอนหนึ่ง คุณประพันธ์สะกิดขึ้นดังนี้

"นี่หมอ, อะไร ๆ ก็เรียบร้อยทุกอย่างแล้วไม่ใช่หรือ? นั่นเป็นโชคของคุณ แต่ระวังเคราะห์ของคุณให้ดี เพราะเดซี่ไม่ใช่ตัวเปล่า ผมว่ายืดปากยายคนใช้ ๒ คนนั้นไว้ให้ดี ถึงจะเซฟ"

"อ่อ! เรียบร้อย" ข้าพเจ้าตอบเกิน

ความจริงไปครั้งหนึ่ง เพราะที่แท้ข้าพเจ้าเอง ไม่เคยคิดระแวงอย่างคุณประพันธ์ว่า คิดว่าคนใช้เย็นใจด้วยซ้ำไป

ขะยวนรถด่วนแล่นเอื่อย ๆ เข้ามาสู่สถานี ข้าพเจ้าเห็นมือขาว ๆ น่าเอ็นดู ถือผ้าเช็ดหน้าแพรชมพูยื่นออกมาจากห้องหน้าต่างรถชั้น ๒ รถใกล้เข้ามา ก็มองเห็นเจ้าของผ้า คือ ดุสิดา ยืนยิ้มแฉ่ง นัยน์ตาสุกเย็นประกาย มองมาที่ข้าพเจ้าแห่งเดียว เราต่างคนยิ้มรับกัน และเข้าใจกันโดยแจ่มแจ้ง พอรถหยุด ข้าพเจ้าก็โดดขึ้นไปบนรถโดยด่วน พอข้าพเจ้าไปหยุดยืนอยู่ตรงหน้า ดุสิดาก็ผวาเข้ามา แต่ได้หยุดชะงักในระยะใกล้ เพราะรถด่วนวันนี้มีคนโดยสารมาไม่น้อยคน ข้าพเจ้าชวนดุสิดาลงพักที่สงขลา แล้วจะติดตามเจ้าหล่อนไปนั่งด้วย ดุสิดาปฏิเสธ อ้างเหตุผลว่าอีก ๒—๓ วัน ก็จะได้พบกันใหม่ หัวใจข้าพเจ้าสลดเพราะความหมดหวัง ยังมิทันจะได้พูดจาอะไรกันก็คำ นอกจากคำว่า คิดถึง นอนไม่หลับ ฝั่น ๆ ระฆังสัญญาณประจำสถานีก็ดังขึ้น โอ้ระฆัง! เย็นอาณัติอันเฉียบขาดบอกให้เรารู้ว่ารถด่วนจะใช้จักรต่อไป และแน่นอนแล้ว ข้าพเจ้าจำใจจากดุสิดาด้วยความเศร้าสลด ข้าพเจ้าใช้นาทีสุดท้ายที่นั่งอยู่ในรถหยิบซองใส่ธนบัตร ๕๐ บาท ซึ่งเตรียมมาจากบ้านยื่นให้ดุสิดา แล้วก็ลุกขึ้นยืนลาดุสิดา กลับสงขลา

คืนนั้นทั้งคืน ข้าพเจ้านอนไม่หลับ ความคิดนานาประการกลัดกลุ้มอยู่ในใจ ยิ่งคิด ๆ ไป ดวงความคิดก็แยกออกเป็น ๒ ทาง คือ คิดถึงผู้อื่นทาง ๑ คิดถึงตัวทาง ๑ ข้าพเจ้าคิดถึงว่า ดุสิดาเป็นสตรีที่มีเจ้าของ ไม่ใช่สาวหล่อนสวยนั้น แน่นอนละ ข้าพเจ้าได้พลีเกือบทุกอย่าง เพื่อเจ้าหล่อนมาแล้ว ก็เพราะความสวย ความมีเสน่ห์ของดุสิดา สุภาษิตต่างประเทศบทหนึ่งว่า “ผลไม้ที่ขะโมยเขากินนั้นหวานนัก” แต่สุภาษิตไทยบทหนึ่งว่า “เมียท่านควรคิดเพียง มารดา เงินท่านคืออิฐผา กะเบื้อง ๆ” ข้าพเจ้าชอบสุภาษิตบทหลัง ดูเย็นเครื่องเตือนใจดีอยู่ ข้าพเจ้าได้หลวมตัวมาแล้วเย็นอย่างมาก แทนที่จะคิดว่าเมียท่านเย็นมารดา ข้าพเจ้าคิดว่าเมียท่านคือเมียข้าพเจ้า ส่วนเงินนั้น เงินที่ข้าพเจ้าใช้จ่ายในการผูกเสน่ห์ดุสิดา ประมาณ ๕๐๐ บาท ดุสิดาจะคิดว่ามันเย็นเงิน หรือเย็นกะเบื้องแน่ น่าสงสัย นี่เย็นแนวความคิดทางหนึ่ง อีกทางหนึ่ง ข้าพเจ้าคิดว่า ข้าพเจ้านายประสิทธิ์เย็นเด็กที่อยู่ในโอวาทบิดามารดา

มาแต่เยาว์ ขยันเล่าเรียนจนสำเร็จวิชชาแพทย์ และได้เข้ารับราชการ เป็นหลักฐาน มาจนบัดนี้ ข้าพเจ้า เคย อ่าน พระราชนิพนธ์ หลัก ราชการ ของ พระบาท สมเด็จ พระมงกุฎเกล้า เจ้าอยู่หัว พระองค์มีพระบรมราชาธิบาย คำว่า หลักฐาน ว่า ประกอบด้วย ๓ ประการ คือ มีบ้านอยู่เป็นหลักแหล่ง ๑ มีภรรยาเป็นหลักฐาน ๑ มีความรู้เลี้ยงตัวได้ ๑ ข้าพเจ้าผิดเมียท่านฝรั่ง จะเรียกว่ามีภรรยาเป็นหลักฐานไม่ได้ ข้าพเจ้า กระทำกรรม อันลามก ปราศจาก หิริ-โอตตัปปะผิดมนุษยธรรมและจรรยาของแพทย์ ต่อไปนี้ ข้าพเจ้าจะกระทำประการใดดี ถ้าข้าพเจ้าได้คุสิดาเป็นภรรยา ข้าพเจ้าจะเอาหน้าไว้ที่ไหน ข้าพเจ้าเกิดมาเป็นมนุษย์ทั้งชาติ เพื่อกระทำตนให้เหมาะสม เพื่อ แสวงหา เกียรติยศและชื่อเสียง เพื่อวงศ์ตระกูล และเพื่อชาติไทย อันเป็นที่รักของข้าพเจ้า ถ้าข้าพเจ้าไม่ได้คุสิดา ข้าพเจ้าจะควรเสียใจหรือ ? โอ! นั่นเป็นความข้ออย่างร้าย สตรีมีหลายร้อยล้านคน ทำไมข้าพเจ้าจะหาเมียสักคนไม่ได้ เหตุการณ์ทั้งหลายแหล่ที่เกิดขึ้นแก่ตัวข้าพเจ้า ตรงกับบทกลอน ซึ่งผู้ใช้นามปากกาว่า ไทยเหนือ แต่งประกวดได้รับรางวัลที่ ๑ ในหนังสือพิมพ์วิทยาจารย์ พ.ศ. ๒๔๗๑ ว่าดังนี้

◎ อันความรักหนักยิ่งกว่าสิงขร
พาประมาทขาดวิเคราะห์เพราะนิวรณ์
ดังไฟฟอนเหลือระงับจนกลับกลาย
เปลี่ยนคนดีให้เป็นข้ากล้าเป็นขลาด
จนชั้นปราชญ์ยอมโง่ด้วยโม่ห์หมาย
หูก็ตึง ตาต้อยก็พลอยลาย
ดูเหตุหายนะเห็นเป็นมงคล
สิ้นสติตริระยอยชอบและผิด
ยอมอุทิศเกียรติคุณวิบุลผล
เพราะรักเหลิงลืมระมัดประหยัดตน
ต้องอับจนด้วยสวาทอนาถนาน
อันปวงกิจซึ่งสฤษฎ์ในโลกนี้
ทำพอดีดอกให้คุณไพศาล
ประสิทธิ์โชคโภคผลดลสราญ
ระบือเสียงสาธุการปรากฏเอย ฯ

ข้าพเจ้าได้สติเหมือนคนพ้นจากเย็นลมสลบ หนทางดีที่สุด ข้าพเจ้าจะต้องพบกับคุสิดา แถลงความจริงให้หล่อนเข้าใจ แล้วเราทั้งสองก็จะพยายามลืมเหตุการณ์ที่เป็นมาแล้ว เราจะต้องเปลี่ยนทางเดิร ต่างคนต่างไปตามความมุ่งหมายแห่งชีวิตของเรา เพราะฉะนั้น อีกวันหนึ่งต่อมา ข้าพเจ้าก็ขอลาหยุดราชการ ๗ วัน จัดแจงกะเป๋าใส่เสื้อผ้า ๑ ใบ พร้อมด้วยเงิน

๑๐๐ บาทเศษที่ยังเหลืออยู่ ขับรถไฟไปยี่นัง ทันที

ที่ยี่นังมีเพื่อนฝูงที่ชอบพอหลายคน เพราะฉะนั้น จึงไม่เย็นการยากที่จะหาที่อาศัย ข้าพเจ้าพักอยู่ที่บ้านสหายผู้หนึ่ง ซึ่งเย็นพ่อค้าน้ำตาลทราย อยู่ตึกแถวถนนชายทะเล หรือเรียกตามชื่อของเขาว่า Beach Street สหายข้าพเจ้าผู้นี้เย็นคนเกิดในยี่นัง มีความรู้ดี รวยทรัพย์ และกว้างขวางในสมาคม จนถึงได้ถูกเลือกเย็นสภานายกของสโมสรซนชาติจีน มีชื่อแห่งหนึ่งในยี่นัง

กำซิมโป คือนามของสหายผู้นี้ เขาต้อนรับข้าพเจ้าด้วยอัธยาศัยไมตรีอันดียิ่ง

ข้าพเจ้าได้แถลงความจริงให้กำซิมโปฟัง แต่เพียงว่า ข้าพเจ้ามีธุระสำคัญ ต้องการพบกับสตรีภรรยาชาวยุโรปที่ชื่อเดซี่ ขอให้ช่วยจัดการสืบว่าเจ้าหล่อนอยู่ที่ไหน และข้าพเจ้าอาจจะพบหล่อนได้ ณที่ใดบ้าง หรือไม่

"ไหนลองบอกรูปร่างแม่สตรีคนนั้นให้ผมฟังหน่อยถิ" กำซิมโปพูดกับข้าพเจ้าเย็นภาษามะลายู

ไม่พักต้องเล่า ข้าพเจ้าล้วงกะเป๋าเสื้อนอกหยิบรูปดุสิดาส่งให้เขา กำซิมโปรับรูปไปพิจารณาอย่างเอาใจใส่

"โอ! ผมคิดว่าผมเกือบจะรู้จัก" กำซิมโปพูดเย็นภาษาอังกฤษ ซึ่งเย็นปกติวิสัยของชาวยี่นัง ชอบพูดภาษาจีนบ้าง มะลายูบ้าง อังกฤษบ้าง ปะปนกันไป แล้วแต่จะถนัดภาษาไหนในขณะใด

"แม่โฉมงาม" กำซิมโปอุทานขึ้นเบา ๆ นิ่งอยู่ครู่หนึ่ง "ดอกเตอร์ที่รัก! เพื่อให้เย็นที่แน่ใจ คำวันนี้ผมจะส่งข่าวเรื่องเจ้าหล่อนผู้นี้ให้คุณทรายโดยละเอียด" กำซิมโปพูดแล้วก็ยิ้มอย่างร่าเริง แล้วลาข้าพเจ้ากลับไปห้องทำการของเขา

ตลอดบ่ายวันนั้น ข้าพเจ้าไม่เห็นกำซิมโปออกจากห้อง และพอค่ำเขาก็มานั่งรับประทานอาหารกับข้าพเจ้าอีก ข้าพเจ้าขยับปากจะถามเรื่องราวดูบ้าง แต่ชักละอายใจจึงระงับไว้ ครั้นรับประทานอาหารเสร็จแล้ว กำซิมโปบอกให้ข้าพเจ้าริบแต่งตัว ว่าจะพาไปเที่ยวตากอากาศ ข้าพเจ้าปฏิบัติตาม ห้านาฬิกาต่อมา เราทั้งสองก็ออกจากตึก ขึ้นนั่งรถยนต์ซิงเกอร์สีน้ำตาลอ่อน ซึ่งกำซิมโปเย็นเจ้าของ ให้โซเฟอร์คนจีนขับไปตามถนนสายต่าง ๆ ประมาณครึ่งชั่วโมง ซิงเกอร์คันเล็กก็เลี้ยวเข้าถนนซอยไปจอดกึกลงตรงหน้าเรือน ๒ ชั้น หลังหนึ่ง

"นี่แหละบ้านของเดซี่" คุณซิมโปยิ้ม

พร้อมกับชี้มือบอก พลางก้าวลงจากรถ ข้าพเจ้าตามลงไปทันที

บ้าน ๒ ชั้นทาสีเขียวอ่อน ภายในไฟฟ้าฉายแสงสว่างจ้า ข้าพเจ้าขึ้นบันไดไป คุณซิมโปนำหน้าพา ข้าพเจ้าเดินไปตามเฉลียงเรือน เลี้ยวซ้าย ๒ ครั้ง แล้วเราก็มาถึงห้องใหญ่ห้องหนึ่งซึ่งมีบังตาทำด้วยแพรญี่ปุ่นสีฟ้า วางขวางประตูอยู่ ภายในห้องนั้นประดับประดาด้วยเครื่องแต่งห้องอย่างงดงามแบบยุโรป มีเสียงผู้ชายและผู้หญิงส่งภาษามะลายูปนภาษาอังกฤษ เสียงดังออกมาจนภายนอก เสียงหนึ่งนั้นเป็นสิ่งที่ข้าพเจ้าเคยได้ยิน—เสียงดุสิดา ข้าพเจ้ายืนนิ่งอยู่หน้าห้อง ปล่อยคุณซิมโปเดินเข้าไปแต่ผู้เดียว

จากบังตาซึ่งภายนอกมืด ข้าพเจ้าอาจแลเห็นภาพคนภายในได้ถนัด ดุสิดานุ่งสะเก็ตสีฟ้า นั่งอยู่บนตักชายชาติจีน อายุกลางคนผู้หนึ่ง ผู้ชายนั่งบนโซฟาตัวใหญ่ ดุสิดาอยู่บนตัก เจ้าหล่อนนั่งบนขาข้างซ้ายของชายผู้นั้น และใช้มือซ้ายอันขาวนวลโอบคออันน่าโสมมของชายผู้นั้น อนิจจา! ดุสิดาของข้าพเจ้า เจ้าหล่อนผู้ซึ่งข้าพเจ้าเคยหลงรักและประกอบกรรมอันหนักเพื่อเจ้าหล่อนมาแล้ว ที่แท้หล่อนก็เย็นเมียคนทั้งเมือง เย็นหญิงงามเมืองคนหนึ่งเท่านั้นเอง อนิจจา!

หัวใจข้าพเจ้าวิบัติด้วยโทสะ ผลุนผลันจะเดินกลับ แต่ครั้นแล้วก็ได้คิดในบัดดลนั้นว่า ข้าพเจ้าควรจะผจญหน้าแม่โฉมงามเย็นครั้งสุดท้ายสักครั้งหนึ่ง ข้าพเจ้าออกจากบังตา ถอดเสื้อนอกเรียบร้อยแล้ว ก็ก้าวเท้าเข้าไปในห้องนั้น ดุสิดาตาไวราวกับกวางระแวงภัย พอหล่อนเห็นข้าพเจ้า ก็รีบผละออกจากชายกลางคน ดวงตาซึ่งตกตะลึงและเหลือกลอยหรี่ลง กลายเป็นหวานเยิ้ม ดุสิดารีบลุกขึ้นยืน และวิ่งแต้อ้าแขนทั้งสองตรงมายังข้าพเจ้า

"ดุสิดา! อย่าถูกตัวฉันนะ" ข้าพเจ้ายกมือขวาขึ้นเสมอหน้า พร้อมกับล่นคำยังคับอย่างเฉียบขาดออกไป และเย็นความสัตย์แท้ ข้าพเจ้ารู้สึกสะอิดสะเอียน ประหนึ่งซากอสุภ

ดุสิดาชะงักอยู่ชั่วขณะแล้วถาม

"คุณพี่มาเมื่อไรคะ?"

"มาเมื่อเห็น!" ข้าพเจ้าตอบสั้น ๆ

"เธอเย็นหญิงลวงโลกดอกหรือ ดุสิดา?" ข้าพเจ้าใส่หน้าหล่อนอย่างเคียดแค้น

"โธ่! คุณพี่ เย็นความจำเย็นบางอย่าง

ดอกค่ะ" ดุสิดาตอบเสียงแผ่วเบา หน้าซีดราวกับศพ น้ำตาไหลพรากออกจากดวงตาที่ล่อลวงทั้งคู่นั้น

อีกครั้งหนึ่ง ดุสิดาผินละไม เขยิบเข้ามาใกล้ข้าพเจ้า

"ยกโทษให้น้องเถอะคุณพี่ ดุสิดารักคุณพี่จริง ๆ แม้ดุสิดาจะแสนระยำ"

"หล่อนไม่มีโทษอะไร ฉันโทษตัวของฉันเอง นัยน์ตาของฉันไม่มีแวว และฉันไม่มีอะไรจะยกโทษให้แก่เมียคนทั้งเมือง คุณซิมโป! กลับบ้านกันเถอะ ผมหมดธุระแล้ว" ข้าพเจ้าหันหลังออกเดิร ดุสิดาผวาเข้าโอบหลังข้าพเจ้า

ความแค้นแล่นขึ้นถึงขีดสุด ข้าพเจ้าสะบัดโดยแรง หลังมือซ้ายพลาดไปถูกหน้าดุสิดาดังฉาด ข้าพเจ้าริบเดิรออกเฉลียงโดยด่วน เสียงร้องไห้โฮดังขึ้นข้างหลัง คนอื่นในห้องนั้นส่งภาษาอังกฤษและมะลายูฟังไม่ได้ศัพท์ ข้าพเจ้ากับซิมโปก็ย่างขึ้นรถสต๊ารฺทเครื่องออกเดิรทันที

"เฟเวอริตของยี่นัง อย่างต่ำก็ต้องคืนละ ๔๐ เหรียญ" คุณซิมโปพูดขึ้นลอย ๆ เมื่อนั่งอยู่ในรถเรียบร้อยแล้ว "เขาเย็นเมียลับของฝรั่ง และพวกผมไม่ต่ำกว่า ๑๐ คน นอกจากจะได้เงินเย็นครั้งคราวแล้ว เดซี่ได้รับเงินเดือนจากนักโลกีย์เหล่านั้นอีกประมาณเดือนละ ๖ หรือ ๗ ร้อยเหรียญ"

ข้าพเจ้าควักผ้าเช็ดหน้าขึ้นซับเหงื่อ แล้วก็เริ่มบรรยายเรื่องราวที่เย็นมาทั้งหมดให้คุณซิมโปฟัง

"คุณเย็นคนเคราะห์ดีมากที่มาพบผม" คุณซิมโปพูด "เรากลับไปนอนบ้านกันดีกว่าดึกแล้ว"

รุ่งขึ้นอีกวันหนึ่ง ข้าพเจ้าเดิรทางกลับสงขลา ที่สถานีหาดใหญ่ ข้าพเจ้าได้พบกับคุณประพันธ์อีกครั้งหนึ่ง

"ฮัลโหล! ถึงกับไปตามเชียวหรือ?" คุณประพันธ์ร้องทักโดยรถยังไม่ทันหยุดสนิทดี

คุณประพันธ์อีกคนหนึ่ง ที่ทรายเรื่องราวละเอียดจากข้าพเจ้า

"ผมเย็นคนธรรพ์ไปตามนางกากี ถูกตามที่คุณว่า และถูกอย่างดุสิดาพูดที่โฮเต็ลรถไฟสงขลาว่า ผมยังเข้าใจหล่อนน้อยเกินไป" ข้าพเจ้าพูดกับคุณประพันธ์เย็นประโยคสุดท้าย แล้วก็ลาขึ้นรถยนต์กลับ

บัดนี้เรื่องราวของข้าพเจ้าก็เย็นอันยุติลงดังบรรยายมา ข้าพเจ้ารู้สึกโล่งใจที่รอดอันตราย และกรรมอันใหญ่หลวงมาได้อย่าง

หวุดหวิด และยัดนิ้คณะของข้าพเข้า คือ คุณประพันธ์และคุณพงศ์ ก็ได้ศัพท์ใหม่อีกคำหนึ่ง ซึ่งถ้าท่านต้องการจะทรายก็จะบอกให้เสียเดี๋ยวนี้ ไม่ใช่ภาษาอังกฤษหรือมะลายู เป็นภาษาไทย เราใช้เรียกสตรีชะนิดนี้ว่า "งิ้วไม่มีหนาม" เราขึ้นต้นงิ้วชะนิดนี้ด้วยขวานเงิน มิใช่ขวานเหล็กอย่างที่ปริวิตกมาแต่แรกจริงอยู่ งิ้วไม่มีหนามหรืองิ้วผุ ตกไม่เจ็บแต่ระวังนะท่าน ถ้าตกจากต้นสูง ๆ เช่นงิ้วดุสิดา ท่านจะต้องชอกช้ำและอกหักอย่างข้าพเจ้าไปนาน

อีก ๒ เมล์ต่อมา ข้าพเจ้าได้รับจดหมายจากคุณซิมโปนำส่งหนังสือพิมพ์ปีนัง เดลี่นิวส์มาด้วยฉะบับหนึ่ง นี่เป็นข่าวในหนังสือนั้น

ฆ่าตัวตายด้วยทิงเจอร์

"สตรีสาวผู้หนึ่ง ชื่อ เดซี่ เดิมเป็นชาวจังหวัดนครศรีธรรมราช ได้มาอยู่ปีนังหลายปี คนใช้ในบ้านแจ้งว่าหล่อนถึงแก่กรรมในห้องนอน เมื่อเช้าวันที่ ..... ที่ข้างตัวมีขวดทิงเจอร์ ซึ่งถูกดื่มแล้ววางอยู่ เจ้าพนักงานสันนิษฐานว่า หล่อนเจตนาฆ่าตัวตายเกี่ยวด้วยเรื่องรัก ๆ ใคร่ ๆ ฯ"

"โอ้! ดุสิดาผู้มีกรรม" ข้าพเจ้าสลดและน้ำตาตก เมื่อได้อ่านข่าวนี้ "เป็นกรรมของหล่อน ดุสิดา เธอไม่โทษฉันไม่ใช่หรือ? ฉันยังรักตัวเธอด้วยน้ำใจอันบริสุทธิ์แท้ แม้ชาตินี้จะมิได้อยู่ร่วมกับเธอ ฉันขอปฏิญาณว่าฉันจะเป็นคู่กับเธอในชาติหน้า คอยฉันอยู่ที่นั่นแหละ ดุสิดา!"

สาริกุล

เลือดเนื้อของหล่อน

๒ รถด.

(ต่อจากหน้า ๘๙๕ เมษายน ๒๔๗๖)

บทที่ ๘

เดือนพฤศจิกายน เย็นเวลาที่ดินฟ้าอากาศในนครเชียงใหม่กำลังสบาย คือ หมดฝนแล้ว เริ่มเข้าฤดูหนาว แต่ยังไม่หนาวจัด จึงสบายพอเหมาะกว่าเดือนอื่น ๆ การเพาะปลูกพืชพันธุ์ เช่นผักและดอกไม้ ก็กำลังงามในเดือนนี้ กุหลาบดอกโตอันมีชื่อของเชียงใหม่ก็กำลังผลิแย้มขยายกลีบเพื่อความเบิกบานต่อไป ในยามดินฟ้าอากาศเย็นเช่นนี้ ย่อมเป็นที่ชวนสุขสนุกสำราญของมนุษย์ ดุจชาวเชียงใหม่ขณะที่กล่าวถึง ต่างก็กำลังชุ่มชื่นรื่นเริงอยู่ทั่วทั้งนคร ดังจะสังเกตได้ที่ตามถนนหนทางมีผู้คนและรถลาเดินไปมาอยู่ขวักไขว่ตลอดทุกสาย แม้ผู้ไม่มีกิจธุระก็ยังพากันเดินเล่น เพื่อรับอากาศอันสดชื่นให้ชุ่มชูใจ

ขณะนี้เย็นเวลาย่ายมีรถเชฟสีไพลคันหนึ่งเจ้าของเย็นผู้ขับแล่นเอื่อยๆ มาตามถนนท่าแพต่อไปสักหน่อย พอเลี้ยวเข้าอีกถนนหนึ่งจะผ่านหน้าร้านขายผ้าไหมพื้นเมืองอันมีชื่อเสียง รถนั้นก็หยุดกึกลงโดยชั้นเดิม มิได้มีความมุ่งหมายว่าจะหยุด

ผู้ขับรถจ้องมองเข้าไปในร้าน และซึ่งพอดีเสียงรถนั้นก็ได้ทำให้คนที่กำลังเลือกซื้อผ้าไหมอยู่ในร้านหันหน้ามาสบกัน

ผู้ขับรถ แสดงว่าดูคนผิดไป เขาคิดว่าเย็นคนหนึ่ง แต่ไม่ใช่เพียงแต่คล้ายกันจริงฝ่ายแขกผู้อยู่ในร้านชั้นแรกที่หันมาก็นึกว่าเขาไม่รู้จักคนขับรถนั้น แต่เมื่อต่างมองและต่างพินิจความจำไม่ถึงอึดใจ ผ้าที่ถืออยู่ในมืออันกำลังเลือกจะซื้อนั้น ก็หลุดล่วง

ผ่อยลงจากมือโดยไม่รู้สึก ผู้ขับรถมีอาการ ซื้อผ้า กลับออกมาจะพาอนันต์ไปหาวิวัฒน์
แห่งประสาทคล้ายถูกสายฟ้าฟาด คือ เกิด "เขาจะพอใจพบพี่ฤา?" อนันต์ถามด้วย
ความแปลบปลาบจากสมองแล่นไปทั่วสรรพางค์ คิดถึงความหลัง
จนมือเขาไปกดบุ่มไฟแตรที่พวงมาลัยเข้า และ "พ่อย่าเข้าใจเย็นอื่น เข้าเย็นคนมีศีล
เสียงแตรไฟฟ้าก็ดังขึ้นจนเขาสะดุ้ง ธรรมด้วยกัน พี่ไม่รู้หัวใจของเขาในการที่
"คุณนันต์—พี่นันต์———!" สตรีผู้ซื้อ แล้วมา เขาต้องยินดีอย่างมากทีเดียวที่ได้พบ
ผ้าเรียกเสียงสั่นเครือ คล้ายมีความโสมนัสส์ กัน"
และโทมนัสส์ระคนกัน "งั้นไปรถพี่"
"น้องรุจี แน่หรือนั่น?" ผู้ขับรถพูดเชิงดีใจ ขณะที่จะขึ้นรถ อนันต์มองสบกับรุจี เขา
เหมือนกัน และมีท่าทางเย็นเชิงอยู่ พูดขึ้น "น้องดูไม่แปลกไปเลย เว้นแต่
สุภาพสตรีเดินออกจากร้าน สุภาพบุรุษ เครื่องแต่งตัว พอดูครั้งที่สองก็จำได้สนิท
ก็ลงจากรถ ต่างเดินเข้าหากัน ว่าเย็นรุจีคนเดิมนั่นเอง"
"พี่นันต์—พี่นันต์" หล่อนเรียกเขา และ "อะไรมีรุจีคนใหม่คนที่สองอีกหรือ"
มองดูดวงหน้าเขาเคร่งขรึมอยู่ จึงจับแขน หล่อนพูดไปโดยซื่อ เช่นเขาเหมือนกัน
เขาสั่น "พี่นันต์, ไปยังไงมายังไงกันนี่?" แต่ทำให้เขาเกิดความคิดขึ้นในใจ จนสีหน้า
เปลี่ยนไป
สุภาพบุรุษถอนหายใจเฮือกใหญ่ เขามี "พี่ก็ไม่แปลกจริง ๆ นะ เว้นแต่ดู
อาการเย็นเข้าความคิดอยู่เสมอ "น้องรุจียินดี สีหน้าเหี่ยมเกรียมขึ้นเท่านั้น" หล่อนพูดด้วย
จริงที่ได้พบกันอีกก่อนตาย ซึ่งไม่ได้นึกฝันเลย ความสนิทสนมและยินดี
น้องมาทำไมที่นี่?" "ความจริงพี่ก็ไม่มีอะไรผิดไป เว้นแต่
"ดิฉันมากับคุณพระ_เอ๊ย, พี่วัฒน์" น้องจะเห็นผิดไปเอง คนหนุ่ม ๆ ดูหน้าก็หวาน
"อ้อ! พระ—วัฒน์รึ" เขาอยู่ไหนล่ะ?" อ่อน แต่คนแก่ก็ดูหน้าเหี่ยมเกรียมไป เพราะ
มันเป็นธรรมชาติ"
"กำลังไปที่ออฟพีศไปรษณีย์, มา_เรา แล้วเขาก็ขับรถตรงไป ออฟพีศไปรษณีย์
ไปตามเขาเถอะ" หล่อนเข้าไปขอกเลิกการ

พอรถแล่นไปได้หน่อย วิวัฒฒน์ก็เดิรสวนมา รุจิแลเห็นก่อนร้องเรียกวิวัฒฒน์ และยอก อนันต์ให้หยุดรถ หล่อนยอกสามีละล่าละลัก

ชั้นแรกวิวัฒฒน์เข้าใจเสียว่า ภรรยาจับรถแท็กซี่จะไปรับเขา แต่พอมองดูหน้าโซเฟอร์ซึ่งนั่งอยู่ข้างภรรยาเห็นถนัด เขาก็ร้องออกมาด้วยความดีใจ

"ฮัลโล! นี่แกหรือนี่ อนันต์?" พลางเขาก็เข้ามาสวมกอดอนันต์ซึ่งกำลังลงจากรถ "พระเจ้าโปรด – โปรดให้เราได้มาพบกัน" วิวัฒฒน์พูดด้วยใจจริง

"ยินดีมากเพื่อนรัก ที่มิได้นึกฝันว่าจะได้พบกันอีกเลย" อนันต์แสดงความยินดีตอบ

รุจิเป็นผู้ประกาศิตลงไปจากรถว่า "ขึ้นรถก่อนเถอะคุณ เราพากันไปที่พักก่อนเถิด"

"เออ เออ! เธอพักที่ไหนยังไม่ได้ถามเลย" อนันต์กล่าวกับรุจิ

"โฮเต็ลรถไฟ, ดีแล้วไปที่นั่นก่อนเถิด แล้วจึงค่อยพูดกัน" วิวัฒฒน์ตอบแทนภรรยา แล้วก็พากันขึ้นรถไป

วิวัฒฒน์กับภรรยามาจากกรุงเทพ ฯ ถึงเมื่อเย็นวานนี้และพักอยู่ที่โฮเต็ลรถไฟ เขาพักอยู่ที่เรือนหลังเล็กเป็นฉะเพาะ เมื่อรถจอดเทียบที่แล้ว วิวัฒฒน์โอบกอดอนันต์พากันขึ้นไปยังที่พัก

อนันต์ ซึ่งเป็นเจ้าความคิดเขาคิดมากเสมอ แต่ก็เพื่อระวังตัวมิให้ได้รับความดูหมิ่นเท่านั้น ส่วนหัวใจเขาคงซื่อสัตย์และมีอาการกิริยาสุภาพอยู่เสมอ เป็นธรรมดาว่าเขาต้องดีใจเมื่อได้พบคนรักใคร่แต่ก่อนเช่นนี้ แต่มันก็เป็นสาเหตุอันร้ายสำหรับเขาอย่างยิ่งเหมือนกัน เขาต้องพลัดพรากจากพระนครออกมาเป็นชาวชนบท ก็เพราะหนีความรักนั้นเอง ฉะนั้น เมื่อแรกพบกันเขาจึงต้องยั้งสติไว้ก่อน ดูท่าทางของอีกฝ่ายหนึ่งว่าจะปฏิบัติต่อไปเป็นอย่างไร และเมื่อเห็นว่าเขาทั้งสองคงความรักความสุจริตอยู่แก่ตนเช่นนี้ อนันต์จึงได้ปลงใจได้ว่าควรปฏิการอย่างใด

"นี่แกมาอยู่ที่นี่ หรือมาเที่ยวอย่างไรเพื่อนรัก" วิวัฒฒน์เริ่มไต่สวนก่อน

"อยู่ที่นี่ อยู่นานแล้ว แต่แกล่ะมาทำไมมาเมื่อไร?" อนันต์ย้อนถาม

"มีธุระหน่อย กันมาถึงเย็นวานนี้เอง, นี่แกมาทำอะไรเป็นอะไรที่นี่เล่า?"

"เป็นข้ารัฐการสิ! ว่าแต่แกมาธุระอะไรเล่า?" อนันต์ย้อนถามอีก

"มัวแต่ซักกันอยู่นั่นแหละ เล่ากันคนละทีสิคะ พี่นันต์เล่าให้เราฟังก่อนว่า ทำไม

ร่างผลุนผลันถึงเรามา แล้วก็ทำอย่างคนตายจากกัน มีอย่างรึที่คนรักกันจะทำเช่นนี้?" รุจิกล่าวหวนคิดถึงความเดิม ทำให้หล่อนจะสะอื้นขึ้นทันที

อนันต์มองดูตา รุจิ เห็นประกายคงแสดงความรู้สึกอยู่ดังแต่ก่อน หล่อนคงรักใคร่นับถือเขาอยู่เช่นเดิม แล้วก็หวนคิดถึงอาการที่ตนเย็นมา ดวงตาอนันต์ก็เยิ้มไปด้วยความชื่นชมและชุ่มมัวระคนกัน ส่วนวิวัฒน์นั้นไม่มีความคิดภายในลึกซึ้งอย่างใด หัวใจเขามีแต่ความยินดีดังกิริยาอาการที่แสดงออกมาเท่านั้น

"อย่าพูดถึงเหตุผลให้มากเลย กันจะเล่าถึงเรื่องที่ได้มาอยู่ที่นี่ให้ฟัง" อนันต์กล่าวเพื่อจะรวบรัดเอาแต่เรื่องอันเย็นทาง,ตัดไม่ให้ต้องหวนไปคิดถึงเหตุเดิม ซึ่งจะยังความโทมนัสให้เกิดขึ้นอีก

"พอออกจากกรุงเทพ ฯ กันก็ขึ้นมาภาคพายัพ และเข้ารับราชการที่เมืองแพร่เย็นขั้นต้น, อ้อ! แกคงจะยังไม่ทราบว่า ก่อนที่กันจะออกมานั้น กันได้สมัครเข้าทำงานในกรมป่าไม้ และเย็นที่ตกลงกันว่า ทางราชการจะส่งไปทำงานตามหัวเมืองเพื่ออบรมให้มีความรู้ในการป่าจริง ๆ ฉะนั้นจึงได้มาอยู่เมืองแพร่ตามประสงค์ แล้วต่อมาก็ได้โยกย้ายไปอยู่ตามจังหวัดต่าง ๆ ในภาคพายัพเกือบทั่วทุกจังหวัด จนได้มาเย็นป่าไม้บริเวณจังหวัดเชียงใหม่นี้ รวมเย็นเวลา ๒๐ ปี"

"อ้อ! แกมาเย็นข้าราชการกรมป่าไม้และยังเย็นป่าไม้จังหวัดเชียงใหม่ เดี๋ยว—" วิวัฒน์พูดดังว่านึกอะไรสำคัญขึ้นมาได้ "แล้วแกมียศบรรดาศักดิ์เย็นอะไรล่ะ?"

"เขาเรียกว่า 'หลวงพนัสบริหาร'" อนันต์ตอบแล้วหัวเราะ

พอได้ยินชื่อ วิวัฒน์กับ รุจิ มีอาการเอะใจและมองดูตากัน แล้ววิวัฒน์ก็หลิ่วตากับภรรยาเย็นนัย แต่หลวงพนัส ฯ หาได้สังเกตเห็นความเย็นไปนี้ไม่

"แกล่ะ ทำอะไร เย็นอะไร?" พนัส ฯ ถามบ้าง

"กันได้เย็นผู้พิพากษา ชั้นแรกก็ต้องเร่ร่อนไปตามหัวเมืองตั้ง ๑๐ ปีกว่าเหมือนกัน แล้วต่อมาจึงได้กลับเข้ากรุง เวลานี้กันอยู่ศาลอุทธรณ์ และท่านตั้งชื่อว่า พระมนูญธรรมจำรัส"

"อ้อ! แกก็ออกหัวเมืองเหมือนกัน ว่าแต่แกมีธุระอะไรที่เชียงใหม่ล่ะ?" ผัวเมียมองดูตากันอีกโดยอาการมีเลศนัย

ที่ผู้อื่นจะรู้ไม่ได้

"กันมาเที่ยวพักผ่อนเล่นเท่านั้น" พระมนูญ ฯ ตอบอย่างอ่อย ๆ

"อ้าว! ไหนน้องรุจิว่ามีธุระ"

"ธุระเกี่ยวกับคนอื่นเล็กน้อยดอกค่ะ" รุจิแก้อย่างไม่เต็มปาก

"นี่มากันสองคนเท่านั้น, ไม่รู้จักใครบ้างหรือที่เมืองนี้?"

ผัวเมียมองดูตากันอีก

"ไม่รู้จักใครเลยคนเมืองนี้ เพราะคุณหลวงก็ไม่นับว่าคนเมืองนี้มิใช่ฤา?" รุจิตอบเย็นเชิง

หลวงพนัส ฯ หัวเราะ "ดีแล้วมาประจวบวันสำคัญพอดี วันนี้กันทำบุญวันเกิดอายุ ๔๐ บริบูรณ์ เมื่อเช้าเลี้ยงพระเสร็จไปแล้ว ค่ำวันนี้จะเลี้ยงเพื่อน นี่กำลังเที่ยวหาซื้อของบางอย่าง ก็พอดีพบกัน มา—ไปพักบ้านกันทีเดียวเถิด จะได้รื่นเริงขึ้นอีก"

"อ้อ! เย็นวันมงคลด้วยนะ ฤกษ์ดีจริง ๆ"

"แต่—เราจะไม่ไปพักบ้านคุณหลวงละค่ะ เพราะกำลังวุ่นวายอยู่ที่นี่ก็ดีแล้ว แต่เราจะไปกินเลี้ยงด้วย" รุจิกล่าวตอบ

"ไม่มีอะไรจะวุ่นเลย สำหรับงานค่ำวันนี้ก็ไม่ต้องทำอะไร สั่งเขาจัดมาจากอื่นเสร็จ เพื่อน ๆ เขาช่วยกันแจกเขาเท่านั้น ไปเถอะ! ไปพักด้วยกันเถอะ"

"กันไม่ได้คิดจะอยู่นาน กะว่าสัก ๒ วันก็กลับ จึงจะไม่ขอรบกวนแกละ"

"ไม่ได้สิ มาเชียงใหม่ ๒ วันจะพอที่ไหน อย่างน้อยต้อง ๑ อาทิตย์ กันจะพาเที่ยวเขาเที่ยวถ้ำ น้ำตกให้ตลอดทีเดียว"

"เอาเถอะ ถ้าตกลงว่าจะอยู่ต่อไปเช่นนั้น กันจึงจะไปพักบ้านแก แต่สำหรับคืนนี้ขอพักที่นี่ก่อน เพื่อจะได้จัดธุระของกัน"

"ดีแล้ว ค่ำ ๆ กันจะส่งรถมารับเพื่อไปในงานของกัน แล้วจะได้เห็นด้วยว่าบ้านช่องกว้างขวางพอที่จะอยู่ได้สบาย"

"คนไม่มากริคะ บ้านคุณหลวง?" รุจิท้วงถาม

"๓—๔ คนเท่านั้น แต่—นี่แน่ะไม่ต้องขานยศขานศักดิ์กันดอก เราเรียกกันอย่างเคยดีกว่า ดูมันแสดงความสนิทสนมกันจริง ๆ"

"ถูกละ กันก็เห็นเช่นนั้น"

"๓—๔ คน ใครบ้างคะ?" รุจิท้วงอีก

"แม่ครัว ๑ เสมียนอาศัยอยู่ด้วย ๑ เมีย

เสมียน ๑ กับคนใช้อีก ๑ เท่านั้น”

“ฮุ้ยตาย! อะไรคุณหลวงอยู่คนเดียวดอกหรือนี่?”

“เอาอีกแล้ว! บอกว่าเลิกเรียกคุณหลวงคุณเถรกันเสียที”

“ขอโทษค่ะ ลืมไป ว่าแต่คุณหลวงอยู่คนเดียวจริง ๆ หรือนี่?”

พนัส ฯ รู้สึกเหมือนถูกสะกิดแผลเก่า แต่เขาพยายามสะกดใจ “บอกว่าตั้ง ๓—๔ คนาระไนให้พ้นแล้ว ยังจะว่าอยู่คนเดียวอย่างไร”

“ไม่มีลูกดอกรึคะ?” รุจิถามอย่างบ้วเย้า

พนัส ฯ มองตาขึงเอารุจิ “ไม่มีเมียจะมีลูกได้อย่างไร?”

“วุ้ย! ขอโทษ คิดว่า พี่นันต์เย็นพ่อม่าย?”

“ก็ดูคล้าย ๆ กันจริง แต่เย็นพ่อม่ายที่ไม่มีเมีย”

“ทำไมแกทนอยู่อย่างนี้?” มนูญ ฯ ถามบ้าง

“เอ๊ะ! ทนอะไร กันไม่เห็นต้องทนเลยสักนิด”

“เขาว่ากุหลายเชียงใหม่งาม ๆ โต ๆ คิฉันคิดว่า พี่นันต์คงปลูกไว้บ้าง?”

“กุหลายต้นละก็มีแน่ แต่ถ้าหมายถึงกุหลายคนก็เข้าใจผิดถนัด”

“ยี๊ะ! นี่แกอยู่เย็นโสดตลอดมา ไม่เคยมีลูกเมียบ้างเลยหรือนี่?”

“แล้วกัน! แกเห็นกันเย็นเด็ก ๆ พูดพล่อย ๆ หรือนี่ ๔๐ บริบูรณ์แล้วนา”

“ประหลาดจริง! แกเย็นชายที่ประหลาดและมั่นคงมาก กันนับถือ”

“เหตุใดนะคะ จึงได้เย็นเช่นนี้?”

พนัส ฯ มองรุจิด้วยดวงตาอันตึงเครียดอีกครั้งหนึ่ง สีหน้าเขาเหยมเกรียม ดูเหมือนหล่อนได้เพาะความโทมนัสย์ให้เกิดขึ้นแก่เขาอีก

“เราอย่าพูดกันถึงเหตุถึงผลเลย คิดเสียว่า การณ์ทั้งหลายย่อมเย็นไปตามแต่ พระเจ้าจะบันดาลทั้งสิ้น” พนัส ฯ ตัดบท

“ก็นี่ยังไม่มีแววว่า พระเจ้าจะโปรดแกบ้างฤา?” มนูญ ฯ ถามเย็นเชิงล้วง

พนัส ฯ นิ่ง เขาใช้ความคิดมากแสดงว่าหัวใจเขากลับไปกลับมาไม่แน่นอนเสียเลย

“พี่นันต์ คงมีหวังอะไรแล้วน่า”

“พระเจ้ากำลังจะโปรดเช่นนั้นรึ?” มนูญ ฯ พูดเย็นนัยอีก “ยังไงเพื่อน?”

พนัส ฯ ค่อย ๆ ผีน้ิมออกมา "กันอยู่ด้วยความเย็นโสดมาตั้ง ๔๐ ปี ก็รู้สึกว่าเดิรในทางมาได้สะดวกไม่มีอุปสรรคอันใด แต่นั่นแหละ พระเจ้าจะบันดาลต่อไปฉันใดก็เหลือจะรู้"

"ทำไมไม่เอาใจตนเอง เย็นใหญ่ย้างเล่าคอยแต่ให้พระเจ้าพาไปจะควรฤา?"

"ที่แรกก็ถือใจเย็นใหญ่นั่นแหละ แต่—เฮอ อ้ายเรื่องโลกีย์นี่น่ะ เขาว่าใคร ๆ ก็เชื่อใจตนเองไม่ได้ทั้งนั้น"

"นี่แปลว่า แกกำลังมีเรื่องที่จะต้องตัดสินใจอย่ละสิ?"

พนัส ฯ มองหน้ารุจี หล่อนหัวเราะ "ก็นิก ๆ ว่าจะมีอยู่บ้าง?"

รุจีหัวเราะดังขึ้น "แล้วคุณกำลังรอให้พระเจ้าบันดาล ให้พระเจ้าตัดสิน"

"เห็นจะถูก พระเจ้าทรงบันดาลแล้ว เธอจึงมาพอดี และจะต้องให้เธอเย็นผู้ตัดสิน เพราะเธอเย็นผู้แทนพระเจ้า"

"จะตายจริง, ทำไมว่าเช่นนั้นมายกยอแต่ต่อหน้า ถ้าดิฉันไม่มาก็พระเจ้าจะยังไม่ตัดสินเช่นนั้นรึ?"

"แน่ที่เดียว ความจริงเย็นเช่นนั้น"

ผัวเมียพากันหัวเราะ

"เย็นการยังเอิญเสียแล้วละเรา" มนูญฯ พูดกับภรรยา

"ไม่ใช่ กันถือว่าพระเจ้าบันดาลจริง ๆ"

"เอาละ กันยอมเชื่อด้วย ว่าแต่ใครเล่าผู้ที่มีโชคดีถึงเพียงนี้?"

"นิก ๆ ก็ละอายใจ ที่กันก็รู้สึกตัวว่าแก่แล้ว แต่กลับจะมาเย็นเรื่องเช่นนี้"

"เฮ่ย! อายุสองเท่าของแกเขาก็ยังมีถมไป ว่าแต่ให้มันสมควรเย็นคู่กันจริงก็แล้วกัน"

"นั่นนะสิ! กันก็เห็นว่ามันไม่สมควรกัน แต่พระเจ้าก็บันดาลเช่นนั้น"

"เอ๊ะ! ไม่สมควรอย่างใด เขาไม่ดีพอฤา?"

"เขาดีเกินกันต่างหาก และกันหมายว่าเขาเด็กเกินไปที่ควรจะเย็นคู่กับกัน เขาควรมีคู่ที่เหมาะสมกว่ากันได้อีกมาก"

สามีภรรยามองตากันแล้วยิ้ม

"ใครคะที่จะได้ครองตำแหน่งพิสะใภ้ดิฉันยอกหน่อยเถอะ?" รุจีถามทำที่เย็นสนใจ

พนัส ฯ เงยหน้ามองดูหล่อน

"เธอคงชอบคนๆ นี้ แต่พี่อายเหลือเกินอย่าเพิ่งพูดกันเวลานี้เลย คำวันนี้คงได้เห็นและขอให้เธอพิจารณา เพื่อตัดสินเด็ดขาด

ต่อไป”

“ลูกเต้าเหล่าใคร คนที่ไหนกันนะ ?” มนูญ ฯ ถาม

“ขนบ๋ญญาจริง เพราะกันไม่ได้ใส่ใจในข้อนี้ เพียงแต่ทรายแว่ว ๆ ว่า พ่อเย็นหลวงหรือพระอะไรไม่แน่ และเย็นคนกรุงเทพ ฯ”

“แล้วกัน ! งั้นก็เรียกว่าไม่รู้จักหัวนอนปลายตีนเลยสิ”

“กันพิจารณาแต่ตัวเขา ไม่ใส่ใจถึงวงศ์วานว่านเครือด้วย นั่นเขาจะเย็นอย่างไรก็เห็นอยู่ว่า เย็นหัวเดียวกะเทียมลีบ เขาก็ไม่แสดงรังเกียจอย่างใด”

“หล่อนมาทำอะไรอยู่ที่นี่ ?”

“ทำงานหลวงเหมือนกัน”

“นั่นสิอะไร ?”

“นางพยาบาล”

“นางพยาบาล แน่แล้ว” ผัวเมียร้องขึ้นแล้วพะยักหน้ากัน

“อะไรแน่แล้ว ?” พนัส ฯ สงสัยถาม

“อ๋อเปล่า ! อ้า_นึกแล้วว่าคงเย็นนางพยาบาล เพราะผู้หญิงรับราชการก็ไม่เห็นมีตำแหน่งอะไรนอกจากครูและนางพยาบาล” มนูญ ฯ แก้สงสัย

“นี่พี่นันต์ตกลงใจกับหญิงคนนี้แน่ละฤา ?”

“ใหน่ะว่าจะตกลงแล้วก็ได้ แต่ที่จะทำตามใจหรือไม่นั้น สุดแต่เธอจะบันดาล”

“แปลว่าพี่นันต์จะฟังคำตัดสินของดิฉันจริง ๆ”

“เย็นความสัตย์มาแต่ไรเทียว”

“ก็ถ้าไม่ยังเอ๋ญได้พบกันจะเย็นอย่างไร?”

“เพราะเช่นนั้นน่ะสิ พี่จึงอยู่เย็นโสดมาจนอายุ ๔๐ ปี”

“แหม ! ขอบใจพี่นันต์จริง ขอบใจมาก ว่าแต่ฝ่ายหญิงเถอะ เขายินยอมพร้อมใจแล้วฤา ?”

“ใจเขาน่ะพร้อมแล้ว แต่เราตกลงกันว่าพี่จะเย็นฝ่ายตามไม่ต้องถือเอาพี่เย็นใหญ่ คือสุดแต่พ่อแม่เขาจะเห็นดียินยอมหรือไม่? เราก็จะปฏิบัติตาม”

“แล้วพ่อแม่เขาว่าอย่างไรล่ะ ?”

“ยังไม่ทราย ดูเหมือนหล่อนว่าจะบอกความจริงไปให้รู้ แล้วขอคำตัดสิน”

“งั้นถ้าพ่อแม่เขาไม่ยอมยกให้?”

“เราก็เลิกคิดเรื่องนี้”

“อะไรใจคอจึงเย็นเช่นนั้น ดังนี้จะว่ารักกันจริงอย่างไร ?”

“รักน่ะจริงแน่ละ ! แต่ที่จะได้สมรักหรือ

ไม่ เราถือว่าสุดแต่พระเจ้าจะบันดาลต่างหาก คนรักกันยังจะกลืนกันเข้าไว้ แต่ไม่ได้กัน สมรักก็มิถมไป”

สามีภรรยาคู่มิอาการออกจะร่าเริงพอใจในการสนทนามาก แต่หลวงพนัส ฯ นั้นอยู่ข้างจะยังกะดากกะเดื่องสักหน่อย

“เอาเถอะ! วันนี้ก็เย็นวันมงคลของคุณพี่ นับเย็นฤกษ์คืนนี้ยังเอิญเราได้พบกัน คืนนี้แหละดิฉันจะเย็นผู้ตัดสินชีวิตของคุณพี่ แต่ขอให้เชื่อกันจริงก็แล้วกัน”

“แน่นอน! พี่ฟังคำน้องยิ่งกว่าเด็กฟังคำผู้ใหญ่เสียอีก”

หลวงพนัส ฯ นึกถึงกิจธุระขึ้นมาได้ จึงจัดแจงลากลับ และตกลงว่าค่ำ ๆ จะส่งรถมารับพระมนูญ ฯ และภรรยา เมื่อหลวงพนัส ฯ ไปแล้ว สองสามีภรรยาก็ปรึกษากันด้วยความยินดี นี้แหละคือกิจธุระของเขาที่ต้องขึ้นมาถึงเชียงใหม่

ฝ่ายหลวงพนัส ฯ ก็มีหัวใจเบิกบาน ขับรถไปพลางและคิดไปพลาง ประการหนึ่งเรื่องส่วนตัวของเขาจะเด็ดขาดลงได้ก็ครั้งนี้ เขาคิดว่า การที่บังเอิญมาพบรุจินี้ เพราะพระเจ้าบันดาลจริง ๆ อีกประการหนึ่งดีใจที่ต่างมิได้คุ้ยเขี่ยเอาความเก่าขึ้นมาพูดกัน ซึ่งถ้าเช่นนั้นอาจจะทำให้หัวใจเขาตรมตรอมด้วยโรคเก่าลงอีกได้ และก็จะมัวหมองแก่ความสัมพันธไมตรีไป เขารำพึงในใจ

“วิวัฒน์ก็ไม่แก่ แต่ท่าทางเย็นผู้หลักผู้ใหญ่ และซูบลงบ้าง เห็นจะเนื่องด้วยการงาน รุจิคู่เหมือนสาว ๒๔ ไม่น่าจะถึงสามรอยกว่าแล้วเลย หน้าหล่อนยังอิ่ม ผิวยังเปล่งปลั่ง ตายังคำขลับ เออ—ลืมถามไปมีลูกกี่คนแล้วก็ไม่รู้”

พอลงจาก สะพาน เนาวรัตน์ ก็สวนกับรถสาวอารี, พนัส ฯ ปลื้มใจตะโกนถามว่า ไปไหน หล่อนตอบว่าไปธุระที่สถานี เขาตะโกนเตือนหล่อนว่า คืนนี้ไปแต่หัวค่ำหน่อยอย่าลืม แล้วก็กลับหวนคิดว่า “นั่นหล่อนไปทำไมหนอไปสถานี ไปทำไมกัน ไปคนเดียวด้วย

◎ ◎ ◎

เวลายังไม่ทันจะค่ำ พระอาทิตย์ยังไม่ทันตกดิน บ้านหลวงพนัส ฯ ก็เกลื่อนไปด้วยเพื่อนฝูงเสียแล้ว พระพนม ฯ และภรรยาทำตัวประดุจเจ้าของงาน การจัดอาหารถวายพระและเลี้ยงแขก คุณนายรับเหมาไปทำเสร็จ หลวงพนัส ฯ มีหน้าที่แต่จัดตกแต่งบ้าน ก็มีเพียงห้องรับแขกเท่านั้น ที่ได้ประดับประดาให้สมกับคราวงานคราวการขึ้น และ

เครื่องประดับที่แปลกมา ก็คือของขวัญที่ ซึ่งมี ๕_๖ คน พนัส ฯ ก็คอยพบแต่แขก
บรรดามิตรสหายนำมาให้ ส่วนการเลี้ยง ที่ทำของขวัญมาให้ และเชื้อเชิญแขกผู้หญิง
นั้นจัดในสนามหน้าเรือน ซึ่งกำลังมีเพื่อนฝูง ขึ้นห้องรับแขก แต่ก็ขึ้นกันพอเป็นพิธี แล้ว
มาจัดการตั้งโต๊ะเก้าอี้ให้แล้วก็ส่งหนังที่จะขาด ก็มารวมอยู่ในสนาม พระพนม ฯ กับภรรยา
เสียมิได้ คือบาร์ พวกมิตรสหายที่เป็นผู้นำ ก็เป็นประตูเข้าภาพที่สอง คอยเชื้อเชิญ
มาจัดตั้งนั้น ก็กำลังลองเทียบชิมกันไป และชักชวนแขกประจำอยู่บนเรือน และดูแล
พลาง ๆ พนัส ฯ กลับจากซื้อของมีเวลา กิจการอื่น ๆ ทั่วไปอย่างกุลีกุจอ
พักผ่อนอยู่อีกชั่วโมงกว่า เมื่อเห็นพวก เวลา ๑ ทุ่มล่วงแล้วเล็กน้อย พระมนูญ ฯ
แขกมาแล้วเช่นนั้น จึงต้องรีบอาบน้ำแต่งตัว กับภรรยาก็มาถึง หลวงพนัส ฯ ออกไปรับ
แล้วก็ไปเกะ ๆ กะ ๆ กับเขาด้วย พอพลบ และนำให้รู้จักกับแขกอื่น ๆ แล้วพาขึ้นไปนั่ง
พวกเครื่องสายมิตรผะสมก็มาถึง ซึ่งล้วน บนเรือน สำหรับพระพนม ฯ กับภรรยานั้น
แต่ข้าราชการเสมียนพนักงาน และสมาชิก หลวงพนัส ฯ ได้บอกให้รู้เรื่องแขกหน้าใหม่
สโมสรทั้งนั้น รวมกันเป็นวงขึ้น แล้วบรรดา นี่ก่อนแล้ว พอพบกันเข้าจึงเลยรวมคุยกัน
แขกก็พากันหย่อย ๆ มาเป็นลำดับ แต่แขก ได้สนิท
โดยมากก็เป็นทั้งเข้าภาพและผู้รับเชิญด้วยใน พอแรกเห็นคุณนายมนูญ ฯ คุณนายพนม ฯ
ตัว การอันเป็นพิธีรีตองจึงไม่ต้องมีเท่าใด ก็หันไปกะซิบกับสามีว่า
บาร์เป็นสำคัญกว่าแห่งอื่น พอใครมาถึง “แหมคุณ! คุณนายคนนี้มองผาด ๆ
ก็ต้องเข้าไปเยี่ยม แล้วก็แยกกันบ้างรวมกัน ดิฉันคิดว่าแม่อารีเสียอีก”
บ้าง ภายในสนามตลอดจนในสวนกุหลาย พระพนม ฯ หันไปพิจารณาคุณนายมนูญ ฯ
เครื่องสายก็บรรเลงขึ้นเองโดยไม่ต้องติดค่า อีกครั้งหนึ่ง “อือ! จริงซี” คุณพระตอบ
กำนล แขกต่อแขกคุยกันเอง ดื่มกันเอง ภรรยา
เรียกเอง ที่สมถะหน่อยก็แอบไปข้างวง พระมนูญ ฯ นั่งพอเป็นพิธีแล้ว ก็ลุกขึ้นเดิร
เครื่องสาย บ้างก็เดิรดูสวนกุหลาย บน ดูบ้านเรือน ซึ่งหลวงพนัส ฯ ได้ตามไปด้วย
เรือนเกือบไม่มีคนขึ้น นอกจากแขกผู้หญิง แล้วพากันลงไปสนาม หลวงพนัส ฯ แนะนำ

ให้รู้จักกับคนอื่น ๆ อีก เย็นสังกัดเดียวกันเย็นอาทิ เย็นมิตรอันสนิทของพระมนูญฯ กับหลวงพนัสฯ ก็เย็นข่าวค่อย ๆ กระจาย ออกไป จนรู้กันทั่วสมาคม ส่วนพนัสฯ ก็ได้เล่าถึงความสัมพันธ์อันดีของตน กับครอบครัวพระพนมฯ ให้พระมนูญฯ ทราบโดยละเอียด

พระมนูญฯ สังเกตเห็น หลวงพนัสฯ กำลังมีความร้อนใจอะไรอยู่สักอย่าง เพราะขณะนี้กำลังใครๆ ก็สนุกรื่นเริงอยู่ทั่วกัน และพนัสฯ ควรจะรื่นเริงชื่นบานยิ่งกว่าใครๆ แต่ดูเขาไม่ค่อยสะเบยเลย คอยชายตาดูแต่ทางประตูบ้านเสมอ

"คนไหนล่ะ ?" มนูญฯ ถามเย็นเชิง

"อะไร ?" พนัสฯ ย้อนอย่างงงๆ

"แม่นางพยาบาลน่ะสิ"

"อ๋อ! ยังไม่มาเลย"

"เอ๋! ทำไมยังไม่มา ?"

"ไม่รู้, บอกแล้วว่าให้มาวันๆ"

"ถ้าจะยังไงเสียกะมัง ?"

"ไม่ยังไง อะไรดอกน่ะ"

พระมนูญฯ หัวเราะเย็นนัย ซึ่งทำให้ใจหลวงพนัสฯ ซึ่งร้อนอยู่แล้ว ร้อนยิ่งขึ้นอีก

"พอหล่อนมา แกต้องรีบแนะนำกันก่อน เทียวนะ" มนูญฯ พูดแล้วก็เดินเข้าไปนั่งร่วมวงกับคณะผู้พิพากษา

หลวงพนัสฯ ซักกลุ้มเดินเปะปะไปมา ถูกชวนให้ดื่มบ้าง ถูกดื่มให้บ้าง แล้วก็กลับขึ้นบนเรือน

คุณนายพนมฯ พอเห็นพนัสฯ ก็รีบเข้าหา

"ยังไง! แม่อารีย์ยังไม่มาหรือนี่ ?"

"ยังน่ะสิครับ"

"คุณไม่รู้หรือว่าหล่อนมีเหตุอะไร ?"

"จะมีอะไรครับ เมื่อเย็นผมยังสวนทางกับหล่อนที่สะพานเนาวรัตน์ และได้ซ้ำเตือนให้มาแต่วัน"

"หล่อนไปไหน ทำไม ?"

"บอกว่าไปสถานี แต่จะไปทำไมไม่ทราบ"

"ไปตรวจไข้กะมัง ?"

"แต่มิได้แต่งเครื่องแบบ"

"แต่งธรรมดาก็ได้จะเย็นไรไป"

ขณะนี้ พระพนมฯ ซึ่งสังเกตเหตุการณ์เย็นที่เข้าใจได้ ว่าเขาพูดกันด้วยเรื่องอะไร จึงเข้ามาฟังอยู่ด้วย

"เกือบสองทุ่มแล้ว ให้รถไปรับเถอะ" พระพนมฯ ออกความเห็น

"จริงซิ!" คุณนายรับรอง

หลวงพนัสฯ หน้ายิ่งขมกรามแสดงอาการ

เย็นคนเจ้าความคิดเช่นเคยและเขาก็กำลังคิดอยู่จริง ๆ ว่า ควรจะส่งรถไปรับหล่อนหรือไม่

พอดีเขามองไปทางประตู เห็นคนใช้ที่โรงพยาบาลเดินเข้ามาก็จำได้ทันที และเห็นในมือถือกระดาษขาว ๆ เข้าใจว่าเย็นซองจดหมายแน่ เขาก็รีบลงไป

จริง, คนใช้ถือจดหมายมาถึงเขา หลวงพนัส ฯ เห็นลายมือก็จำได้ รีบเปิดออกอ่าน แล้วก็ให้คนใช้กลับ เขากลับขึ้นเรือน คุณนายพนม ฯ ซิงถามก่อนว่า “ว่ายังไง?”

“หล่อนบอกว่า มีคนไข้ฉกรรจ์สำคัญมาใหม่ จำต้องอยู่ทำธุระก่อน เย็นอันมากินด้วยไม่ได้ แต่จะพยายามมาภายหลังให้จงได้” พนัส ฯ บอก

“ร้ายจริง! ไข้เจ็บอะไรเกิดมาประดังกันในเวลานี้ก็ไม่รู้” คุณนายฉิว

“จำเย็นของหล่อนจริง แต่หล่อนก็แสดงความตั้งใจดีอยู่” พระพนม ฯ กล่าว

“จริง, ไม่ใช่เหตุอื่น เย็นความจำเย็นของหล่อนจริง” พนัส ฯ อึ้งอยู่ครู่หนึ่งจึงกล่าว แล้วสีหน้าเขาก็ค่อยสดชื่นขึ้น เขาเดินเข้าไปหานางมนูญ ฯ

“หล่อนมาหรือยัง?” นางมนูญ ฯ ถาม “มายังไม่ได้ เพราะมีคนไข้ฉกรรจ์ซึ่งต้องทำ”

“อ้อ, ยังงั้นหรือ? แล้วก็ชวดตัดสินกันสิคืนนี้” หล่อนพูดแล้วก็หัวเราะ

“หล่อนว่าจะพยายามมาภายหลัง”

“แต่หวังว่า คงไม่ภายหลังผู้พิพากษากลับ” หล่อนมีเชิงเยาะเขา

“เลื่อนวันตัดสินไปอีกก็ได้ ไม่จำเย็นต้องวันนี้มิใช่ฤา?” หลวงพนัส ฯ พูดเค้นหัวเราะเพื่อกลบเกลื่อนสีหน้าของตน

“วันนี้แหละเย็นวันสำคัญ คุณหลวงมีวันสำคัญยิ่งแต่วันนี้เท่านั้น”

“เอ๊ะ, เธอว่าอะไรเช่นนั้น?”

“ว่าเพราะว่า ผู้พิพากษาจะไม่ตัดสินในวันอื่น นอกจากวันนี้น่ะซี”

หลวงพนัส ฯ เงยหน้าดูนางมนูญ ฯ เขามีอาการยิ้ง ๆ ยิ้ม ๆ ระคนกัน แสดงว่าหัวใจเขากำลังจะปั่นป่วนขึ้นอีก และสมองเขากำลังจะคิดยุ่งขึ้นอีก

ชั้นแรกนางมนูญ ฯ ยิ้มคล้ายจะหยันเขา แต่พอเห็นหน้าเขาไม่สะเบย หล่อนก็นึกสงสารและ—อนิจจาเอ๋ย—หล่อนมาได้พิจารณาถนัดขึ้นอีก นลาฏของเขายังมีรอยด่างขาวอยู่ แม้มันจะได้ลบเลือนไปมากแล้ว แต่ก็ยังไม่

สนิท จริงอยู่ สำหรับผู้ไม่รู้เหตุก็จะไม่สังเกต หรือสังเกตแล้วก็จะไม่สะกิดตา แต่สำหรับหล่อนย่อมเห็นแผลอันลบเลือนนั้นได้ถนัดชัดเจน และมันไม่แต่สะกิดตา มันสะกิดใจ_ถึงหัวใหล่อนอย่างแรงทีเดียว

"คุณหลวง ทำใจให้ดีไว้เถอะ คุณหลวงจักต้องได้สมปรารถนาทุกประการ" หล่อนปลอบเขา

"สุดแต่พระเจ้าจะบันดาลเถิด" หลวงพนัส ฯ พูดอ่อย ๆ "พี่จะไม่คิดถึงวิถีชีวิตของพี่อีก เพราะคิดขึ้นแล้วมันหมดสุขทีเดียว จนคิดว่าตายแหละเย็นสุขกว่าทางอื่น"

"เอ้า, อย่าพูดเย็นอกุศลเช่นนั้นสิ วันนี้เย็นวันสำคัญแห่งชีวิตของคุณพี่ เมื่อว่าสุดแต่พระเจ้าจะบันดาล ก็ต้องปล่อยให้ท่านบันดาลไปตามเรื่อง หรือถ้าหากพระเจ้าไม่บันดาล น้องก็จะบันดาลแทนพระเจ้าเอง" หล่อนปลอบเขาอย่างแข็งขัน

"พี่บอกแล้วว่าสุดแต่น้อง น้องควรจะรู้ว่าชีวิตของพี่มอบไว้กับน้องมาแต่ไรแล้ว หาไม่—หาไม่—!"

"หยุดคุณพี่, อย่าให้แผลที่หัวใจน้องกลับเย็นหนองอีกมาแล้วเท่าใด คุณพี่คิดดีสำหรับน้องก็เย็นหน้าที่ของน้องจะต้องตอบแทนไม่น้อยกว่านั้น มาเราไปหาความรื่นเริงกับเขาทางโน้นบ้างเถิด"

พอจะลงบันไดไป พระพนม ฯ ก็สวนขึ้นมาบอกว่า "๒ ทุ่มแล้วควรเชิญรับประทานกันเถิด"

จึงพากันลงไป และเชิญแขกเข้านั่งโต๊ะ โต๊ะอาหารนั้นจัดเย็นโต๊ะลอย โต๊ะละ ๔ คน ๕ คน ๖—๘ คน ขนาดต่าง ๆ กัน สุดแต่ใครจะเลือกนั่งที่ใดตามพอใจ พวกเยี่ยกจึงไปรวมกันทางหนึ่ง พวกแห้งก็ทางหนึ่ง ส่วนโต๊ะเจ้าภาพมี ๘ คน พระพนม ฯ กับภรรยา พระมนูญ ฯ กับภรรยา ผู้พิพากษากับภรรยา และอีกที่หนึ่งวางอยู่ ซึ่งพนัส ฯ ไม่เชิญใครให้มานั่ง เพราะเขาคิดว่าสำรองไว้สำหรับอารี เพื่อหล่อนจะมาทันบ้าง

ขณะรับประทานมี "พ่อนเชียงใหม่" ซึ่งคณะดนตรีจัดหามา ดนตรีก็ทำเย็นระยะ ๆ พวกพ่อนเดิรแบบใหม่ คือ พ่อนสลับกันไปตามระหว่างโต๊ะต่าง ๆ อันทำให้การรับประทานมีรสและครึกครื้นขึ้นอีก พวกโต๊ะแห้งก็คุยกันถึงงานถึงการ ซึ่งมีเสียงเย็นไปตามปกติ ส่วนโต๊ะเยี่ยกก็สนุกเฮฮากันไปตามเรื่อง พวกข้าราชการที่เย็นดนตรี บางคนก็กินพลางเล่นไปพลาง อากาศกำลังเย็นสบาย พระ

จันทร์ก็กำลังโผล่ขึ้น เสียงร้องเสียงรับ ทั่วไป จน พนัส ฯ อดอยู่ไม่ได้ต้องตะโกน
และเสียงสรวลเฮฮา ทำให้มีความครึกครื้น ขึ้นว่า
ชื่นบานไปทั่วกัน

สำหรับโต๊ะเข้าภาพออกจะเอิกเกริกน้อยไป สักหน่อย ดูต่างจะคุยกันเอาเย็นเร็องเย็น ราวไปเสียหมด พนัส ฯ รู้สึกตัวว่าต้องแค่นทำรื่นเริงอยู่มาก เพราะความจริงใจของเขานั้นสนุกไม่ถึงที่เลย เหตุด้วยอารีมิได้มาร่วมด้วย ใจจึงมัวพะวงถึงเสีย

นางมนูญ ฯ ทำความปอยิ้วล่าได้เร็วมาก พระพนม ฯ ผัวเมียออกจะหยอดอย่างยิ่ง หล่อนโอภาปราศรัยกับคนทั่วโต๊ะ ทางดำเนิรของหล่อนดูเหมือนจะสอบสวนว่า คนทั้งหลายมีความรักใคร่นับถือหลวงพนัส ฯ สักเพียงใด ตอนหนึ่งหล่อนกล่าวว่า

"น่าสงสารจริง ๆ ที่คุณหลวงพนัส ฯ อยู่ตัวคนเดียว หาไม่ขณะนี้ก็จะเป็นสุขชื่นบานยิ่งกว่านี้ เพราะจะมีบุตรและภรรยาเป็นเครื่องทำให้ชื่นชูใจด้วยอีก"

พอหล่อนกล่าวคำนี้ออกไป ใคร ๆ ก็พากันรับรอง ถึงรุมกันต่อว่าหลวงพนัส ฯ และความดังไปถึงโต๊ะอื่น ๆ ก็พลอยกันเอ็ดตะโรเอาพนัส ฯ ลั่นไป กลายเป็นใคร ๆ ก็พากันพ้นเรื่องความโสดของ พนัส ฯ เป็นปัญหาขึ้น

"เอาเถอะ คงได้เห็นสักวันหนึ่งดอก"

"เห็นอะไรกันพ่อ?" เสียงย้อนถาม

"เห็นที่อยากจะเห็นน่ะสิ" พนัส ฯ ตอบ

"เอ๊ะ! วันนี้ไม่เห็นดอกแฮ้" เสียงหนึ่งกล่าว

"เออ! จริงซี่ไม่ยักเห็นแฮ้" อีกเสียงหนึ่งเสริม

"อ้าว! ไปยังไงเสียล่ะ?" อีกเสียงหนึ่งสอด แสดงว่าเพิ่งจะได้สังเกตกันว่า ขาดคนสำคัญไปคนหนึ่ง เพราะมัวเพลินเย้ยกันเสีย

"เอ! นี่คุณอารีไปทางไหน ไม่มาหรือนี่ หลวงพนัส ฯ ไม่ได้เชิญดอกฤา?" อีกคนหนึ่งถามขึ้นอย่างตรง ๆ แล้วต่างก็โยนกันกลุ้มไป

ด้วยความไหวพริบของ คุณนายมนูญ ฯ หล่อนรู้ได้ทันทีเทียวว่า บรรดามิตรสหายล้วนแต่รักใคร่หลวงพนัส ฯ อย่างซื่อสัตย์ และพอใจให้หลวงพนัส ฯ มีคู่ คู่นั้น ก็คือ สาวอารี—นางพยาบาล—นั่นเอง

หล่อนมีความพอใจยิ้มออกนอกหน้าพลางเพ่งมองดูหลวงพนัส ฯ หวนคิดถึงเวลา

๒๐ ปีล่วงมาแล้ว เมื่องานวันเกิดของหล่อน อันเย็นวันที่ทำให้พนัส ฯ กับหล่อนต้องจากกัน และเพิ่งมาพบกันในวันนี้ พลันดวงตาก็ย้อมอาบไปด้วยความไมตริจิตต์ หล่อนคิดว่าวันนี้แหละขวัญชีวิตของหล่อน และของเขาจะได้กลับมาสู่โดยบริบูรณ์ พนัส ฯ เงยขึ้นสบตาหล่อน ความหวานเข้าย้อมหัวใจเขาเขาก็ย้อมกับหล่อนอย่างคนที่มีความสุขที่สุด

พระมนูญ ฯ กล่าวดัง ๆ เชิงให้ได้ยินทั่ว ๆ กันว่า "ผมเย็นแขกหน้าใหม่ แต่ผมเย็นมิตรเก่าของหลวงพนัส ฯ ยังนี้ผมเข้าใจว่า เพื่อนฝูงทุกคนอยากให้หลวงพนัส ฯ มีคู่ ซึ่งผมก็เห็นพ้องด้วย แต่ทำไมหนอเพื่อนฝูงทั้งหลายจึงไม่ช่วยหาให้เขาเล่า พากันปล่อยให้เขาเย็นฤษีอยู่ได้"

"โอ! ไม่ต้องลำบากแก่คนอื่นเลยครับ หลวงพนัส ฯ เขาหาของเขาเองแล้วและได้แล้วด้วย หากแต่เขายังไม่แสดงความเย็นคู่เท่านั้นและครับ" เพื่อนคนหนึ่งพูดขึ้น

"จริง_จริง_จริง" เสียงรัยกราวใหญ่

"แต่ผมหมายต่อไปว่า เมื่อเรารักหลวงพนัส ฯ เราก็ควรช่วยกันดูให้เขาได้คู่ที่ดีด้วย" พระมนูญ ฯ พูดเอาหลักฐานสมภูมิกฎหมาย

"อ๋อ! ดีแน่ ๆ สิครับ คุณหลวงพนัส ฯ เย็นคนพินิจพิจารณาดีกว่าเรา ๆ เสียอีก ลงเขาจับอะไรเข้าแล้ว เราจะต้องเห็นดีด้วยเขาเสมอ และเพราะพวกเราเห็นดีเห็นควรแล้วจึงต่างภาวนาอยู่ เพื่อให้มันเย็นจริงเย็นจังขึ้นสักที" เย็นเสียงรับรองของหมู่เพื่อนฝูง

พระมนูญ ฯ กับภรรยามองดูตากัน แล้วต่างก็ยิ้มละไม

"ยังไงคุณหลวง ไม่ฟังเสียงเพื่อนฝูงบ้างหรือ?" พระมนูญ ฯ หันไปถามหลวงพนัส ฯ

"ผมก็บอกแล้วว่า กำลังรอฟังคำตัดสินที่พระเจ้าจะบันดาลเท่านั้น" หลวงพนัส ฯ ตอบ

"ไปมัวรอเจ้ารอแจ้วอะไร ใจของเราเย็นใหญ่ต่างหาก เจ้าแจ้วจะมารู้อะไรด้วย ขืนรอเถอะ—เฮอ—เหลวเปล่า" เสียงเพื่อน ๆ ขัดขึ้นแล้วก็มีเสียงหัวเราะเฮฮากันทั่วไป

การรับประทานได้ดำเนิรไปด้วยความครื้นเครง ต่างคนต่างมีความสนุกและพอใจไปต่าง ๆ กัน แต่หลวงพนัส ฯ มักจะคอยแลดูทางประตูบ้าน แล้วก็มองดูที่นั่งกินอาหารซึ่งว่างอยู่นั้นบ่อย ๆ อันนี้มันคงทำให้ใจเขาหย่อนสนุกและซึมบานลงไปไม่น้อย

การคืมอวยพรได้เย็นไปตามพิธี พระพนม ฯ เย็นผู้ชวนก่อน แล้วก็มีผู้อื่นต่อ ๆ ไป

หลายยกหลายคราเย็นการสนุกผะสมด้วยที่สุดเพื่อนสนิทบางคนถึงกับชวนดื่มในความที่ว่า ขอให้หลวงพนัส ฯ ได้คู่เร็ว ๆ เถิด

ต่อจากนี้นับว่าเสร็จการรับประทานแล้ว โปรแกรมก็ดำเนินไปตามพอใจซึ่งกันและกัน วงดนตรีขยายโตขึ้นอีก มีผู้เข้าร้องส่งทั้งหญิงและชาย เย็นการขันต่อกันเองโดยสนุก พวกนิยมเบียกยังจับกลุ่มกันอยู่ตามโต๊ะก็มี และพวกนี้ต่อไปถึงจับคู่เต้นรำกันเมื่อพวกพ้องชาวเมืองพ้องขึ้น พวกแขกบางคนก็พ้องตามบ้าง ทุกคนถือว่าวันนี้เย็นวันพิเศษ และที่นี่เย็นที่รโหฐาน ฉะนั้นเสรีภาพสมภาพจึงมีเต็มที่ ส่วนพวกที่เย็นฝ่ายดูฟรีก็มีเหมือนกัน และบางหมู่ก็ตั้งหน้าแต่จะสนทนากัน โดยไม่เอาหูเอาตาไปใส่ต่อสิ่งใด ๆ เลยก็มี

นางมนูญ ฯ แสดงว่าหมูกออกจะผิด ๆ เพราะอยู่กลางหาวมากไป จึงเดินขึ้นเรือนหลวงพนัส ฯ ตามติดไป พระมนูญ ฯ เห็นเย็นโอกาส จึงกะซิบพระพนม ฯ และภรรยาว่าขอไปเยี่ยมบ้านสักหน่อย ซึ่งทั้งผัวเมียแสดงยินดีรีบนำไปด้วยอยู่ใกล้ติดกันนั่นเอง

"คุณหลวง มานั่งนี่เถอะ" คุณนายมนูญ ฯ นั่งลงบนโซฟาและเรียกหลวงพนัส ฯ ให้ไปนั่งด้วยกัน

"สัญญาแล้วอย่างไร ว่าจะไม่ขานยศขานศักดิ์" หลวงพนัส ฯ พ้อเมื่อนั่งลง

"ไม่ได้, แต่นี้ไปดิฉันจะต้องเรียก 'คุณหลวง' เสมอ จะไม่เรียกอย่างอื่นเลย นอกจากจะเปลี่ยนเย็นคุณพระหรือเจ้าคุณ" หล่อนพูดทำอาการขึงขัง

หลวงพนัส ฯ ยิ้มมองดูตาหล่อนโดยไม่เข้าใจความหมาย

"นี่จะเลิกเย็นพี่เย็นน้องกัน ฉะนั้นฤา?" เขาเย้าหล่อนบ้าง

"แน่ละ! เย็นพี่เย็นน้องกันไม่ได้อีกแล้ว" หล่อนพูดทำให้พนัส ฯ ต้องงง

"เอ๊ะ! อะไรกัน?"

"ก็ไม่อะไร แต่เราจะนับเย็นพี่เย็นน้องกันอย่างแต่ก่อนไม่ได้"

"หมายความว่าขาดญาติกันเช่นนั้นรึ?" พนัส ฯ ถามโดยอาการตะลึง ๆ

"ญาตินะไม่ขาดดอก คงเย็นอยู่ แต่คุณหลวงกับดิฉันจะเย็นพี่เย็นน้องกันไม่ได้" หล่อนยิ้มทำให้พนัส ฯ พลอยยิ้มไปด้วย

"เอ้า, งั้นเราจะเย็นอะไรกันล่ะ ขอยอกมาให้จะแง้งหน่อยเถิด"

"แล้วค่อยรู้ ยังนี้ถึงคราวที่คุณหลวงจะต้องฟังคำตัดสินของดิฉันก่อน"

"ตัดสินอะไร ?"

"เรื่องของ คุณหลวง ที่ขอให้ดิฉันตัดสินน่ะสิ"

"อ้าว, ยังไม่ทันมีการพิจารณาจะตัดสินอย่างไรถูกเล่า ?"

"อ๋อ! ได้พิจารณาโดยถ้วนถี่แล้วจึงจะตัดสินได้"

"ฮึ, นี่เธอพูดยังไง ?"

"พูดอย่างถูก ๆ ตรง ๆ แล้ว"

"เธอยังไม่ได้เห็นตัวคู่ความเลย จะว่าพิจารณาแล้วอย่างไร ?"

"ใครบอกคุณหลวงว่าดิฉันไม่ได้เห็น ?"

"ก็เขาไม่มา เธอจะได้เห็นอย่างไร ?"

"ดิฉันเห็นมาก่อนคุณหลวงเสียอีก"

"เอ๊ะ, นี่เธอรู้จักแล้วหรือ ?"

"รู้จักก่อนคุณหลวง และดีกว่าคุณหลวงเสียอีก"

หลวงพนัส ฯ ตะลึงงงไม่เข้าใจ คิดว่าหล่อนเย้าเล่น แต่อาการหล่อนแสดงว่าพูดจริง

"อ้อ! นี่คุณพระหรือคุณนายพนม ฯ คงแฉโพยให้เธอทราบตลอดแล้ว"

"ท่านทั้งสองยังมิได้เคยปรึกษากับดิฉันในเรื่องนี้เลยสักคำ"

"งั้นเธอเห็น เธอรู้จักได้อย่างไร ?"

"ไม่เชื่อดิฉันหรือจึงถามเช่นนี้"

"เอ๊ะ! นี่เราพูดถึงใครกันแน่ ?" หลวงพนัส ฯ วุ่นวายใหญ่เพราะความมงง

"พูดถึงนางพยาบาล—นางสาวอารี—คู่รักของหลวงพนัส ฯ" หล่อนกะชั้นเสียง

"น้องรุจี——!"

"ยอกว่าอย่าเรียกเย็นพี่เย็นน้อง"

"คุณนาย—ยอกมาเถอะ พี—ผม—งงเสียแล้ว ทำไมจึงรู้จัก รู้จักกันที่ไหน ?"

"คุณหลวงต้องการคำยอกแต่ข้อนี้ หรือต้องการคำตัดสินเย็นสำคัญ"

"โอ! ยอมแพ้แล้ว อะไร ๆ ก็สุดแต่พระเจ้าจะบันดานเถิด" พนัส ฯ ทอดอาลัย

"งั้น, ผู้แทนพระเจ้าขอถามสักข้อว่า คุณหลวงรักจะเย็นคู่ครองกับหญิงคนนี้โดยใจจริงแน่นะ ?"

"เอาอีก, ยอกแล้วว่าใจน่ะไม่มีปัญหาละเว้นแต่อุปสรรคอื่น ๆ น่ะไม่รู้"

"งั้นก็ดีแล้ว ดิฉันจึงตัดสินเดี๋ยวนี้ให้คุณหลวงแต่งงานกับนางสาวอารี"

"แน่ะ เธอพอใจให้พี่แต่งงานจริงฤา ?"

“แล้วกันกลัยถามอิก ยอกว่าพระเข้า พนัส ฯ สะดุ้ง ยันดาลแล้ว”

“ขอยใจ สำหรับคำตัดสินอันเย็นการอนุญาตของเธอ แต่การที่จะได้แต่งกันหริือไม่นั้น ต้องสุดแต่พ่อแม่เขาเย็นใหญ่”

“นี่ยังไม่เชื่อพระเจ้าอีกฤา? ไหนว่าสุดแต่พระเจ้าจะบันดาล”

“ถูกแล้ว, เชื่อ แต่พระเจ้าจะบันดาลได้ก็เพียงจะให้ได้กันหริือไม่เท่านั้น พระเจ้าจะเที่ยวเอาลูกสาวเขาไปยกให้ใครต่อใครได้เมื่อไรเล่า?”

“ดิฉันยกให้เองไม่เอาริ?” นางมนูญ ฯ พูดอย่างขึงขัง

หลวงพนัส ฯ มองดูหล่อนด้วยสงสัย และคิดว่าหล่อนคนนี้ออกจะเอาแต่ใจตนเกิน ๆ เสียแล้ว แล้วเขาก็หัวเราะ

“นี่ไม่เชื่อริ ดิฉันยอกว่ายกให้” หล่อนทำขึงขังขึ้นอิก

พนัส ฯ หน้าเหลอตะลึงดูหล่อน

“พูดเย็นเล่นไปเธอ — เอ๊ย — คุณนาย” พนัส ฯ ออกจะหวาด ๆ สายตาหล่อน “เย็นการเอาลูกสาว ลูกแส้ เขามาขู่ยขู่ยำ เล่นเกินไป”

“ลูกใคร?” หล่อนถามดังกะชั้น ทำให้พนัส ฯ ตกใจ

“อ้า—ลูกพ่อลูกแม่เขาน่ะซิ”

“ใครเย็นพ่อเย็นแม่?” หล่อนรุกเข้าอิก

“ไม่—ทราบ—” พนัส ฯ สงสัยว่านางมนูญ ฯ จะกลายเย็นอะไรเสียแล้ว

“ก็งั้น! พ่อแม่เขายกให้แล้วทำไมไม่รับ?”

“อิ, เธอนี่เย็นยังไงเสียแล้ว ใคร, พ่อแม่ที่ไหนกันมายกให้” พนัส ฯ ชักรำคาญ

“นี่!” หล่อนกล่าวดังและเอานิ้วชี้ที่ตัวหล่อนตรงอก

พนัส ฯ มองตารุ่จิที่เพ่งขมึงอยู่

“นี่” เขากล่าวเบา ๆ และยกนิ้วชี้นชี้ด้วย

หล่อนพะยักหน้าและตายังจ้องขึงอยู่

“พระเจ้า—นี่อะไรกันไม่เข้าใจเลย” พนัส ฯ ติโพยติพาย

“คุณหลวงไม่เข้าใจหริือ? อาริเย็นลูกดิฉัน”

“ฮะ!” พนัส ฯ ผงะ “นี่เย็นความจริงฤา?” เขายังแคลงใจอยู่

“ถ้าไม่ใช่ลูกดิฉันจริง จะเอามายกให้คุณหลวงได้ริ ดิฉันดีใจมากที่เหตุการณ์เย็นไปดังนี้ เกิดความสมใจขึ้นโดยมิได้

นึกคาดเลย”

“ไม่ไหว_ไม่ไหว!” พนัส ฯ ร้องเอามือปิดหน้า ซบลงกับพะนักโซฟา

“ทำไม, อะไรไม่ไหว คุณหลวงปฏิเสธการกตเวทีของดิฉันฤา?”

“เห็นใจดีอย่างล้นพ้น แต่พี่จะต้องเย็นคนอัปยศอย่างยิ่ง น่ากะดากใจ น่าละอายเหลือเกิน” พนัส ฯ ส่ันหัว

“ไม่มีอะไรแปลกประหลาดเลย ไม่มีทางที่ใครจะนินทาได้”

“ไม่ใช่กลัวคนอื่นนินทาดอก ตัวเด็กนั่นแหละ พี่อายแกมาก”

“ไม่ต้องอายเลย อารีรู้ความหลังตลอดแล้ว รู้เมื่อเย็นนี้เอง พอคุณหลวงกลับ ดิฉันก็บอกให้อารีรู้หมด ที่คุณพระกับดิฉันมานี่ก็ด้วยทราบว่าอารีมีการพัวพันอยู่กับผู้ชาย ถามเข้าตัวก็สารภาพ แต่เราไม่โกรธเลย กลับเย็นที่ต้องใจเสียอีก”

“ไม่นึกเลย_ไม่นึกเลย น่าอายจริงๆ”

“บอกว่าไม่ต้องอาย ดิฉันบอกแล้วว่าตัวเย็นต้นเหตุให้คุณหลวงทนทุกข์ทรมาน เมื่อได้โอกาสทดแทนดังนี้จึงเย็นที่พอใจ และเราก็ได้พิสูจน์แล้วว่า คนทั้งหลายพอใจเช่นเดียวกัน ถ้าไม่เย็นที่ปรองดองพร้อมเพรียงเช่นนี้เรายังไม่เย็ดเผยเลย”

“เธอฉลาด และตั้งใจดีจริง ๆ”

“บัดนี้คุณหลวงรู้ความตั้งใจของเราแล้ว และรู้แล้วว่า อารี คือ เลือดเนื้อของดิฉัน ฉะนั้นจึงขอถามเย็นคำสุดท้ายว่า คุณหลวงจะรับหรือปฏิเสธ?” หล่อนพูดอย่างใจคอเด็ดเดี่ยว

พนัส ฯ มองข้องหน้าหล่อน เล็งเห็นในความปราณี ความตั้งใจดี และแววแห่งความสัมพันธ์แต่เก่าก่อน เขายังไม่ทันจะตอบว่ากะไร พระมนูญ ฯ พระพนม ฯ และภรรยา ซึ่งได้ไปทำความเข้าใจกันมาแล้ว พร้อมด้วย สาวอารี ผู้ต้องปฏิบัติตามโปรแกรมของพ่อแม่ ไม่ให้มาในเวลากินเลี้ยง แต่ให้มาหลบอยู่ยังบ้านพระพนม ฯ นั้น ก็พากันเข้ามา และโดยขึ้นทางบันไดหลังบ้าน

“วันนี้เย็นวันเกิดของแก พนัส ฯ เพื่อนรักกันไม่มีของขวัญอย่างอื่น มีแต่นี่แหละ คือ “เลือดเนื้อของหล่อน” ซึ่งเรายกให้เย็นของขวัญแก”

พลาง พระมนูญ ฯ ก็จูงบุตรสาวเข้ามาหลวงพนัส ฯ จ้องตาค้าง และเขาไม่มีความรู้สึกตัว ประสาทก็ปฏิบัติการไปเอง เขาลุกขึ้นเดินเข้าไปหา จับมืออารีไว้มือหนึ่ง และ

กอดพระมนูญ ฯ ไว้มือหนึ่ง ความขี้อันเกิดขึ้นโดยมิได้คาดฝัน ทำให้น้ำตาออกมาคลอหน่อย หัวใจตื้นตันขึ้นมาจุกคอหอย พูดไม่ออก

สาวอารี ด้วยความอาย หล่อนทรุดตัวลงนั่งข้างมารดา หน้าซบอยู่กับไหล่ ซึ่งมารดาก็ยกมือขึ้นประคองไว้

"เป็นบุญลาภของกันหนักหนา และเห็นน้ำใจอันดีของเพื่อนอย่างยิ่ง แต่เรื่องนี้เราต้องจัดการตามประเพณีให้ควรแก่เกียรติยศ" พนัส ฯ เพิ่งพูดออกมาได้

"เรื่องนั้น ผมจัดการเสร็จแล้ว เมื่อได้รู้ความจริงจากคุณพระมนูญ ฯ ผมก็เลยตั้งตัวเองเป็นเถ้าแก่ ขอคุณอารีให้แก่คุณหลวงทีเดียว และท่านก็ตกลงเรียบร้อย" พระพนม ฯ พูดด้วยยินดี

"และดิฉันหวังว่าคุณหลวงคงไม่ปฏิเสธธุระที่เราจัดไปแล้วนั้นเสีย" คุณนายพนม ฯ เสริมด้วยความกะมิกะย่อง

"ขอบพระคุณอย่างยิ่งที่ทำอย่างเรียบร้อย" พนัส ฯ ตอบ

"ทีนี้ผมเห็นว่าควรทำพิธีมั่นเสียทีเดียว เพราะเวลานี้ก็นับเป็นมงคลฤกษ์อย่างวิเศษแล้ว" พระพนม ฯ แนะนำ

"ต้องมั่นทีเดียวถูกแล้ว หาไม่ฤกษ์ดีจะผ่านไปเสีย ยังไงล่ะคะ คุณหลวง" นางพนม ฯ เร่ง

หลวงพนัส ฯ มองดูหน้าพระมนูญ ฯ แล้วหันไปดูนางมนูญ ฯ และก็พอดีสบตากับอารี เวลานี้ดูหล่อนมีความสะเทิ้นอายมาก ขาดความกล้าหาญผิดกว่าแต่ก่อน แต่ที่ใครๆ ต่างก็ดุษณีภาพนั้น ย่อมแสดงว่าเห็นพ้องด้วยแล้ว

หลวงพนัส ฯ ยกมือขึ้นดูแหวนมรกตหลังเบ้าเรือนทอง ทรงหัวมอญ ซึ่งเขาสวมอยู่ที่นิ้วก้อยซ้าย อันเป็นแหวนมรกตที่มารดาเขาได้สวมติดตัวและตกมาเป็นของเขา พลางก็ถอดออกจากนิ้ว แล้วก้าวเข้าไปจับมืออารียกขึ้น

"ฉันขอมั่นเธอด้วยแหวนของแม่ ซึ่งท่านเป็นผู้บริสุทธิ์ทรงอยู่ในศีลธรรมจนตลอดชีวิต อันเป็นพยานว่าฉันจะจงรักซื่อสัตย์ต่อเธอจนตลอดชีวิตเหมือนกัน"

นางมนูญ ฯ พยุงลูกสาวให้ลุกขึ้น และให้เกาะตัวพนัส ฯ ไว้

"ลูกคนนี้ก็จงรักและซื่อสัตย์เหมือนแม่เช่นกัน" หล่อนพูดแทนลูกสาว

คนอื่นพากันยิ้มแย้มด้วยความดีใจ

"พวกเรายินดียิ่งนัก ผมขอแสดงความยินดีเป็นคนแรก" พระพนม ฯ ตรงเข้าจับมือคู่หมั้น

"ดีฉันเห็นควรต้องบอกให้พวกข้างล่างรู้ เขาควรจะได้พลอยดีใจและอวยพร"นางพนม ฯ ออกความเห็น

"ถูกทีเดียว เขาจะพอใจกันมาก" คุณพระสามีรับรอง

"ก็ควรแล้ว" พระมนูญ ฯ ตอบ

พระพนม ฯ เดินไปยังมุมบันไดซึ่งเป็นมุขโถง ตะโกนบอกให้พวกนั้นหยุดเอะอะและคอยฟังความ ซึ่งกว่าจะสงบลงได้ก็ต้องตะโกนเสียงคอแหบ แล้วก็กล่าวเป็นเชิงสุนทรพจน์หรือปาฐกถาขึ้นว่า

"มิตรสหายทั้งหลาย บัดนี้คุณหลวงพนัส ฯ เพื่อนเราได้มั่นเมียแล้ว___!"

"เอ๊ะ! อะไรนะ ใครมั่นเมีย?" เสียงถามย้อนขึ้นมา

"หลวงพนัส ฯ ได้มั่นเมียแล้ว"

"ฮะ! มั่นกับใคร มั่นเมื่อไร จริงรึนี่?" เสียงถามอีก

"มั่นเมื่อกี้ มั่นกับคุณอารี"

"อ้าว! คุณอารีมาเมื่อไร ไม่เห็นสักที คุณพระโกหกละ" เสียงตะโกน

พระพนม ฯ ต้องให้คู่หมั้นออกไปยืน แล้วยินดีเป็นคนแรก พระพนม ฯ ตรงเข้าจับมือ บังคับให้พังต่อไป

"คุณอารี เป็นบุตรีคุณพระและคุณนายมนูญธรรม ซึ่งเป็นเพื่อนเก่าแก่กับคุณหลวงพนัส ฯ เมื่อท่านมารู้ว่าทั้งสองพอใจกันและรู้สึกว่าพวกเราก็พอใจด้วย ท่านจึงตกลงใจยกให้"

"ดีจริง! ดีจริง!! เหมาะๆ" เสียงข้างล่างตะโกน

"ผมเลยเป็นเถ้าแก่ขอให้เสร็จและมั่นกันแล้ว พวกเราควรชโย"

"ชโย! ชโย!! ชโย!!! คุณพระจัดการดีมาก สมควรได้รางวัล ขอเชิญลงมาข้างล่างให้หมด เราจะได้ยินดีกัน" เสียงขรมถมเถไปหมด และพวกข้างบนก็ต้องพากันลงไป แล้วก็เกิดการดื่มอวยพรและจับมือกันอีกพักหนึ่ง การเล่นก็พลอยเอิกเกริกยิ่งขึ้นด้วย

เป็นธรรมดาของชายหญิงเมื่อประสพโอกาสเช่นนี้ ย่อมต้องมีใจคิดไปต่าง ๆ นานา

สำหรับอารี รู้สึกประสาทหวั่นไหว มีอาการแล่นซู่ซ่าไปทั้งวรกาย หล่อนรู้สึกว่าตัวพองโตออก แต่น้ำหนักหายไปไม่มีความ

แข็งแรงคล้ายจะยืนไม่อยู่ เวลาเดิรก็ซักจะ เซ ๆ จนต้องเกาะมารดาไว้ แต่ก่อนหล่อนไม่เคยอายที่จะใกล้ชิดจูจุ๋กับพนัส ฯ แต่อย่างไร ขณะนี้หล่อนไม่กล้าเข้าใกล้เขา และไม่กล้ามองดูเขา ให้รู้สึกกะดากใจเย็นประมาณ หล่อนเย็นคนช่างโอภาปราศรัยแต่ขณะนี้ไม่กล้าพูด นิ่งเย็นดั่งแขกแปลกมาใหม่ จะยิ้มแย้มดั่งเคยก็เกรงเขาจะว่า ดิใจจนออกนอกหน้า จะทำยิ่งดิ่งก็เกรงเขาจะว่าถือตัวขึ้นมาทันที อันเสียกิริยาไป หล่อนปฏิบัติไม่ถูกเพราะบังคับใจไม่ได้ ที่สุดก็หันเข้าเกาะแจอยู่กับมารดา หล่อนกลับเย็นทารกอีกใหม่ เย็นทารกที่เพิ่งเคยเห็นโลกเห็นมนุษย์ ดูอะไร ๆ ก็ให้หวาดหวั่นไปหมด หวาดหวั่นโดยไม่รู้ว่า ข้างหน้าจะมีการต้องประจญประจันกันท่าไร นี่แหละอาการของสาวในคราวที่รู้ว่า ตนจะได้ความรักสมตามปรารถนา แต่ให้ละอายต่อความรักนั้นเสียจริง ๆ

ส่วนหลวงพนัส ฯ วิญญาณของเขาก็ล่องลอยไปจนลืมตัวไปบางขณะเหมือนกัน อาการและความนึกคิดของเขาได้เปลี่ยนไปตามชีวิตใหม่แล้ว เขารู้สึกดีว่าที่เปลี่ยนชีวิตใหม่แล้ว หัวใจเขาที่เคยแข็ง—แข็งต่อเรื่องรัก นิสสัยพิเคราะห์ถ้วนถี่คิดแล้วตรองเล่าของเขาบัดนี้เปลี่ยนไปเสียแล้ว หัวใจมันอ่อน—อ่อนต่อความรัก เขาไม่คิดถึงเรื่องแก่เรื่องสาว คิดถึงเรื่องเย็นโสดหรือมีคู่คิด ตลอดจนไม่คิดถึงความรักเก่า หรือความสัตย์ถือมั่นอะไรนั้น คิดแต่ว่าเขามีคู่ครองแล้ว และคิดถึงแต่ความสุขสนุกสบายเตลิดไป ในที่สุดเขาก็คิดแม้เรื่องอันไม่ควรคิดว่า

"นี่เราจะให้อาริใช้สรรพนามแทนเราว่าอย่างไรดี? จะต้องบอกหล่อนเสียก่อนเพราะหล่อนก็สมัยใหม่ หน่อยจะมาเรียก—คุณพี่! คุณพี่! ไปตามสมัยด้วยละก็ วางหน้าไม่ลงทีเดียว"

หลวงพนัส ฯ นึกเช่นนี้ ไม่ใช่ฉะเพาะแต่เหตุที่ว่าตนแก่กว่าเจ้าสาวคราวพ่อ อันจะทำให้ทั้งผู้เรียกและผู้ถูกเรียกให้อายโดยถูกคลื่นไส้แล้ว เขายังไม่ศรัทธาในสรรพนามคำนี้โดยใจจริงด้วย จริงอยู่, คำที่ภรรยาสาวสามีหนุ่มเรียกกันว่าคุณพี่, คุณน้อง, นั้นเย็นการเหมาะงามน่าเอ็นดู แต่ถ้าผัวเมียแก่ก็คุณพี่คุณน้องกันด้วยแล้วมันกลับน่าเกลียดที่ควรจะใช้ก็คือในระหว่างกันเองสองต่อสอง ไม่ใช่ไปใช้กับคนอื่น ๆ พร่ำเพรื่อไป เพราะมันทำให้คนที่ได้ฟังพลอยขนลุกไปด้วย

"อาริควรเรียกเราว่าคุณลุง" หลวงพนัส ฯ นึก "เพราะมารดาของหล่อนนับถือเขาเป็นพี่แท้ ๆ แต่ก็จะยอมไม่ได้ มิใช่เพราะเราจะอับอายที่เป็นผัวแก่ แต่หล่อนเองจะต้องอาย ที่คำเรียกมันเตือนอยู่เสมอว่ามีผัวแก่และคนอื่น ๆ เขาจะเห็นขัน ที่ลุงหลานมาเป็นผัวเมียกัน

"ความจริงคุณพ่อหล่อนแก่กว่าเขา และก็นับถือกันฉันญาติ หล่อนจึงควรเรียกเขาว่า อาว์ ได้" พนัส ฯ คิดใจนึกคำนึงออก "และก็เคยเห็นท่านผู้ดีมียศเรียกกันเช่นนี้มาแล้ว คือ ภรรยาเรียกสามีว่า 'คุณอาว์' สามีก็เรียกภรรยาว่า 'หลาน' เอาเป็นใช้ได้ และหล่อนคงพอใจ ด้วยมีทั้งมูลความจริง และไม่ประจารว่าแก่เกินไป เช่นคำว่า ลุง

แต่ถ้าสามีจะเรียกภรรยาว่า 'คุณอาว์' บ้างนั้น ไม่ได้แน่ ๆ ยังไม่เคยเห็นมีเลย และเชื่อว่าหญิงที่เรียกชายว่าคุณหลาน กับชายที่เรียกหญิงว่า คุณอาว์นั้น ก็คงจะไม่แต่งงานกันเป็นแน่ ถ้ามีก็คงได้เห็นเสียบ้างแล้ว

พนัส ฯ นั่งนึกอยู่ดังนี้จนสติเข้าสู่ภวังค์ หารู้ไม่ว่าขณะนี้พระพนม ฯ ได้เป็นผู้สร้างโอกาสให้ เพื่อเขาจะได้มีเวลาเดินทางไปสู่สวรรค์ได้สะดวกและเร็วเข้า คือ ท่านได้ไปบอกพวกดนตรีให้ทำเพลงสรรเสริญพระบารมีขึ้น เพื่อเป็นการบอกยี่ดงาน พอเสียงดนตรีดัง 'ข้าวรพุทธเจ้า' หลวงพนัส ฯ จึงคืนสมประดี และลุกขึ้นยืนถวายความเคารพแด่พระยาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เช่นคนอื่น ๆ เขารู้สึกเสียกิริยามาก ที่ตน กำลัง เพลินไป สวรรค์แต่คนเดียว หาได้บอกกล่าวเผื่อแผ่แก่คนอื่น ๆ ด้วยไม่ แต่เขาก็ยังคิดเสียใจอยู่ที่ปล่อยเวลาให้ล่วงมาเปล่าเสียถึง ๔๐ ปี จนเข้าเขตต์แก่เสียแล้วจึงได้พบทางไปสวรรค์ แต่ก็ดีที่เรื่องของเขาจะได้เป็นเครื่องตื่นใจ คนอื่น ๆ ให้สำนึกตัวทั่ว ๆ กัน

พอเพลงสรรเสริญพระบารมีจบ แขกทั้งหลายก็พากันลากลับไป และเรื่อง "เลือดเนื้อของหล่อน" ก็จบไปตามเพลงสรรเสริญพระบารมี.

“นักเรียนสเปญ”

“วัชโรทัย”

เรื่อง “นักเรียนสเปญ” The Spanish Student นี้ เป็นของท่านจินตกวี เฮนรี เวอร์ดสเวอร์ธ ลองเฟลโลว์ Henry Wordsworth Longfellow, ได้ประพันธ์ไว้เป็นภาษาอังกฤษในหนังสือ “กวีนิพนธ์ของ ลองเฟลโลว์” Longfellows, Poetical Works, ซึ่งเป็นต้นฉะบับที่ข้าพเจ้าแปลออกมานี้ ในชั้นแรกข้าพเจ้าได้อ่านก็ให้รู้สึกมีความอิ่มใจในถ้อยคำสำนวนอันประกอบด้วยคติเป็นอย่างดี คิดว่าถ้าใช้ความพยายามแปลสู่กันฟังบ้างก็จะดี อย่างน้อยก็คงไม่ไร้ประโยชน์ที่เดียว หากความรู้น้อยของข้าพเจ้าจะเป็นเหตุให้มีข้อบกพร่องในการแปลอยู่บ้าง ท่านผู้อ่านก็คงกรุณาในเมื่อพิจารณาถึงความตั้งใจดีของข้าพเจ้า ทั้งเมื่อมาคำนึงถึงบทละคร “เวนิสวานิช” ซึ่งล้นเกล้าล้นกระหม่อมพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ได้ทรงพระราชนิพนธ์ไว้แล้วพอจะยึดเป็นบรรทัดฐานของการแปลนี้ได้ ประกอบด้วยได้เคยมีพระราชปรารภไว้ว่า พระราชนิพนธ์ของพระองค์ที่ได้ทรงประพันธ์ไว้ เช่นเรื่อง “มัทนพาธา” ก็ด้วยพระราชประสงค์เพื่อเป็นแบบอย่างแก่กุลบุตรธิดาในชั้นหลังได้ศึกษาเล่าเรียนเพื่อเชิดชูวิชชากวีสืบไป ทั้งนี้จัดว่าเป็นพระมหากรุณาธิคุณอันยิ่งใหญ่ เป็นเครื่องเร้าใจให้ข้าพเจ้าพยายามแปลเรื่องนี้ขึ้น มาในรัชชกาลปัจจุบันนี้เล่าก็ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชูปถัมภ์แก่การแต่งหนังสือไทย ปรากฏตามประกาศราชบัณฑิตย์สภาในหนังสือราชกิจจานุเบกษานั้นแล้ว เป็นพระบรมราชูปถัมภ์อันเลิศหาค่ามิได้เป็นการส่งเสริมความมานะแก่กุลบุตรธิดา ให้พากเพียรทางอักษรศาสตร์ยิ่งขึ้น ควรภูมิใจในพระมหากรุณาธิคุณอันล้นเกล้าฯ เช่นนี้เป็นที่สุด; และเป็นเหตุให้ข้าพเจ้า คลายความขึงขันที่จะหาญต่อสู้คำร้องของสหายบางคนที่อยากเห็นเรื่องนี้ขึ้นสู่แท่นพิมพ์ หากถ้อยคำสำนวนที่ข้าพเจ้าแปลลงในคราวนี้จะมิสละสลวยไพเราะเสมอต้นฉะบับก็ดี ด้วยความเมตตาอารีในท่านผู้อ่านทั้งหลาย คงจะโปรดประทานอภัยให้.

หนังสือพิมพ์ไทยเขษม

ตัวละคร

วิคโตเรียน ฮิโปลิโต	นักเรียนในสำนักอัลคาหล่า.
เคานต์ ลารา ดอน คาร์โลส	ชายผู้ดีในกรุงแมดริด.
อาร์ชบิชอพ แห่ง ทอเลโค.	
คาร์ดินัล รูปหนึ่ง.	
เบลทรัน ครูซาโด	หัวหน้าชาวยิปซี.
บาร์โทโลเม โรมัน	ชายหนุ่มชาวยิปซี.
ปาเดร คูรา แห่ง กวาดาร์รามา.	
เปโดร เครสโป	นายบ้าน.
บันโช	สารวัตร.
ฟรานซิสโก	คนใช้ของ เคานต์ ลารา.
ชิสปา	คนใช้ของ วิคโตเรียน.
บัลทาซาร์	เจ้าของโรงขายอาหาร.
เปรซิโอสา	หญิงสาวชาวยิปซี.
อันเจลิกา	หญิงสาวยากจนผู้หนึ่ง.
มารตินา	หลานสาวของ ปาเดร คูรา.
โคโลเรส	สาวใช้ของ เปรซิโอสา.

นอกจากนี้มีชาวยิปซี. พวกดนตรี. และคนอื่น ๆ.

องก์ที่ ๑

ตอนที่ ๑

ห้องนอนของ เคานต์ ลารา. เวลากลางคืน. เคานต์สวมเสื้อคลุมอย่างจะเข้านอน, กำลังสูบบุหรี่และสนทนาอยู่กับ ดอน คาร์โลส.

ลารา.

ดอนคาร์โลสเพื่อนยาเมื่อราตรี
ไม่ไปที่โรงละครได้ไฉน;
หรือมีเหตุเภทพานประการใด ?

ดอน ค.

เพราะฉันไซร้ติดธุระที่อื่นมี.
เออใครไปกันบ้าง ?

ลารา.

อย่างนั้นหรือ,
เขาต่างชื่อลือกันทั่วบุรีศรี.
ไปกันหมด เจ้านายไพร่ผู้ดี
ออกล้นหลามตามเก้าอี้นั่งเรียงราย;
แลดูพัดสะบัดไหวไม่วายนิ่ง
ในหมู่หญิงผู้ดีสิ้นทั้งหลาย
ที่ประโฉมโอ่หรูดูแพรวพราย
แลละม้ายผิเสือมัวสุมาลย์.

มิเคานเตสส์ เมดินา เซลิ;
อิก กอบลิน [๑] หญิงผู้ดีอย่างวิตถาร
กับตัวชู้ผู้บีศาจของนงคราญ,
กับเพื่อนบ้าน ลินโด ดอน [๒] ดิเอโก;
โดนา [๓] ซอล โดนา เซราฟีนา,
และปวงญาติสุดามากอโข.

ดอน ค.

เรื่องแสดงอย่างใด ?

ลารา.

ไม่ใหญ่โต;
เรื่องเต็มโซอย่างโลเปเคยเสไว้,
เย็นตำนานของโลกแต่เก่าก่อน
ยอกย้อนนำมาสำแดงได้
นับแต่ครั้งสร้างโลกมานานไกล
จนถึงวันจักได้ชั่งชั่วดี.
ในองก์ต้นหกคนเกิดขัดจิตต์
เข้าประชิดกันเย็นคู่ดูยัดสี,
มีสามชายถูกอาวุธวายชีวี
เอาหัตถ์วางตรงที่หว่างดวงใจ,
แล้วร้องว่า “ อนิจจา, ข้าต้องม้วย ”
มีชู้รักอิกด้วยในตู้ใหญ่,

---

๑ กอบลิน, บี่ศาจ; ๒ ดอน, นาย; ๓ โดนา, นาง;

อิก ฮิดาลโก[1] ผู้เฒ่าเจ้าเล่ห์ไซร้,
กับ ดอน ยวน รูปวิไลน่าพินิจ
ทั้ง โดนา อิเนซ สวมเสื้อดำ,
เมื่อยามค่ำชู้แปลกหน้ามาตามติด
เที่ยวมุ่งหาโฉมเจ้าเฝ้าแต่คิด
รักพบนางให้สมจิตต์ในที่เดิม!

ดอน ค.

เออ, แม่เปรซิโอสา คงระบำ?

ลารา.

ไม่เต้นรำเลวกว่าก่อนฉันขอเสริม.
ทุกจังหวะแคล่วคล่องไม่ต้องเติม
แลดูเพิ่มความงามล้ำทวี
ราวกับแสงตะวันอันบรรยง
ทอดลงเหนือท้องนทีศรี.
ฉันคิดว่านางพิลาสเลิศนารี

ดอน ค.

ล้ำสตรีสามัญเย็นแน่แท้!
ฉันเห็นนางใน ปราโด[2] เมื่อวานนี้.
ดูท่วงทีกิริยาสง่าแน่
ราวกับราชินีไม่มีแพ้,
ส่วนวงพักตร์นวลแขปานสุดา
อันสำนักฟากฟ้ากระยาหงัน.

ลารา.

ไม่ใช่ตกจากสวรรค์นะเพื่อนหนา,
แล้วสิ้นบุญจากเทพอิดา?

ดอน ค.

ถามอะไรเพื่อนยาถามเช่นนี้?

ลารา.

เพราะฉันเคยได้ยินเขากล่าวอ้าง,
ภายนอกนางบริสุทธิ์อย่างเต็มที่,
ส่วนภายในชั่วช้าและกาลี;
เหมือนยานประตูหรือที่เขาบูชา
ซึ่งนักธรรม์บรรจงวาดวงไว้
ในอารามทั่วไปไม่ยากหา,
ผนังนอกเวอร์จินพระมารดา
ผนังในกามเทพวินัสไซร้!

ดอน ค.

เพื่อนให้ร้าย; ร้ายถนัดเที่ยวเพื่อนเขย!
แม่ทรามเชยสุจริตสมรูปใด้.

ลารา.

อนิจจาเพื่อนเชื่อง่ายกะไร!
ฉันขอให้ไตร่ตรองดูจงดี,
ในแมดริดเวียงใหญ่ขอให้เสาะ,
สรรจำเพาะนวลนางสำอางศรี

---

๑ ฮิดาลโก, ผู้ดี; ๒ ปราโด, ตลาด;

ที่กอร์ปคุณเลิศไซร้หาไม่มี,
สักคนเดียวสุดที่จะพยพาน.
เช่นนี้แล้วชีเพื่อนจะเตือนใจ
หญิงระบำเช่นที่ให้ชายสมาน
ด้วยรำเลื่อยเปลื้อยกายราตรีกาล
บำเรอจิตต์ฟุ้งซ่านส่วนโลกีย์
เพื่อได้ทรัพย์, นับประเสริฐฉะนั้นหรือ ?

ดอน ค.

อือ เพื่อนหลงงงไปเสียเต็มที
ตัวหล่อนเย็นหญิงสาวชาวยิปซี.

ลารา.

ก็ยิ่งดี เกี่ยวง่ายสบายนัก.

ดอน ค.

ช้าก่อน, หล่อนไม่ยอมเย็นแม่นมั่น !
หญิงเช่นนั้นบูชาเกียรติศักดิ์
หล่อนถือพรหมจารีเย็นที่รัก
ประเสริฐหนักมีค่ากว่าชีวัน.
ฉันจำได้หญิงระบำผู้หนึ่งไซร้,
เจ้ากระบวนยวนชายให้กะสัน;
เช่นนี้แล้วผู้ใฝ่ใคร่ผูกพัน
ด้วยเงินนั้นก็ไม่สมอารมณ์ปอง.
ขุนนางหนึ่งเชื้อผู้ดีมีศฤงคาร
ได้ยลโฉมนางสะคราญไม่มีสอง,
ทอดสนิทติดพันด้วยถุงทอง,
หล่อนเหลียวมองเคียดแค้นแสนบรรยาย,
แล้วชักหน้าให้ฉาดด้วยกราดเกรี้ยว.

ลารา.

เย็นพะยานได้ที่เดียวหรือสหาย
ว่านางพันมลทินไม่กล้ำกราย ?

ดอน ค.

เย็นเครื่องหมายได้บ้างว่าอย่างนี้.
มีสกุลมากทรัพย์อาจคับจิตต์
ไม่สมคิดทะนงตนเย็นพ้นที่.
ฉันเชื่อมั่นบรรดายอดนารี,
หากต้องมีทุกข์ร้อนถึงข้อนทรวง,
ยังนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ติดดวงใจ,
ไม่ยอมให้ใครใครมาเกินล่วง,
เหมือนมณีมีแวววประจำดวง
ในที่มืดก็ยังช่วงจำรัสวาม !

ลารา.

ถึงกะนั้นส่วนเปรซิโอสา
คงปรารถนาเงินทองไม่ต้องถาม.

ดอน ค.

(ลุกขึ้นยืน) ฉันไม่นึกเช่นนั้น.

ลารา.

ฉันมั่นความ.
ใช่ว่าวามไม่ควรจะด่วนจร.
รออีกหน่อยเพื่อนยาอย่าน้อยจิตต์,

ช่วยกันคิดขบปัญหาเสร็จเสียก่อน.

ดอน ค.

ดีกแล้วหนา. เพื่อนยาอย่าร่ำวอน,
ถึงอยู่ก่อนเตือนไม่เชื่อฉันเบื่อจริง.

ลารา.

เตือนเถิดเพื่อน; เตือนเถิดอย่าเกรงใจ.

ดอน ค.

ไม่มีใครหูหนวกเท่าแกลังนิ่ง !

ลารา.

ใครไม่ตายอดเท่าแสร้งประวิง !

ดอน ค.

ขอลามิ่งมิตรไปในบัดนี้.
ขอเพื่อนจงสุขินเย็นนิมิตต์.
อีกมิตต์เชื่อสุดากว่าเมื่อก่. (เข้าโรง.)

ลารา.

เชื่อให้มาก. กะนั้นหรือก็ยังดี
เพราะฉันมิตต์มั่นมานานแท้;
วิคโตเรียนเย็นชูคู่นวลจันทร์.
พอถึงวันพรุ่งนี้ก็ฉันแน่;
อีกวันหนึ่งคนหนึ่งอีกไม่แพ้,
คอยเวียนแปรเปลี่ยนดีถีไม่มีพอ,
เหมือนพฤษภตระหลบไล่ราศีเมษ
แสนวิเศษยิ่งจริงเจียวหนอ.

(ฟรานซิสโก ถือหีบเครื่องเพชร เดินออกมา.) เออ, ฟรานซิสโก ข้าเฝ้ารอ,
ไปถึงไหนแล้วละพ่ออยากขอฟัง ?

ฟราน.

ไม่สำเร็จเลยครับรับประทาน.
แม่นงคราญคืนมณีมีคำสั่ง
ว่าปวงทรัพย์สินใต้เท้าเข้าประนัง
จะซื้อหล่อนมิสมหวังดังคิดไว้.

ลารา.

ถ้าเช่นนั้นจะได้ลองหาอุบาย
เพื่อยักย้ายตามจำนงให้จงได้.

เออ. รู้จักวิคโตเรียนบ้างหรือไร ?

ฟราน.

รับประทานกระผมได้พบวันนี้
ที่ร้านขายสิ่งของรูปพรรณ.

ลารา.

เอ๊ะไปทำไมกันอย่างไรนี่ ?

ฟราน.

เธอซื้อแหวนรัตนาอย่างงามดี
ฝังมณีแดงหนึ่งพิงพินิจ.

ลารา.

ยังมีอีกวงหนึ่งหรือหาไม่ ?

ฟราน.

มิหนึ่งไซร้เหมือนกันไม่แผกผิด.
ผมมิอาจจักทายได้ดังคิด.

ลารา.

คงสมจิตต์สำเร็จเจตนา.
พรุ่งนี้เช้าเจ้านำแหวนวงนั้น
กำหนดมั่นอย่าลืมเสียเลยหนา.
แต่ดึกแล้วเราจะได้พักนิทรา
จงคับแสงชวาลาในยัคนี้.

(พากันเข้าโรง.)

ตอนที่ ๒

ถนนแห่ง ๑, ในเมืองแมดริด.

ชิสปาออก, มีพวกคนตรีตามเข้ามา ถือปี่ถุง, พิณ, และเครื่องดนตรีอื่น ๆ อีก.

ชิสปา.

อาแบร์นุนซิโอ ซาตานาส! เฮ้อ! ใครขับรักเข้าละก็เป็นโรคระยาดอย่างร้ายกาจเจียวพ่อคุณ, อยู่ไม่สุขหรอก, ชีพจรลงตลอดรุ่งเที่ยว, เที่ยวเดินกินลมกินแล้ง ไม่รู้จักพักผ่อน, แทนที่จะนอนสบายก็ไม่ชอบ. ผีก็อยู่ในหลุมผี. พระก็อยู่ในกุฏิพระ ต่างอยู่ตามลำพัง ไม่น่าจะยุ่งแก่ข้าเจ้าดอก; แต่ว่านี่ คุณวิคโตเรียน เป็นนายข้าเจ้า ก็อดพูดไม่ได้; วานนี้เธอเป็นนายโคบาล, วันนี้สิเป็นสุภาพบุรุษ; วานนี้เป็นนักเรียน, วันนี้สิเป็นเจ้าชู้เสียแล้ว; ข้าเจ้าก็ต้องอยู่ดีกกว่านกจักรพรากเสียอีก, ก็พระยังสวดมนต์รู้ถึงศิษย์ก็ต้องอยู่ด้วย. เฮ้อ! เทพดาอารักษ์ได้โปรดให้ท่านได้แต่งงานเสียเร็ว ๆ เถิด เจ้าประคุณ, จะได้เลิกขับกล่อมถนอมขวัญกันเสียที. ฮะ! ฮะ! แต่งงาน! แต่งงาน! แต่งงาน! แม่ขา, แต่งงานแปลว่ากะไรกันจ๊ะ? อ้อแปลว่า เย็บเมาะ ออกลูก, แล้วก็ร้องแอ ๆ, อนิจจาแม่สาว ๆ เอ๋ย! แต่ที่จริง การแต่งงาน ยังมีงานอะไร ๆ อยู่อีกนอกจากสวมมงแหวนให้เป็นแน่แท้. (พูดกับพวกคนตรี.) เออ, บัดนี้ท่านสุภาพบุรุษทั้งหลาย, แปกส์ โวบิสคุ่ม! จงทำให้เหมือนฟ้ากับหัวผักกาดสักหน่อย. ตามติดเข้ามาทีเดียว โปรดเดินทางนี้; อย่าทำคอตกไปเลย. ได้พ่อเฒ่างุ่มง่ามสวมเสื้อกะรุ่งกะริ่งเช่นนี้นำก็ไม่เสียเกียรติยศหรอกพ่อคุณ. คอยฟังหน่อย, พ่อคำรงชีวิตอย่างจริงหรืด; กลางวันสนุกกิน, กลางคืนสนุกร้อง. ขอให้คิดสิดีเข้ากันเพียงเบา ๆ หน่อยในคราวนี้, แต่ให้วิเวกวังเวงใจทีเดียว; เพราะเป็นยกกล่อมแม่สาวน้อยในที่นอน, ไม่ใช่ขอเข้าขอแกง

จันทร์เจ้าหรอก. ความประสงค์ไม่ใช่ละ อะไรหนอ ?
เจ็ดตะโรให้ตื่น หรือทำให้อกสั่นขวัญหาย

นักดนตรีคนที่ ๑.

อะไร, แต่ให้โหยหวนหวานฉ่ำจนม่อยหลับ ปี่ถูงอย่างอาระกอนครับ.
ไม่รู้ตัวเทียวพ่อคุณ. เพราะฉะนั้น, ทุก ๆ คน
ก็อย่าต่างตะเบ็งเสียงดนตรีของตน ๆ ประหนึ่ง
ว่า ทุกชะนิดมีอยู่แต่อันเดียวในโลกบรรเลง
ค่อย ๆ, คลอเสียงกันให้ไพเราะเสนาะโสต
ชื่นกมลเย็นอย่างดี. เออ พ่อนี่น่ะ, ชื่ออะไร
จ๊ะ ?

ชิสปา.

อ้ะ, เกี่ยวกับพวกยิปซี ยุจาลันเซ ด้วยหรือ
เปล่า, ประเดี๋ยวจะมาเรียกร้องขอ เหรียญ
เดียว เพื่อเข้าให้พ้ง, แล้วก็ไม่ยอมหยุดจน
ต้องให้อีก ๑๐ เหรียญเล่า ?

นักดนตรีคนที่ ๑.

เซโรนิโม ซิล ครับ.

ชิสปา.

หามิได้ครับ.

ชิสปา.

เพราะจริงพ่อคุณ, ส่งกลิ่นยอกชะนิดราว ถ้าเช่นนั้นก็ดีน่ะซิ. ยังมีเครื่องดนตรี
กับหม้อใส่เหล้า. เออ, เซโรนิโม. วันเสาร์ อะไรอีกบ้าง ?
กับพ่อน่ะ ไม่ถูกกันไม่ใช่หรือ ?

นักดนตรีคนที่ ๑.

ทำไมอย่างนั้นเล่าครับ ?

นักดนตรีคนที่ ๒, ๓.

ผมคิดพิณ.

ชิสปา.

อือ, น่าคิดอยู่. และพ่อคุณนี่เล่า ?

ชิสปา.

เพราะข้าเจ้าได้ยินเขากล่าวว่า วันเสาร์ ข้าเจ้าชอบทีเดียว; เสียงมันหวานจับใจ
ไม่ดีสำหรับผู้ที่มีชื่อชั้นในแต่ตัวเดียว. อีก นัก, ทะลุปรุโปร่งลอดเข้าไปในหน้าต่าง
ประการหนึ่ง, ข้าเจ้ามักเห็นพ่อคุณอยู่ในโรง คุณนายข้าเจ้าเทียว วังเวงราวกับเสียงนก
เหล้าเสมอ. ถ้าพ่อวิ่งให้เร็วปราดเท่ากับ นางแอ่น. พ่อเหล่านี้ละจ๊ะ ?
ควดกร็อบเดียวติด ๆ กันละก็, ข้าเจ้าอยาก
ไปไล่กะต่ายกะพ่อคุณบ้าง. เออ นี่เขาเรียก

นักดนตรีคนที่ ๔.

ขลุ่ยครับ.

นักดนตรีคนอื่น ๆ.

ประทาน, พวกกระผมเป็นนักร้อง.

ชิสปา.

เอ้อเฮอ. มากอย่างนี้เชียวหรือพ่อคุณ. พ่อนึกว่าเราจะไปขับประสานเสียงในโบสถ์คอร์โดวาหรือพ่อ? เกือกข้างเดียวมีประโยชน์น้อยเพียงใดสำหรับสี่คน, ข้าเจ้าก็ยังไม่เห็นว่าทั้งหมดจะรวมส่งเสียงในเพลงอันเดียวได้ผลอย่างไร. แต่เอาเถอะ ตามข้าเจ้ามาตามกำแพงสวนทางนี้นะ. นั่นแน่ะทางที่นายข้าเจ้าปีนขึ้นไปเข้าหน้าต่างหาคุณสาวน้อย. ฝีไต่ขึ้นไปบนหอระฆังได้ ก็เพราะเกาะชายเสื้อพระหรอกพ่อ. ไปกันเถิด, ตามมานะ, แล้วอย่าทำเสียงกะโตกกะตากเล่าพ่อคุณ. (พากันเข้าโรง.)

ตอนที่ ๓

ห้องนอนเปรซิโอสา.

เปรซิโอสา กำลังยืนมองออกไปทางหน้าต่างที่เปิดอยู่.

เปร.

ศศิธรเคลื่อนคล้อยลอยเวหา
หอมกลิ่นราตรีส่งมาใกล้!
เมฆก็ฟูพ่องฟ้าป่านมาลัย
งามกะไรเพลินพิศติดดวงตา;
จักรพรากส่งเสียงสำเนียงแจ้ว
จากพุ่มแก้วไพเราะเหมาะหนักหนา.
เอ๊ะ, เพลงรักหวานฉ่ำใครร่ำมา
ขับวิญญาจากข้างล่างน่าพรางใจ!

บทขับ

โอ้ดาราคิมหันต์รัตติกาล!

ชัชวาลนภาจะหาไหน,
จงซ่อนแสง, งำแสงราวอุไร!
เพื่อทรามวัยเจ้าสนิทนิทราเอย!

โอ้ยุหลันคิมหันต์รัตติกาล!
ส่องผ่านเหลี่ยมประจิมภูผา,
จงลับแสง, เสื่อมแสงขาวโสภา!
เพื่อกานดาเจ้าสนิทนิทราเอย!

โอ้พระพายคิมหันต์รัตติกาล!
ซึ่งโชยกลิ่นสุมาลย์มาใกล้ๆ,
จงห่อปีก, อย่ากะพือให้ร่ำไร!
เพื่ออรทัยเจ้าสนิทนิทราเอย!

โอ้สุบินคิมหันต์รัตติกาล!
โปรดช่วยวานยอกพธูว่าชู้เจ้า.
ครุ่นคะนึง, คิดถึงไม่ยางเบา!
เพื่อนงเยาว์เจ้าสนิทนิทราเอย!

(วิคโตเรียนขึ้นมาทางมุข.)

วิค.

อนิจา แม่นกพิรายเอ๋ย !
กะไรเลยตัวสั้นไปถึงไหน
ราวพฤกษา !

เปร.

ข้าทุกข์นี่กะไร !
เพราะเธอไซร้คนเดียวในโลกนี้.
น้องเกลียดชังให้เธอต้องขื่นข่าย
ไต่กำแพงล่วงข้ามมาถึงนี่.
ใครไม่เห็นเธอหรือคู่ชีวี ?

วิค.

จะเห็นพักแต่แม่ยอดรัก.

เปร.

เย็นการฝ่าโภยภัยน้องใจวุ่น;
พอพ่อคุณจากไปใจทุกข์หนัก
ละอายใจ วอนให้มาที่พัก
ประหนึ่งจักเย็นผู้ร้ายในราตรี.
ตั้งแต่วานข้าไซร้ไร้ข่าวจาก.
พ่อเพื่อนยากไปไกลถึงไหนนี่ ?

วิค.

พี่ไปสู่อัลคาหล่าสำนักดี.
พ้นวันนี้ต่อไปอีกไม่ช้า,
จะถึงคราวที่เราไม่ต้องพราก
มิจำจากยอดมิ่งเสน่หา,
หนทางไกลเช่นนั้นมิพลันมา
คันพี่ยากับอมขวัญเย็นมั่นคง,
ส่วนพี่ไซร้จักไม่ต้องขื่นกำแพง
ให้เหนื่อยแรงเพื่อได้ชมสมประสงค์
ชั่วจุมพิตชิดเชยแม่โฉมยง.
ก็ชื่อตรงแต่พี่ให้อะไรน้อง.

วิค.

เราจะได้สนทนาเย็นอย่างดี
โดยไม่มีผู้ใดมาใฝ่ข้อง,
แถลงรักให้ประจักษ์สมจิตต์ปอง,
เหมือนนกร้องเคล้าค่อยคลอไม้.

เปร.

ก็น่าสุขแสนสนุกเย็นแม่นมั่น
โมงยามพลันริยาไม่น้อยได้ !
เมื่อน้องเห็นพี่ยามาดูไซร้
ก็ตั้งใจพี่จะมาราตรี.

วิค.

โอ้แม่เทพิดาขวัญอากาศ !
งามพิลาสเลอโฉมกว่าก่อนกี้
ประดับกายโอ่อ่าล้ำนารี !
มารศรีสรรงามด้วยกลใด ?

เปร.

น้องไม่งามทรามชมเย็นนิจหรือ ?

หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร ไทยเขษม

วิค.

อ๊ือ, โสภาเพ็ญพักตร์น่ารักใคร่
จนพี่ต้องริษยาตาอื่นไซร้,
เพื่ออยากให้มีดมัวทั่วทุกคน.

เปร.

ผู้อื่นไซร้น้องไม่ใคร่ปรารถนา;
ยามพี่ยาอยู่น้องไม่เห็นหน,
นอกจากพี่ผู้เดียวร่วมกมล
เด่นประจักษ์เนตรยลยวนพินิจ.

วิค.

ไม่มีสิ่งอันใดในตัวพี่
ที่จะมีความงามตามตริงติด,
เว้นแต่จะแย่งจากยอดชีวิต.

เปร.

กะนั้นพียังคิดไปจากน้อง
เพื่อหนังสือฉะนี้หรือบอกว่ารัก !

วิค.

ภาพน้องยังเห็นประจักษ์ไม่ขัดข้อง !
ทุก ๆ สิ่งที่พเผ้าตั้งตามอง
มีพักตร์น้องเด่นชัดถนัดแด !
อันปวงรูปเลขาในอาราม
มีความงามน้องผุดพิลาสแน่,
เพลงสวดขับกลับเย็นล่ำทะแย,
พี่แล ๆ เพลินพิศติดงวยงง
เห็นน้องออกระบำและรำร่า
เพลงคาชูคาส์ดังประสงค์
กับอาจารย์พี่ไซร้ด้วยใจพะวง.

เปร.

น้องก็คงต้องระบำอย่างร่ำมา,
ในวันรุ่งพรุ่งนี้แต่เพรางาย
กำหนดหมายกันไว้ดังปรารถนา.

วิค.

กับใครเล่างามปลอดยอดกลัยา ?

เปร.

คือท่านคาร์ดินัลผู้ลือนาม,
กับท่านสังฆราชครองตำแหน่ง
แห่งทอเลโด ไม่เกรงขาม.

วิค.

เออพูดเล่นเช่นนี้ไยนงราม ?
ไม่ใช่เล่นเย็นความที่จริงไซร้;
ฉะนั้น น้องจงช่วยโปรดบรรยาย.

เปร.

ไม่มากมาย, พี่ก็ทราบอยู่แล้วไซร้
ว่าจอมสงฆ์ส่งสองท่านที่กล่าวไซร้
มาเพื่อให้เลิกระบำยนเวที.

วิค.

พี่ได้ฟังแต่ข่าวกล่าวแถลง.

เปร.

ด้วยเหตุที่สำแดงมาแล้วนี่
ทำให้ท่านคาร์ดินัลยังเกิดมิ
ประสงค์ที่ได้เห็นการเต้นรำ
ด้วยตาเอง; ท่านสังฆราชไซร้
ให้หาน้อง...

วิค.

อ้อฉะนั้นหรืองามขำ!
ขอคาชูคาเพลงระบำ
ได้ยินยงคงนำความสำราญ
อีกต่อไป! แต่ในวาระนี้
คงเย็นที่ปลุกจิตต์ให้เหิมหาญ
แก่สองท่านสงฆ์เฒ่าผู้เชาวน์ชาญ
ให้เบิกบานกลับเย็นหนุ่มกะชุ่มกะชวย!
น้องจะได้ชัยชะนะอย่างเต็มที่!

เปร.

เว้นแต่พี่นอกเกณฑ์ไม่นับด้วย
น้องยังนึกกริ่งจิตต์คิดงงงวย
เพราะเกรงเมื่อระบำถูกห้ามนั้น
เปรซิโอสาต้องกลับเย็นขอทาน
ตามโรงร้านย่านตลาดอย่างก่อนนั้น.

วิค.

กระยาจกแสนสุภาพรายเริยครัน.
มีแววเนตรเย็นมันขยิวิญญา,
จนพี่ต้องมอบแม้ชนมาลย์
เมื่อยลโฉมนงคราญงามสง่า!

เปร.

แรกเราพบจำได้ไหมพี่ยา?

วค.

คอร์โดวาวิหารใหญ่ในอุทยาน.
น้องกำลังนั่งอยู่ใต้ต้นส้ม,
ข้างน้ำพุ.

เปร.

ยามลมพัดซาบซ่าน
รำเพยกลิ่นมาลีที่แย่งยาน
เต็มกึ่งก้านเย็นระย้าน่าปลื้มใจ.
วันนั้นวันอาทิตย์อิสเตอร์.
หิ้บเพลงเลอกังวานผะสานไข
ผะสมศัพท์กัยสงฆ์เพราะกะไร,
ยัดนั้นไซร้เสียงระฆังวังเวงดี.
เย็นเครื่องหมายให้ปวงสัปบุรุษ
กระทำคุษณีภาพน้อมเกศี.
เราทั้งสองคุกเข่าไม่ช้าที,
แล้วสวดมนตร์ร่วมที่ต้นส้มนั้น.
น้องไม่เคยได้สุขและปลาบปลื้ม
จนดูดดื่มฝังสลักประจักษ์มั่น
ในคราใดจักเปรียบได้เทียบทัน.

วิค.

โอ้แม่ขวัญธิดามหาพร !

เปร.

ครั้นพี่พรากจากไปน้องไร้สุข
มีแต่ทุกข์เผ้าทอดฤทัยถอน
ระลึกถึงพี่ยาเผ้าอาวรณ์
ยามกินนอนเปลี่ยวเปล่าเศร้าฤทัย.
น้องเย็นใย ไม่พูดจาตลอดวัน.
แต่วันนั้นยาร์โทโลเมซังน้องได้
ยิ่งเคียดแค้นแสนสาหัสทุกวันไป.

วิค.

ช่างเย็นไรน้องจงลืมอย่าจดจำ.
อย่าให้เงาเขาไซร้มาสอดขวาง
คอยกั้นกางให้น้องต้องครวญคร่ำ
โอ้เปรซิโอสาแม่นวลคำ !
พี่จ่อจิตต์งามขำฝั่งวิญญา,
ถึงมิยอกออกประจักษ์ก็รักน้อง !

เปร.

ข้าเศร้าหมองปานจะไม่ได้พบหน้า.
กับพี่อีกเพราะคำที่อำลา
ปนความเศร้าโสกาอยู่ครัน ๆ.

วิค.

เพราะเย็นเสียงแรกบรรเลงฝากเพลงรัก !
ให้ตระหนักยิ่งกว่าการนิ่งอั้น,
เย็นเสียงเทพกายสิทธินิมิตนั้น
บรรจงคิดสายสุวรรณดนตรี
คือดวงจิตต์, คิดโชคอนาคต
โดยกำหนดแน่ถนัดอย่างเต็มที่.
มีเพียงเราสองรารวมชีวี
มีเทพยเจ้าอารีอำนวยชัย.

เปร.

น้องแน่จิตต์เช่นนี้ส่วนพี่ยา
จะเชื่อคำเทวาหรือหาไม่ ?

วิค.

เชื่อว่าจริงเช่นนี้สิทรามวัย.
ความรู้สึกเราไซร้และความคิด
ย่อมจดจ่อต่อกันอย่างมั่นคง
ไม่ชั่วตรงแต่ชั่วขุนจิตต์.
เหมือนหยดฝนหยาดลงสักน้อยนิด
ในเหวลึก, แม้ตั้งจิตต์ก็อาจฟัง
เสียงสะท้อนย้อนมาจากเบื้องล่าง
ซึ่งอย่างเดียวกับความคิดจิตต์เราตั้ง
ย่อมกะทบสบโสตอุโฆษดัง
เป็นเครื่องยังความยินดีให้แน่ใจ.

เปร.

น้องรู้สึกเช่นนั้นแต่ตันจิตต์,
มิอาจคิดพจมาลย์มาขานไข !
มิสามารถจักแถลงแจ้งเหตุใด;

ประจักษ์ใจแต่รู้สึกสำนึกเอง !
ส่วนพี่สิรอบรู้และเจรจา
สรรภาษาขอกความคิดได้อย่างเก่ง
ทั้งแถลงความรู้สึกได้ทุกเพลง.
เย็นนักเลงวรรณคดีผู้บริชา;
ในบางคราวจึงชวนให้น้องนึก
รู้สึกเรามิอาจสมปรารถนา
ที่จะเดิรร่วมเรียงในโลกา !
เพราะมรรคาคิดกั้นสุดประมาณ !
หนทางพี่ควรมีในหมู่ดาว
อันแวววาวพราวเพริศแสงเฉิดฉาน;
มิควรที่น้องนี้ทะเยอทะยาน
จะเหนี่ยวพี่มุ่งมานเขย่งชม.

วิค.

เออกะไรคำน้องมาวอนว่า
ยังพะวงสงกาเกรงไม่สม
ป่วงคุณสารนารีพินิยม
คือภิรมเสน่ห์เย็นยอดไซร้,
อันความเชาวน์ฉลาดและปริชา
ซึ่งเกิดจากศึกษานั้นมิใช่.
เพราะปริชาย่อมมีขีดขั้นไป;
แต่ความรักมิได้รู้สิ้นเลย !
จงเปรียบพักขนักปราชญ์ฉลาดหล้า;
จะเห็นว่าเย็นอย่างไรนะน้องเอ๋ย ?

เหมือนคนค่อมเย็นอสูรไม่ควรเลย !
แม้ทรามเชยมุ่งรักสมัครแล้ว, —
ขอน้องพึงกำหนดและจดจำ !
ด้วยถ้อยคำพี่สมัครรักเทียมแก้ว, —
น้องล้ำยอดนารีที่เพริศแพร้ว !
อันภพรักไม่แคล้วเย็นภพน้อง.
มิเย็นแต่ความกระหายของชายหนุ่ม
ที่ร้อนรุมรักใคร่เผ้าใฝ่จ้อง.
ในท่ามกลางความสงัดสตรีปอง,
มิตัวน้องนั่งนิ่งระงับใจ,
อยู่ที่ข้างกองเพลิงถะเกิงแสง
แห่งอราคอยป้อนเชื้อเพลิงให้.
ธาตุอัคคีนิรสุทธิไซร้.
มิเปลี่ยนธรรมชาติไปหรือซ่อนงำ,
แม้ในทัยยิปซีก็มีแสง
ไพโรจน์แรงไม่ทรามนะงามขำ
เท่าเวียงวังมโหฬารตระหง่านง้ำ.
แม่นวลคำเห็นใจอยู่มากครัน ?

เปร.

ก็รักแท้, แต่ระย่อนึกท้อจิตต์
เหมือนผู้คิดอยากได้ไปสวรรค์;
เช่นน้องนี้ไม่มีค่าถึงปานนั้น.
จะหวังชมได้มั่นด้วยฉันใด ?

วิค.

ก็โดยเพิ่มความรักประจักษ์แน่.

เปร.

รักเต็มแต่สุดที่ทิวไต้.

วิค.

เช่นนั้นจงให้ไหลระรินไป,
พี่จะได้ดื่มกินให้สำราญ,
เหมือนฤดูคิมหันต์สุริยันจ้า
เผาวาลุกาเสียเฉิดฉาน
พอน้ำลำ มันนาซาเรส กราน
ก็คูดซึมซายซ่านกระจายไป,
แต่กะนั้นก็ยังไม่รู้พอ.

คนยามผู้ ๑

(ในถนน). อาเว มาเรีย ปูริสสิมา! *
นี่เวลาเที่ยงคืนเงียบสงัด.

วิค.

แม่รูปหล่อได้ยินหรือหาไม่?

เปร.

เย็นเสียงซึ่งน่าชังนี่กะไร,
ดังแกล้งไล่พี่พรากคู่ชีวี!

วิค.

เหมือนเขนงพรานป่าเที่ยวล่าสัตว์
คอยกำขัดกวางขลาดปลาสหนี,
หรือเสียงหอนแห่งสุนัขอันกาลี
กระทำให้ไกลจากคู่มัน.

เปร.

อย่าพึ่งไปอยู่ก่อนฟังวอนว่า!

วิค.

พี่จำลาจากไปใจกระศัลย์
ยังอัลคาหล่าคืนนิ้นะนวลจันทร์.
ของมั่นรำลึกถึงพี่ชาย.

เปร.

อย่ากลัวเลยพี่เอ๋ยอย่ากริ่งจิตต์!
ทุกความคิดจะไปอื่นอย่าพึงหมาย.

วิค.

(หยิบแหวนให้วงหนึ่ง.) อนึ่งเพื่อ
พะยานรักไม่กลับกลาย,
ขอฤาสายรัยแหวนรัตนา;
เย็นรูปงู, หมายรักไม่หย่อนแรง;
มณีแดง,— หยดเลือดหัวใจข้า.

เปร.

คำโบราณท่านกล่าวเธอรา,
รัตนาเช่นนี้เย็นศรีตัว,

---

* อาเว มาเรีย ปูริสสิมา, ข้าแต่พระมาเรียผู้เสิศสุทธิคุณ.

ย่อมรักษาดวงจิตต์ให้ผ่องใส,
ถ้าเก็บไว้ใต้เขนยไม่เกลือกกลั้ว,
ขับสุขินแรงร้ายหายขุ่นมัว
แต่ อีฟ[1] ชั่วเพราะงเข้ายยง
โรงเรียนไหนในคาร์เมลคิร์
สองยุพินให้มีเชาวน์สูงส่ง ?

เปร.

(เอามือยีดปากวิคโตเรียน.) อย่า
เยินยอ, ขอเทพมีจิตต์ปลง
ทรงพิทักษ์เธอปลอดรอดภัยพาล !

วิค.

อย่างดีพี่ขอลาในคราวนี้!
น้องเย็นเทพซึ่งพี่ร่วมสมาน !
แต่องค์เดียวเทพอื่นไม่กรายกราน
ระอ้อนวอนพร่ำขานแต่กานดา !

(วิคโตเรียนลงไปทางมุข.)

เปร.

ระวังให้ดี, นะพี่ปลอดหรือไม่ ?

วิค.

(พูดมาจากสวน) ปลอดภัยเหมือน
รักปลอดนักหนา ?
แต่ส่วนน้องปลอดภัยหรือกลัยา ?
ใครอาจมายืนย่ายในราตรี
ได้สะดวกยามจันทร์แจ่มกระจ่าง
โดยหนทางเดียวกันกับตัวพี่.
จงช่วยยีดหน้าต่างโปรดปราณี;
เพราะมาลีหอมฟุ้งจรุงใจ
จะส่งกลิ่นเชยริมผีปากน้อง
ให้พี่ต้องริษยาตารอนได้.

เปร.

(โยนผ้าเช็ดหน้าลงไปให้.) อนิจจา,
ทารกนี่กะไร !
จงรับไว้ยีดตาอย่าปรารมภ์.
เย็นพรน้องปองให้ !

วิค.

พี่ใจสั้น

---

๑ อีฟ อาดัมกับอีฟ ปรากฏในคัมภีร์ไบเบิลว่าเป็นบรรพชนของมนุษย์, ซึ่งพระเป็นเจ้าทรงสร้างขึ้นให้อยู่ในสวน อีเดน. สวน อีเดน นี้ กล่าวกันว่าเป็นสวนสวรรค์ในเมืองมนุษย์ มีต้นไม้หลายชะนิดผลิดอกออกผลเป็นที่เพลิดเพลินเจริญใจยิ่งนัก. อาดัมกับอีฟ จะพอใจเสพย์ผลไม้อย่างใดเป็นอาหารก็ได้ทั้งสิ้น ยกไว้แต่ผลไม้ต้นเดียวที่กลางสวนเรียกว่าต้นความรู้ ซึ่งพระเป็นเจ้า ได้ทรงห้ามไว้ อย่างกวดขันไม่ให้แตะต้อง. ในขณะหนึ่งตัว ซาตาน คือ มหามาร ได้แปลงเป็นงูมายุให้ อาดัมกับอีฟ ละเมิดพระโองการโดยรับประทานผลไม้ต้นที่ทรงห้ามไว้นั้น จึงถูกขับออกจากสวน. (ดูความพิสดารในเรื่องซาตาน ภาค ๑ ของ เสฐียรโกเศศ และ นาคะประทีป ไทยเขษมฉะบับ กุมภ์ และ มีน ๖๙)

เหมือนกับน้ำกลิ่นหอมมาสู่สม
จากฝีปากน้องน้อยน่านิยม,
ราวกับลมอ่อนระรวยช่วยพัดพาน
รำเพยกลิ่นถิ่นท่าของพาณิช
หอมตะหงิดให้สร่างครวญถึงบ้าน.

เปร.

อย่าใช้ใยไปไกลให้หน่วงนาน

วิค.

ราตรีกาลพรุ่งนี้เห็นพี่มา.
น้องเย็นดังดวงดารให้ก้าวใย
เพื่อแล่นไปทอดสมอไม่รอท่า.
โอ้ขวัญรัก. ขวัญเทพดารา !
พี่อำลาคลาไคล

เปร.

ขอไปดี !

คนยาม.

(เสียงมาแต่ไกล.) อาเว มาเรีย ปูริสสิมา.

ตอนที่ ๔

โรงขายอาหารแห่งหนึ่งริมถนนที่จะไปยังเมืองอัลคาหล่า. บัลทาซาร์หลับอยู่บนม้านั่ง. ชิสปาออก.

ชิสปา

เออ, นี่เรามาถึงถึงทางที่จะไปยังอัลคาหล่า, ระหว่างเวลาไก่ขันประชันกับเที่ยงคืน. อนิจจา! โรงขายอาหารอะไรกันอย่างนั้นนะ ! พื้นไฟดับเสียหมด, เจ้าของร้านก็หลับ. พ่อขา ! พ่อเฒ่าบัลทาซาร์ขา !

บัลทาซาร์

(ตื่นขึ้น) ข้าอยู่นี่แน่ะ.

ชิสปา.

ถูกละซิพ่อเฒ่า, ราวกับเจ้าเมืองตาเดียวเข้าเมืองร้าง. หาไฟมาหน่อยเถอะ. กับเข้าด้วยนะพ่อ.

บัล.

นายของเจ้าอยู่ไหนล่ะ ?

ชิสปา.

พ่อเฒ่าอย่าธุระกับท่านเลย. ท่านกับฉันจะหยุดอยู่ครู่เดียวพอพักม้าเท่านั้น; ถึงท่านจะเดิรไปมาในที่แจ้ง, มองดูฟ้าราวกับผู้ที่ได้ยินว่าฝนตก, ก็ไม่ทำให้ท้องฉันหายหิวหรอกพ่อ. อย่าร่ำไรเลย, ฉันจะต้องรีบไป มัวชักช้าอยู่ไม่ได้เหมือนกับคนคลุมผ้า ผ้ายาวเท่าใดก็ยิ่งยืดเท้าออกทุกที. นี่อะไรเล่าพ่อเฒ่า ?

บัล.

(วางไฟดวงหนึ่งลงบนโต๊ะ) เนื้อกะต่าย ต้ม.

ชิสปา.

(กินพลาง) จริง ๆ นะ. ลูกแมวต้มดอกกะมัง.

บัล.

นี่ถ้วยเหล้า เปโดร ซิเมเนส, มีลูกแปร์เผาใส่ลงไปด้วยลูกหนึ่ง.

ชิสปา.

(ดื่มเหล้า) เอ๊ะ พ่อเฒ่าบัลทาซาร์, เพื่อนยาก! พ่อช่างฉลาดอวดเหล้าและขายน้ำส้มนัก. ฉันขอยอกว่าเหล้านี่ไม่ใช่อย่างที่ว่าหรอก เย็นเหล้า วิโน ทินโต ลา มันชา[1] เหม็นกลิ่นกะเพาะหมูออกฉุนกึ๊ก.

บัล.

อ๊ะ ข้าสยดต่อหน้านักบุญไซมอนและยูดัสได้เทียวว่า เหมือนอย่างที่ข้าบอกอย่างแน่นอน.

ชิสปา.

ฉันก็สาบานให้พ่อเฒ่าได้ต่อหน้านักบุญเปาตอร์และปอลได้เหมือนกัน ว่าไม่ใช่อย่างที่พ่อเฒ่าว่า. อีกประการหนึ่ง, อาหารของ

พ่อเฒ่าก็เย็นอย่างผู้ดี, แต่ผ้าปูโต๊ะกว้างสนัดใจ.

มีเนื้อชิ้นนิดเดียว

บัล.

ฮะ! ฮะ! ฮะ!

ชิสปา.

มีหน้าซ้ำเคี้ยวดังกว่าลูกนัทอีก.

บัล.

ฮะ! ฮะ! ฮะ! พ่อชิสปา, บ่นให้สนุกใจเถิดพ่อ. เออ ข้าจะไปตามนายวิคโตเรียนมาข้างในมิดีหรือ จะได้ดื่มเหล้า เปโดร ซิเมเนส สักแก้วหนึ่ง?

ชิสปา.

อย่าไปตามเลยพ่อ; ถ้าจะไปถามคนที่ตายแล้วว่า, "ไปดื่มเหล้าไหม?" ก็เท่ากัน.

บัล.

อย่างไรนะ นายวิคโตเรียนจึงหมั่นไปกรุงแมดริดนัก?

ชิสปา.

ก็เหตุเดียวกับที่ท่านไม่อยากรับประทานอาหารในคืนนี้นะซี ท่านติดผู้หญิงอยู่. พ่อเฒ่าบัลทาซาร์เคยติดบ้างไหม?

---

๑ วิโน ทินโต ลา มันชา, เหล้าแดงในเมือง ลามันชา,

บัล.

ไม่เคยถอนตัวออกได้เลยพ่อคุณ, เต็มที ต้องทนทรมานยุ่งยิ่งมาตลอดชาติ.

ชิสปา.

อะไร ! พ่อเฒ่าแก่ออกซมซานก็หมกไหม้เหมือนกันหรือ ? ไม่ไหวละ, ฉันช่วยพ่อถอนตัวออกไม่ได้เป็นแน่.

วิค.

(ตะโกนออกมาจากข้างนอก) ชิสปา !

ชิสปา

ไปนอนเสียเถิดพ่อเฒ่า, ไก่ขันแล้วละ.

วิค.

ไง ! ชิสปา ! ชิสปา !

ชิสปา.

ครับ ! ไปเดี๋ยวนี้. อ้อพ่อเฒ่าบัลทาซาร์, ช่วยตามฉันมาหน่อยนะ, หาน้ำไปให้ม้าด้วย. ฉันจะใช้ค่าอาหารให้ในวันพรุ่งนี้. (พากันเข้าโรง.)

ตอนที่ ๕

ห้องนอนของวิคโตเรียนที่อัลคาหล่า.

ฮิโปลิโตนอนหลับอยู่ที่เก้าอี้ท้าวแขน. ต้นขันเช้า ๆ.

ฮิป.

ข้าคงได้หลับสนิทเสียเหมาะมั้น !
ล้วนความฝันผ่านไปในเมื่อกี้.
เออ ความหลับ หลับชื่นหทัยทิว !
ถึงบิดเบือนกายีก็งามยง,
คอยหยิบถ้วยยาทิพย์ให้จิบลิ้ม
เพื่อได้ชิมจากบ่อความลืมหลง !
นี่แสงเทียนเวียนดูแต่หรี่ลง;
ฉะนั้นคงดึกแล้วเย็นแน่แท้.
วิคโตเรียนไปอยู่ที่ไหนหนอ ?
คงเหมือนพ่อ ไฟรย์, คาร์ริลโลแน่,
สถานเดียวที่พันคนสอดแล
ก็เพียงแต่ถ้ำของเขาอันนิดน้อย.
พิณอันนี้เย็นของวิคโตเรียน,
เจ้าของเวียนคิดดูอยู่บ่อย ๆ
พิณเจ้าเอ๋ย, ไขเสียงให้เลิศลอย !
เที่ยงคืนเศร้าเหงาหงอยพลันเฮฮา.
(ฮิโปลิโตดีดพิณและร้องประสานเสียง.)

โอ้ปาเดร ฟรานซิสโก เอ๋ย !
โอ้ปาเดร ฟานซิสโก เอ๋ย !
กะไรเลยใครเรียกหาตัวข้า ?
นี่คือนางร่างน้อยงามโสภา
ปรารถนาสวรภาพรัยยาปไซร้ !
เชิดประตูรับหล่อนมาในนี้,

หนังสือพิมพ์ ... ไทยเขษม

ข้าปราณีจะช่วยล้างยาปปวงให้.
(วิคโตเรียนออก.)

วิค.

โอ้ ปาเดร ฮิโปลิโต กะไร!

ฮิป.

เอ๊ะนั่นใครมาเรียกทำไมกัน?

วิค.

นี่แน่ะเพื่อน, จงแถลงแจ้งให้ประจักษ์;
แม้ความรักเย็นยาปอย่างมหันต์,
ตัวฉันนี้มียาปอยู่คราวครัน
ในแดนดินใครไม่ทันเย็นมั่นคง.
ฉันจะขอสารภาพยาปต่อไป
อย่างซื่นใจ, มีนางนวลระหง
ผูกสมัครรักตอบกอร์ปจิตต์ปลง
คิดตกลงเมตตาและปราณี
จะวิวาห์.

ฮิป.

ถ้าก็เรื่องคิกคำบรรพ์
อย่างยายเฒ่าหนึ่งนั้นอยู่ยังที่
ริมเตาไฟ, ต้มน้ำ, พร่ำวาที,
"เด็ก ๆ เอ๋ย, มานี่ ฟังนิทาน;
ตั้งแต่ครั้งวันวิวาห์ของข้าเจ้า."

วิค.

โปรดอย่าเอามาพูดไร้แก่นสาร,
ฉันมีเรื่องต้องเล่าเต็มดวงมาน;
เหลือทนทานเก็บงำจำสำแดง.

ฮิป.

ก็หัวใจของมิตรสนิทนั้น,
เหมือนฉากอันละครเก่าแถลง;
พอเบิดฉากโหมดนตรีมีเสียงแรง,
ประจักษ์แจ้งเทพโคลองก์หมื่นพันไซร์!

วิค.

ก็ผิดกัน, หากฉันจะปองเปรียบ
เทียบกับคัมภีร์ซิบิลได้,
เพื่อนก็คงเขรขาว่าใส่ไคล้
ที่เหลือจากไฟไหม้หกเล่มนั้น,
ควรจะยิ่งนับถือว่ามีค่า
มากกว่าเก้าเล่มแต่เดิมนั้น.
แต่ขอให้เพื่อนสดับตรับฟังกัน.
เพื่อนจำมั่นหรือไม่แม่ทรามวัย
ชาวยิปซีที่ในคอร์โดวา
เต้นโรมาลิศ ยังตลาดใหญ่?

ฮิป.

เพื่อนหมายเปรซิโอสาหรือว่าไร.

วิค.

เช่นนั้นไซร้, เพื่อนก็รู้อยู่ตามจริง
ว่าโฉมนางโสภาล้วนน่ารัก
เผ้าประจักษ์แก่ฉันปานผิสิง.
ตั้งแต่จากอัลคาหล่าอย่าประวิง.
มาบัดนี้ยอดหญิงอยู่แมดริด.

ฮิป.

ฉันทราบข่าว.

วิค.

ขอกล่าวว่ามุ่งรัก.

ฮิป.

มิน่าเล่าชวนชักให้เปลี่ยนจิตต์
อัลคาหล่ากลายเย็นกรุงแมดริด.

วิค.

ประทานโทษเถิดมิตร, แม้นข้านี้
ได้ยึดยังเพื่อนไว้เสียนมนาน;
เพราะว่าการนิ่งไว้อย่างแล้วนี่
เย็นเครื่องบ่งทรัพย์เลิศประเสริฐดี.
หากว่ามีสุนทรก่อนเหมาะไซร้
อาจะต้องเหลวละลายถึงขายหน้า
ขอเพื่อนยาจงอดงดโทษให้,
ฉันมิได้ยึดยังด้วยตั้งใจ.

ฮิป.

เออกะไร! เพื่อนกลุ้มรุมรักแท้.
เอาเสน่ห์กำจัดสิ้นความหนาว
พึ่งดูราววิเศษกว่าเสื้อผ้าแน่
เย็นอาหารโอชาน่าชวนแล.
แม้จะเปรียบภาษิตไม่ผิดไกล,
ให้ชายหนุ่มหนึ่งสวรรค์, หนึ่งบ้านช่อง,
อีกครู่ครองแนบชิดพิศมัย,—
เท่านี้แล้วก็พอสมหทัย.
ขอเพื่อนได้แถลงแจ้งยุบล,
การเข้าชู้ของเพื่อนถึงไหนแล้ว?
แม่โฉมแก้วอายเหนียมสักกี่หน?
เออ เพลงยาวของเพื่อนร่วมกมล
ได้ขึ้นต้น อาเว* หรืออย่างไร;
หรือเหมือนพระสงฆ์อ่านโองการ
แก่พระมารดาเวอร์จินหรือไฉน,

วิค.

โปรดเมตตา, อย่าพูดเย็นเล่นไป!
นี่มิใช่เวลามาฮาเฮ!
ฉันกำลังตั้งหน้า!

ฮิป.

ตั้งตารัก!
เออกะไรมิพักจะสรวลเสฺ!

---

* อาเว คูยูส คัลเชม คลาเร เนค เซนเตนนี คอมเมนดาเร ซีเรต เซราฟ สตูดิโอ.

หอสมุดแห่งชาติ หนังสือพิมพ์ไทยเขษม

เจ้าปัญญาอัลคาหล่าชักรวนเร
มาหลงเล่ห์หญิงยิปซีดีฉันใด ?
โปรดบอกฉันตรง ๆ เถิดเพื่อนเอ๋ย,
จะหวังนางทรามเชยดีไฉน ?

วิค.

ฉันรักนางจริง ๆ อย่ากริ่งใจ.

ฮิป.

เธอคงไม่วิวาห์แน่เช่นนั้น !

วิค.

ทำไมเล่า ?

ฮิป.

เจ้าหล่อนมุ่งสมัคร
รักยาร์โทโลเมด้วยหมายมั่น,
แม้ฉันทำไว้ถูกแต่นานครัน,
หนุ่มยิปซีคนนั้นไม่ผิดเลย
ได้เต้นกับหล่อนที่คอร์โควา.

วิค.

เขาวิวาทกันมาแล้วเพื่อนเอ๋ย
ได้แตกขาดสั้นเรื่องกับทรามเชย.

ฮิป.

ฉันขอเอ่ยซ้ำอีกว่าเพื่อนรัก
คงไม่คิดปรารถนาวิวาห์จริง ?

วิค.

อย่าประวิงเลยฉันมั่นสมัคร
เมื่อหล่อนเกิดเทพยเจ้าเข้าพร้อมพรัก
อำนวยพรนงลักษณ์ก้องวิมาน !
หล่อนเปรียบด้วยอัมนรรฆมณี
อันหลงที่อยู่ในมลทินสถาน.
ฉันจะเอื้อมเก็บมาชมให้สมมาน;
แล้วประดับดูตระการระยับตา
ตรงหน้าผากอย่างรูปอุณาโลม
แย่มโพยมดังดาวแสงพราวพร่า
ยามอรุณเรื่อเรื่องในนภา,
ทั้งโลกาจะหลากใจไม่ใช่น้อย,
แต่คงไม่เหิมหาญมาเย้ยเยาะ.

ฮิป.

คงงามเหมาะแล้วจะเหงานั่งเศร้าสร้อย
แม้ละได้ไม่ประดับคงเลิศลอย
ทั้งไกวัลจะพลอยแซ่ซร้องชม.

วิค.

ขอเสียทีเถิดสหายอย่าหมายจิตต์
มัวพูดเล่นผิด ๆ ดูไม่สม !
ในโลกหากจะหาคุณอุดม
นำนิยมไม่ได้ข้างหรืออย่างนี้ ?

ฮิป.

ไม่ง่ายเลย, เพื่อนเอ๋ยลองไตร่ตรอง
ยามเราปองกล่าวขวัญมารศรี
เผ้านิยมชมคุณความดี
ในบัดนี้นางกระทำอาการใด?

วิค.

ไม่ยากเลยทรามเชยหลับสนิท.
ริมปากชิดเผยปัสสาสะให้
ระรวยรื่นนาสาปานมาลัย.
ชงฆ์นั้นไซร้นวยนิ่งไม่ติงองค์.
กางเขนน้อยที่เจ้าหล่อนเคยวอนร่ำ
แนบทรวงอกลดต่ำหรือสูงส่ง
เสมอด้วยน้ำสุยินที่เวียนวง,
ภูมันคงเหมือนเภตราถึงท่าแล้ว.

ฮิป.

ซึ่งเห็นว่าถ้าจะพูดให้งามเหมาะ
อย่างไพเราะสุนทรกาพย์กลอนแก้ว,
ก็จะว่าหล่อนนิทราภูเพริศแพร้ว
แลผ่องแผ้วโอษฐ์เผยอแลละลาน!

วิค.

แม้ฉันมิกล้องวิเศษเวลานี้
จะยลโฉมมารศรียอดสงสาร
หลับสนิทอย่างครุณีที่เบิกบาน!

ฮิป.

เพื่อนจะหาญส่องนางเคียวหรือเกลอ?

วิค.

ต้องหาญแท้แน่จิตต์อย่ากังขา!

ฮิป.

เช่นนั้นเพื่อนก็กล้ามากละเหนอ.
เพื่อนไม่เคยหวนคิดบ้างหรือเออ
จะหลงเผลอเล่ห์กะเท่ห์ที่ซ่อนงำ
ในคำว่า, บัดนี้ มากไฉน?

วิค.

เออ; ชีวิตเราน่าหลากเย็นพ้นไป!
ฉันเคยได้ใคร่ครวญอยู่อาจิณ
แม้เรามีปัญญาอาจสามารถ,
แปลงธรรมชาติโลกนี้ให้เย็นหิน
พร้อมทั้งมวลมีอยู่บนธรณินทร์,
ทุกสิ่งสิ้นพลันเห็นชัดถนัดแท้,
ยามเราทอดตามองห้วงมนุษย์
คงเกลียดกลัวที่สุดไม่ผิดแน่!
ที่แยกอายตายเกลือนก็เหลือแล
ล้วนนอนแผ่ยักเยิดเบิดไม่น้อย!
บ้างปลายปลิ้มลิ้มทุกข์สิ้นสร่างเศร้า!
บ้างหงอยเหงาจำจากใจละห้อย!
บ้างโหยหวนครวญคร่ำน้ำตาย้อย!
บ้างโศกสร้อยปลิ้มปลงอลังตา!

หนังสือพิมพ์ ... ไทยเขษม

ฯะเห็นคู่บ่าวสาวเกริ้วกราวแห่,
หริือศพแปรกระบวนกำสรวลหา!
หริือศัตรูขู่ประจัญปราศเมตตา!
หริือคู่ร่วมเสน่หาชิดเชยกัน!

ฮิป.

ถูกละซิ. ตอนนี้ฉันระย่อ
ยามเมื่อห่อหอดรักสมัครมั่น.
กล้องวิเศษ, ฤทธิวิเศษอันสำคัญ,
อาฯะพลันเห็นเกินที่ควรการ.
เช่นวิโอลอนเต แม่น้องสาว,
อกผะผ่าวโสกาน่าสงสาร
ระคนแค้นกับรักหนักชนมาลย์
เหมือนนงคราญคอนชิส จิตต์อาวรณ์
ถึงอาร์โกนอทชู้ผู้ไร้สัตย์,
สมมนัสได้รักแล้วเลิกถอน
ประหนึ่งมิตรไปหลงนางละคร.

วิค.

หยุดเสียก่อนพังคำฉันพาที!
หล่อนมิได้ห่วงใยในตัวฉัน.
หล่อนฯะหันแต่งผู้ใดได้เต็มที
หริือนึกขลังไปยังสำนักชี,
มอบชีวิฉันไม่ห้ามตามพอใจ,
หริือฯะคิดจิตต์วิวาห์อาซิลเลส
ในทุ่งเอลิเซียนก็ทำได้.

ฮิป.

(ลุกขึ้น) ขอลาเพื่อนคึกแล้วฯะอยู่ไย!
ควรฯะได้กล่าวว่าเช้าจึงถูกกาล.
(นาฬิกาตีสาม.)
อนิจจา! เสียงเวลากะหึ่มโหม
คะคริกโครมคอยเผ้าแต่เร้าขาน
เคาะประตูสุวรรณแห่งวาร!
ขอลาเพื่อนกลับสถานฉันขอลา!
ส่วนเปรซิโอสาของเพื่อนนั้น
ฯะได้เจรจากันในคราวหน้า
ให้ยืดยาวสมถวิลจินตนา.
เพื่อนควรพักนิทราในบัดนี้,
ฯะได้แลเห็นกล้องส่องขยาย
แม่โฉมฉายโสภณวิมลศรี
ปานสุรางค์นางฟ้าไร้ราคี.
ขอลาที!

วิค.

เชิญเพื่อนอย่าเกรงใจ!
ส่วนตัวฉันนั้นฯะยังไม่หลับนอน;
ฯะอยู่ก่อนอ่านหนังสือสักครู่ใหญ่
(ทอดตัวลงบนเก้าอี้ท้าวแขนที่ฮิโปลิโต ลุกไป, และวางหนังสือเล่มใหญ่ลงบนตัก.)
อ่านหนังสือหริือนั่งตากตาไป
พินิจในสิคลื่นอันเปลี่ยนแปลง

เย็นละลอกกลอกกลุ้มรุมประชิด
ฝั่งดวงจิตต์เย็นประกายเฉิดฉายแสง !
เออ ภาพเชาวน์ฉลาด ฉกาจแรง !
มาครั้งหนึ่งได้สำแดงประจักษ์ตา.
จนแลเห็นสรรพสิ่งในราตรี
ล้วนน่ามีจิตต์นิยมเย็นหนักหนา,
ไปไหนเล่าไม่เห็นเข้ากลับมา ?
อนิจจา, ใครหนอจะปราณี,
น้ำอมฤตอันติดพฤกษาชาติ
อันดาดายออลิมป์ส[๑] คีรีศรี,
นำให้เสพเย็นอมรน่ายินดี ?
หรือไมตรีแนะต้นเสน่ห์ไซร้
ซึ่งมีรากหลากจิตต์พิศวง
ว่าหยั่งลงซ่อนต้นอยู่หนไหน
ยามเที่ยงคืนโดยจะถอนด้วยร้อนใจ,
ก็มีคุณขับไล่ยี่ศาขมวญ.
อีกสามารถบำรุงจิตต์ให้เย็นหนุ่ม
หมดคลั่งคลุ้มสมฤดีที่กำสรวล ?
ข้าประสงค์จะห้ามความเรรวน,
ขาดกำลังที่จะชวนให้มั่นคง !
วิญญาณวิระชนที่ล่วงลุ !
อนุศาสน์เตือนสติไม่ไหลหลง
โดยลอยผ่านกระแสเวลาตรง,
เหมือนดาพหลงจมอยู่ในท้องน้ำ
แห่งเทกัสแต่ครั้งชาวโรมัน,
ใครจะสรรกำลังใช้ให้สมล่ำ ?
แสงความจริงคงโอภาสสะอาดล้ำ
ส่องประจำฉายอยู่ดูแพรวพราย
เย็นลำดับเรียงมาแต่อดีต.
บรรดาขีดการกระทำสิ้นทั้งหลาย—
เย็นอรูป—เย็นรูป—อยู่เรียงราย.
มิกระจายรอยข้างไม่ปรารมภ์.
ยังขาดอยู่กำลังไฟกายสิทธิ์
จะประดิษฐ์เหล็กให้เย็นไฟสม
เพื่อรุ่งโรจน์โชติช่วงชวนนิยม.
งามอุดมกำลังนั้นคือปัญญา !
กสิกรคนหนึ่งที่โฉดเขลา
เอาถ่านเท่าเขียนรูปที่ข้างฝา
ยามนั่งเล่นมืดมนจวนสนทยา.
มีครูณาหนึ่งฉลาดสามารถนัก,
ได้เดินทางเมื่อยล้ามาทางนั้น
พลันเจ็บเท้าซอกซ้ำระกำหนัก,
ขออาศัยหยุดนอนเพื่อผ่อนพัก.
ครั้นประจักษ์รูปเขียนดูเวียนวง
มลักตั้กไม่น่ารักแต่น้อยนิด
จึงลิขิตเกลารูปตามประสงค์

---

๑ ออลิมบัส, เทียบกับเขาไกลาส.

ก็ผ่องผุดเพราพริ้งดูยิ่งยง,
ทุกคนงงงวยจิตต์ในศิลป์!
ปวงตำนานและนิยายทั้งหลายแหล่
ที่เก่าแก่มีคติเช่นนี้
ย่อมขจรเหมือนกลอนสุนทรภู่,
แห่งกวีผู้ยากลำยากกาย
ไม่มีบ้านมีช่องเฝ้าท่องเที่ยว
ชั่วคืนเดียวขอพักพอเหนื่อยหาย.
แต่เลิศกว่าการมีชื่อลือกระฉาย,
ก็คือสายเสน่ห์ที่ผูกพัน!
จากหัวใจไขรูปวิมลโฉม
งามประโลมประดิษฐ์ขึ้นจากใฝ่ฝัน,
เหมือนน้ำพุในป่าพนาวัน
มีนางนั้นผุดผ่องละอองตา
แล้วกลับหายคืนร่างในอ่างลึก,
ก่อนอัศวินจะฮึกจับภูษา!
เช่นนี้เปรียบเทียบด้วยกับวิญญา,
ของมนุษย์รอท่าริมลำธาร
แห่งชีวิตคิดจะลวิมลลักษณ์
ที่เพ็ญพักตร์ผุดขึ้นจากสนาน,
เขื่นนารีโสภางามตระการ
เผ้าเหิมปานอัศวินไม่สิ้นเพียร!
อนิจจา, น่าจะรอตั้งหลายคน!
ลำธารก่นไหลมาไม่พาเหียร
มีแต่พุพุตระหลบเผ้าทยเวียน
เทพธิดาหรือจะเยียนอย่าพึงคิด!
แต่ข้านี้เกิดใต้ดาวอุดมโชค,
จึงไร้โศกเลือกนางได้สมจิตต์
หล่อนจะเย็นคู่ชีวาอยู่เนืองนิตย์.
ข้าได้กลิ่นหอมตะหงิดนางหายใจ!
ศีรษะเจ้ายังหนักอยู่แนบทรวง!
อกพรพระทั้งปวงยังฝังได้!
โอ้นิทราปิดเนตรแม่ทรามวัย.
อีกปวงสุมาลัยที่เบิกบาน
ยามราตรีจงมีเมตตาข้า
สยายกลิ่นโอภาแล้วร้องขาน
ประจักษ์โสตนามข้าที่ว่าวาน
ให้นงคราญแจ้งวิญญาว่าอาวรณ์!

(พลางม่อยหลับ.)

หลักรัฐธรรมนูญของประเทศ ๆ

ส. สิงหรา รวบรวม

ประเทศสยามได้เปลี่ยนแปลงการปกครองแผ่นดิน โดยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พุทธศักราช ๒๔๗๕ แก่ราษฎรแล้ว จึงเป็นอันว่าณกาลตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป ราษฎรชาวสยามได้รับแล้วซึ่งสิทธิและเสรีภาพในลักษณะอันเดียวกันกับราษฎรในอารยประเทศทั้งหลายทั้งปวง.

การปกครองประเทศโดยรัฐธรรมนูญนั้น เป็นประเพณีที่โลกนิยมกันอยู่ รัฐธรรมนูญต่างประเทศนี้ได้รวบรวมขึ้นเพื่อให้ เพื่อนไทยได้ทราบวิถีแห่งรัฐธรรมนูญของเขา และเพื่อเทียบเคียงกับรัฐธรรมนูญของสยามซึ่งต่างได้ทราบกันอยู่แล้ว ว่าประเทศใดได้มีการปกครองโดยรัฐธรรมนูญอย่างไร เห็นว่าน่าจะเป็นประโยชน์แก่ผู้ค้นคว้าอยู่มาก.

รัฐธรรมนูญประเทศอังกฤษ

"เกรตชาเตอร์" หรือ "แม็กนาคาร์ตา" เป็นบทบัญญัติต้นรากของ รัฐธรรมนูญ และรัฐสภาแห่งอังกฤษ และเป็นครั้งแรกที่ได้เกิดมีรัฐธรรมนูญขึ้นในโลก ข้อความในบทบัญญัติแห่งเกรตชาเตอร์ มีว่า พระเจ้าแผ่นดินจะเก็บภาษีอากรจากพลเมืองไม่ได้ และจะลงโทษ พลเมืองโดยลำพัง พระองค์ไม่ได้ เว้นแต่จะได้รับความยินยอมเห็นชอบของรัฐสภา ซึ่งมีคณะสงฆ์และขุนนางชั้นสูงเป็นองค์คณะ หากถ้าจะต้องเก็บภาษีอากรคราวใด ก็จำต้องเรียกประชุมโดยมีกำหนดวันให้ทราบก่อนล่วงหน้า พระเจ้าแผ่นดินไม่มีสิทธิที่จะเอาทรัพยสมบัติของราษฎรเป็นของพระองค์หรือให้แก่ราชบริพาร เว้นแต่จะได้ใช้ราคาตามที่เจ้าทรัพย์จะเรียกร้อง พระเจ้าแผ่นดินจะจับหรือคุมขังลงโทษ พลเมืองไม่ได้ นอกจากจะจัดการตามกฎหมายของบ้านเมือง.

"เกรตชาเตอร์" มีบทบัญญัติว่า ให้เลือกขุนนาง ๒๕ คน มีหน้าที่ควบคุมดูแลให้พฤติการณ์ทั้งหลายภายในประเทศได้ดำเนินไปตามบัญญัติแห่งเกรตชาเตอร์นั้น ถ้าพระเจ้าแผ่นดินประพฤติฝ่าฝืนแล้วไซร้ ราชฐานทั้งหลายจะต้องถูกยึด จนกว่าจะได้กลับทรงปฏิบัติให้เป็นไปตามบทบัญญัตินั้น ๆ

ธรรมนูญ "ออกซ์ฟอร์ด" เป็นบทบัญญัติเพิ่มเติม ข้อความในบทบัญญัติแห่งเกรตชาเตอร์ เพื่อให้สมบูรณ์ขึ้น เช่นบัญญัติให้ชาวอังกฤษเป็นฝ่ายได้รับตำแหน่งหน้าที่สำคัญในคณะรัฐบาล แทนชาวต่างประเทศ และบัญญัติตั้งสภาขึ้น มีพวกขุนนางเป็นองค์คณะและประชุมกันปีละ ๓ ครั้ง สภานี้มีหน้าที่แต่งร่างและเพิ่มเติมกฎหมายข้อบังคับต่าง ๆ ของประเทศ ทั้งเป็นสภาที่ปรึกษาของพระเจ้าแผ่นดินด้วย.

ต่อมาได้ตั้งรัฐสภาขึ้นใหม่ เรียกว่าปาเลียเมนต์ ตลอดมากระทั่งกาลบัดนี้ การตั้งปาเลียเมนต์ใหม่นี้ ได้มีบทบัญญัติให้ตั้งสภาขึ้นเป็น ๒ สภา คือ สภาสูงหรือนัยหนึ่งเรียกว่า "สภาขุนนาง" (เฮาส์ออฟลอร์ดส์)" มีพวกพระและพวกขุนนางเป็นสมาชิกองค์คณะสภาหนึ่ง และสภาสามัญหรืออีกนัยหนึ่งเรียกว่า "สภาราษฎร์ (เฮาส์ออฟคอมมอนส์)" มีพวกผู้แทนราษฎรเป็นสมาชิกองค์คณะอีกสภาหนึ่ง.

หลักการปกครองของประเทศอังกฤษถือ

ว่า พระเจ้าแผ่นดินมีหน้าที่เพียงเสวยราช สมบัติ ไม่มีหน้าที่ที่จะทรงปกครองประเทศ หน้าที่ ปกครอง ประเทศ นั้น อยู่ ที่ รัฐสภา และ เสนาบดี พระราชบัญญัติรัฐสภาของอังกฤษ ออกเมื่อพุทธศักราช ๒๔๕๔ ยอมให้สภา ราษฎร์ มีอำนาจมากกว่า สภาสูง ใน การคลัง และจำกัดอำนาจ ของ สภาสูง บางอย่าง ในเรื่อง การออกกฎหมาย เพราะฉะนั้น อำนาจการ ปกครอง ประเทศ อังกฤษ จึงอยู่ ใน อำนาจ ของ ราษฎรอย่างแท้จริง และมิได้อยู่ในอำนาจ ของบุคคลชั้นสูงอย่างบางประเทศ.

◎ ◎ ◎

รัฐธรรมนูญประเทศอเมริกา

ในชั้นเดิมเมื่อประเทศอเมริกาได้หลุดพ้น จาก อำนาจ การปกครอง ของ ประเทศ อังกฤษ เป็นอิสสรภาพแล้ว บรรดาพวกอเมริกัน ต่างมีความคิดเห็นแตกต่างกันออกเป็น ๒ พวก พวกหนึ่งเป็นริปับลิคกัน ปรารถนาจะให้ รัฐต่าง ๆ เป็นอิสสระทั้งหมดโดยมิต้องมีรัฐ-บาลกลาง จะมีการเกี่ยวพันกันก็ต่อเมื่อมี เหตุการณ์สำคัญที่จำเป็นจะต้องช่วยเหลือกัน เท่านั้น แต่อีกพวกหนึ่งเรียกว่าพวก เฟเด แรลลิสต์ ปรารถนาให้ความอิสสรภาพแก่รัฐ ต่าง ๆ มากเหมือนกัน แต่ต้องการให้มี รัฐบาลกลาง ในระหว่างที่กำลังทำสงคราม อยู่กับอังกฤษนั้น พวกริปับลิคกันเป็นฝ่ายมี อำนาจ จึงวางระเบียบการปกครองตาม ความเห็นชอบของฝ่ายตน กล่าวคือ ให้รัฐ ต่างปกครองตัวเองอย่างสมบูรณ์ เพียงแต่ จัดให้มีสภากลางขึ้นสภาหนึ่ง ซึ่งรัฐต่าง ๆ ส่งผู้แทนเข้าประชุม สภานี้มีอำนาจจะวินิจฉัย ที่สำคัญ ๒ เรื่อง คือ การทหารและการทูต.

ครั้นเมื่อการสงครามได้สงบลงแล้ว ถึง เวลาที่อเมริกาจะตั้งตัวเป็นประเทศอิสสระจริงๆ จึงได้คิดว่าการไม่มีรัฐบาลกลางนั้นเป็นวิธีที่ ยังไม่เหมาะใช้ไม่ได้ ด้วยในการสงคราม กู้อิสสรภาพนั้น อเมริกาได้กู้เงินต่างประเทศ ไปใช้จ่ายมากมาย เมื่อไม่มีรัฐบาลกลาง ก็ย่อมไม่มีเงินแผ่นดินที่จะใช้หนี้สิน เพราะ สภากลางที่ตั้งขึ้นนั้น ก็หามีอำนาจในทางการ คลังไม่ และไม่สะดวกที่จะไปตั้งเกณฑ์เอา เงินจากรัฐต่าง ๆ นั้น เพราะฉะนั้น จึงมี ความจำเป็นต้องตั้งรัฐบาลกลางขึ้น และ ร่างธรรมนูญ การปกครอง ซึ่งได้ประกาศเมื่อ วันที่ ๑๗ กันยายน พุทธศักราช ๒๓๓๐.

รัฐธรรมนูญปกครองประเทศอเมริกา มี บทบัญญัติให้รัฐต่าง ๆ มีอิสสรภาพฉะเพาะ

รัฐ ๆ เข้นส่วน ๆ ไป แต่ให้มีรัฐบาลกลาง และที่ประชุมใหญ่เรียกว่า "คองเกรส" เข้นฝ่ายมีอำนาจเด็ดขาดในทางราชการทหารบกทหารเรือ การพาณิชย์และการภาษีอากร มีประธานาธิบดีซึ่งราษฎรเลือกให้รับตำแหน่งคราวละ ๔ ปี เข้นผู้อำนวยบังคับบัญชาการงานตามข้อวินิจฉัยลงมติของที่ประชุม ประธานาธิบดีต้องเข้นผู้รับผิดชอบในการกระทำของตนต่อที่ประชุมใหญ่ เสนาบดีทั้งหลายเข้นเสมอเลขานุการของประธานาธิบดี อำนาจเซ็นสัญญากับต่างประเทศอยู่กับประธานาธิบดี และเมื่อสภาเซเนตให้สัตยาบันแล้วก็เข้นอันสมบูรณ์ใช้ได้ นอกจากนี้ประธานาธิบดียังต้องเข้นจอมทัพบกและจอมทัพเรือโดยตำแหน่ง ทั้งยังมีอำนาจในการตั้งทูตและพนักงานชั้นสูงของรัฐบาลอีกด้วย.

ที่ประชุมคองเกรส, แบ่งออกเข้น ๒ แผนก คือ สภาเซเนตและสภาราษฎร์ สมาชิกสภาเซเนตเลือกมาจากรัฐต่าง ๆ รัฐละ ๒ คน ไม่ว่าจะเข้นรัฐน้อยหรือรัฐใหญ่อย่างใด ส่วนสภาราษฎร์นั้นมีสมาชิกซึ่งเลือกจากรัฐต่าง ๆ เข้นจำนวนมากและน้อยสุดแต่รัฐนั้น ๆ จะมีพลเมืองมากน้อยเข้นเกณฑ์.

อำนาจศาลของอเมริกา, มีศาลสูงสุดซึ่งมีผู้พิพากษาประจำตำแหน่งรวม ๙ คน ประธานาธิบดีเข้นผู้เลือก และผู้พิพากษานี้ให้มีตำแหน่งประจำตลอดชีวิต ศาลนี้นอกจากมีอำนาจชำระอรรถคดีพิพาทในระหว่างบุคคลแล้ว ยังมีอำนาจชำระคดีพิพาทในระหว่างรัฐต่อรัฐแห่งสหปาลิรัฐอเมริกาอีกด้วย.

◎ ◎ ◎

ธรรมนูญประเทศฝรั่งเศส

"กรางด์ออร์ดอนนังส์" เข้นธรรมนูญที่ฝรั่งเศสได้ประกาศใช้มาแต่ปี พุทธศักราช ๑๙๐๐ ธรรมนูญนี้มีข้อสำคัญอยู่ว่า รัฐสภามีอำนาจประชุมกันได้ทุกปี โดยมิต้องให้พระเจ้าแผ่นดินทรงเรียกประชุม พระเจ้าแผ่นดินจะเก็บภาษีอากรโดยรัฐสภาไม่ยินยอมไม่ได้ รัฐสภาได้ตั้งกรรมการไว้ ๙ คน มีหน้าที่ดูแลและจัดเปลยนแปลงการปกครองและลงโทษข้าราชการผู้ทุจริต แต่ธรรมนูญกรางด์ออร์ดอนนังส์ รัฐสภาได้สิ้นอายุลงภายหลัง ๑ ปีที่ประกาศใช้ โดยเหตุที่ประธานแห่งรัฐสภากระทำการเข้มงวดกวดขันเกินไป.

ต่อมาประเทศฝรั่งเศสได้เกิดกบฏและการเมืองยุ่งยากเข้นลำดับมาจนสมัยเจ้านโปเลียนที่ ๓ (พ. ศ. ๒๔๑๓) ซึ่งประกาศตนเข้นพระ

ราชาธิราชแล้วมา ฝรั่งเศสก็ได้เปลี่ยนเป็นประเทศรีปับลิคตลอดมาจนกาลบัดนี้.

สมัยของมพล มัคมาฮอง เป็นประธานาธิบดีคนที่ ๒ ประเทศฝรั่งเศสได้สร้างธรรมนูญขึ้นใหม่ เรียกว่า "รัฐธรรมนูญปีคริสตศักราช ๑๘๗๕" (พุทธศักราช ๒๔๑๗) ธรรมนูญนี้ภายหลังที่ใช้แล้ว ๑๐ ปี ได้แก้ไขอีกครั้งหนึ่ง เมื่อพุทธศักราช ๒๔๒๗.

รัฐธรรมนูญฉะบับนี้ได้จัดแบ่งอำนาจการปกครองออกเป็น ๒ แผนก คือ ๑. อำนาจการออกกฎหมาย, อำนาจนี้ตกได้แก่สภา ๒ สภา คือ สภาเซนาต์กับสภาผู้แทนราษฎร. ๒. อำนาจปฏิบัติการตามกฎหมาย, อำนาจนี้ตกได้แก่ประธานาธิบดี.

สภาเซนาต์, มีสมาชิก ๓๐๐ คนโดยกำหนด ผู้ที่จะเป็นสมาชิกต้องมีอายุแต่ ๔๐ ปีขึ้นไป ชั้นแรกได้กำหนดให้เลือกคนที่ดีที่สุดไว้ ๗๕ คน ให้เป็นสมาชิกตลอดชีพ นอกจากนั้นเปลี่ยน ๙ ปีต่อครั้ง ต่อมาภายหลังเมื่อปีพุทธศักราช ๒๔๒๗ ตามบทบัญญัติที่แก้ไขได้ยกเลิกสมาชิกตลอดชีพเสีย จึงเป็นอันว่าสมาชิกสภาเซนาต์ทุกคนอยู่ประจำตำแหน่งได้คนละ ๙ ปี สมาชิกสภานี้เลือกมาโดยหัวหน้าตำบลที่มีพลเมืองมาก ๆ แต่ไม่มีจำกัด หมู่บ้านที่มีพลเมืองเพียง ๕๐๐ คน ก็อาจเลือกสมาชิกเข้าสภาเซนาต์ได้เช่นเดียวกับเมืองที่มีพลเมืองนับจำนวนล้าน การเปลี่ยนตัวสมาชิกเปลี่ยนทุก ๓ ปี คราวละ ๑๐๐ คน จึงมีคนเก่าเป็นสมาชิกในสภาอยู่เสมอไป.

สภาผู้แทนราษฎร, สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรนี้มีจำนวนไม่จำกัดสุดแต่จำนวนพลเมือง ธรรมนูญได้ให้อำนาจไว้ว่า ราษฎรแสนคนมีสิทธิเลือกผู้แทนเข้าเป็นสมาชิกในสภาผู้แทนราษฎรได้ ๑ คน.

ทั้ง ๒ สภาที่กล่าว มีอำนาจออกกฎหมาย, ตั้งงบประมาณ, ประกาศสงคราม, ทำสันติภาพ, และมีอำนาจเรียกคณะเสนาบดีไปชี้แจงถึงกิจการที่ได้กระทำไป สำหรับสภาเซนาต์มีอำนาจเป็นศาลสูง ชำระประธานาธิบดี, เสนาบดี, หรือบุคคลสำคัญ ๆ ซึ่งสภาผู้แทนราษฎรเป็นฝ่ายกล่าวโทษว่ากระทำผิดฐานทรยศต่อบ้านเมือง.

ประธานาธิบดีอยู่ในตำแหน่งได้คราวละ ๗ ปี การเลือกประธานาธิบดีนั้น สมาชิกทั้ง ๒ สภาประชุมรวมกัน เรียกว่าที่ประชุมสำหรับชาติ ประธานาธิบดีมีอำนาจปฏิบัติการงานให้ดำเนินไป เป็นผู้บัญชาการทหารบก, ทหารเรือ,

และมีอำนาจถอดถอนข้าราชการของรัฐบาล, อำนาจการเจรจา, และกระทำสัตยาบันสัญญากับต่างประเทศ, อำนาจการร่างกฎหมายส่งให้รัฐสภาพิจารณาและลงมติใช้สำหรับบ้านเมือง, ประธานาธิบดีมีอำนาจสั่งยุบสภาผู้แทนราษฎร, และสั่งให้เลือกสมาชิกตั้งขึ้นใหม่. แต่อำนาจนี้ต้องได้รับความเห็นชอบของสภาเซนาต์ด้วย.

◎ ◎ ◎

รัฐธรรมนูญประเทศเยอรมนี

"รัฐธรรมนูญตราทอง" ประเทศเยอรมนีได้สร้างธรรมนูญขึ้นเรียกว่าธรรมนูญตราทอง เมื่อพุทธศักราช ๑๘๕๙ รัฐธรรมนูญฉะบับนี้บัญญัติว่า ผู้จะเป็นพระราชาธิราชแห่งเยอรมนีจักต้องให้หมู่เจ้า ๗ องค์ทรงเลือกเจ้า ๗ องค์ที่กล่าวเป็นสงฆ์ผู้มีศักดิ์เสมอเจ้า ๓ องค์ คือ พระราชาคณะประจำเมืองเทรฟส์, โคโลญ, และเมืองเมนส์. และเป็นคฤหัสถ์อีก ๔ องค์ คือ เจ้าผู้ครองนครโบฮิเมีย, เซกซ์, แบรนด์เบิร์ก, และปาลาติเนต. การเลือกโดยคะแนนออกเสียงด้วยวิธีเขียนนามผู้ควรเป็นพระราชาธิราชแล้วห่อผนึกติดตราทอง.

การปกครองอาณาจักรมีสภาเรียกว่า "สภาไดเอต" เป็นที่ประชุมของเจ้าเยอรมันทั้งหลาย พระราชาธิราชทรงอยู่ใต้อำนาจของสภานี้ จะออกกฎหมายหรือเก็บภาษีอากร หรือจัดกำลังทหารอย่างใด ต้องได้รับความยินยอมเห็นชอบจากรัฐสภาเสียก่อนจึงกระทำได้.

เมื่อการรวมประเทศเยอรมนีเข้าเป็นปึกแผ่นอันเดียวกัน และอำนาจต่างประเทศมีออสเตรียเป็นต้นได้หมดไปจากประเทศเยอรมนีแล้ว เยอรมนีจึงได้จัดสร้างรัฐธรรมนูญขึ้นใหม่ เมื่อปีพุทธศักราช ๒๔๑๔ โดยนัยดังต่อไปนี้

อาณาจักรเยอรมนีมี ๒๕ อาณาจักร ได้รวมเข้าเป็นมหาอาณาจักรเดียวกัน มีกษัตริย์วงศ์โฮเฮนโซลเลินเป็นเจ้าผู้ปกครองประเทศ มีสภาคือสหรัฐมนตรีและรัฐสภา.

สหรัฐมนตรีสภา, คือ ผู้แทนอาณาจักรต่าง ๆ รวมกัน อาณาจักรหนึ่ง ๆ อาจตั้งผู้แทนของตนได้คนหนึ่งหรือหลายคนสุดแต่จะสำคัญยิ่งหย่อนกว่ากันเพียงไร ผู้แทนของอาณาจักรต่าง ๆ เหล่านี้ มีอำนาจเพียงแต่เป็นทูต คือ ทำอะไรด้วยพลตนเองไม่ได้ ต้องรายงานขอคำสั่งต่ออาณาจักรของตนก่อนจะลงมติ.

รัฐสภา, คือ สภาผู้แทนซึ่งราษฎรเลือกตั้งขึ้นไป ราษฎรจำนวนแสนคนมีอำนาจเลือกผู้แทนได้คนหนึ่ง ชั้นแรกผู้แทนครองตำแหน่งอยู่ได้คราวละ ๓ ปี แต่ภายหลังต่อมาได้ขยายเวลาออกไปเป็น ๕ ปี ผู้จะรับเลือกเป็นสมาชิกผู้แทนราษฎรในรัฐสภาได้ ต้องมีอายุแต่ ๒๕ ปีขึ้นไป.

อำนาจในทางธุระการ, ตกอยู่กับพระราชาธิราช ซึ่งมีอำนาจทั้งในการทูตและการทหาร ทรงเป็นจอมทัพบกและจอมทัพเรือ ถ้าสหรัฐมนตรียินยอมก็ทรงมีอำนาจประกาศสงครามและทำสัญญากับประเทศต่าง ๆ รัฐสภานั้นมีอำนาจแต่เพียงให้สัตยาบันเท่านั้น.

อำนาจการออกกฎหมาย, ตกอยู่แก่สภาทั้งสอง รัฐธรรมนูญการปกครองนี้ใช้ตลอดมาจนถึงมหาสงคราม ครั้นเมื่อมหาสงครามได้สิ้นสุดลงแล้ว ประเทศเยอรมนีได้เปลี่ยนการปกครองเป็นประชาธิปไตย อำนาจของพระราชาธิราชจึงตกได้แก่ประธานาธิบดี.

◎ ◎ ◎

รัฐธรรมนูญประเทศอิตาลี

เมื่ออำนาจอ๊อสเตริยได้หมดไปจากประเทศอิตาลีแล้ว อาณาจักรต่าง ๆ ก็เข้ามารวมด้วยทีละเล็กละน้อย ในที่สุดการรวมประเทศอิตาลีก็ประกาศเป็นทางราชการเมื่อพุทธศักราช ๒๔๐๓ และพระเจ้าวิกเตอร์เอมานูเอลที่ ๒ แห่งประเทศซาร์ดิเนีย ก็ได้ดำรงพระยศเป็นพระเจ้ากรุงอิตาลี.

เมื่อได้รวมอาณาจักรอิตาลีเข้าเป็นประเทศใหญ่ ส่วนมากยังคงถือตามรัฐธรรมนูญเก่าของอาณาจักรซาร์ดิเนีย ซึ่งประกาศใช้แต่ปีพุทธศักราช ๒๓๙๑ ตามรัฐธรรมนูญนี้อำนาจฝ่ายธุระการอยู่กับพระเจ้าแผ่นดิน มีเสนาบดีเป็นผู้ทำการแทน ส่วนอำนาจการออกกฎหมาย หรือนิติบัญญัตินั้น อยู่ที่รัฐสภาและพระเจ้าแผ่นดินรวมกัน.

รัฐสภาแบ่งออกเป็น ๒ สภา คือ—

๑. สภาเซเนต, หรือเรียกว่าสภาสูง สมาชิกในสภานี้เป็นเจ้าในราชตระกูล ซึ่งมีพระชนม์แต่ ๒๐ ปีขึ้นไป กับบุคคลสามัญซึ่งมีอายุแต่ ๔๐ ปีขึ้นไป บุคคลเหล่านี้ต้องเป็นผู้มีชื่อเสียงในทางใดทางหนึ่ง หรือเคยรับราชการในตำแหน่งสูง หรือเป็นผู้ต้องเสียภาษีแก่รัฐบาลเป็นจำนวนอย่างน้อยปีละ ๓,๐๐๐ ลีเร สมาชิกเหล่านี้พระเจ้าแผ่นดินเป็นผู้ทรงเลือกตั้งให้มีตำแหน่งประจำตลอดชีพ.

๒. **สภาผู้แทนราษฎร,** สมาชิกของสภานี้เป็นผู้แทนที่ราษฎรเลือกขึ้นอยู่ในตำแหน่งได้คราวละ ๕ ปี เดือนปีละ ๒๑,๐๐๐ ลิเร ราษฎรที่เป็นชายอายุ ๒๑ ปี หรือ ๑๘ ปี แต่ต้องทำการสมรสแล้ว จึงจะมีสิทธิเลือกผู้แทนได้.

◎ ◎ ◎

รัฐธรรมนูญประเทศญี่ปุ่น

เมื่อการงานในประเทศญี่ปุ่นเป็นระเบียบเรียบร้อยดีแล้ว ราษฎรพากันเอาใจใส่ต่อการเมืองมาก อยากให้มีธรรมนูญปกครองโดยพระเจ้าแผ่นดินอยู่ใต้กฎหมาย ต่อมาเมื่อปีพุทธศักราช ๒๔๓๓ พระเจ้ามัตสุฮิโต ได้พระราชทานรัฐธรรมนูญแก่ราษฎรของพระองค์.

รัฐธรรมนูญของประเทศญี่ปุ่นจัดแบ่งออกไปเป็น ๗ หมวด คือ—

๑. พระเจ้าแผ่นดินเป็นประมุขสูงสุดของประเทศ เป็นผู้ใช้อำนาจนิติบัญญัติตามความเห็นชอบของรัฐสภา เป็นผู้ทรงเรียกประชุมรัฐสภา และยุบสภาราษฎร์ได้ในกรณีที่มีเหตุการณ์ฉุกเฉินอาจออกพระราชกฤษฎีกาใช้แทนกฎหมายได้ เพื่อความจำเป็นในอันจะรักษาความปลอดภัย แต่พระราชกฤษฎีกานั้นต้องเสนอต่อรัฐสภาในการประชุมคราวหน้าที่จะถึง เมื่อรัฐสภาไม่เห็นด้วยรัฐบาลต้องเป็นฝ่ายประกาศเลิก พระเจ้าแผ่นดินเป็นผู้ทรงตั้งหรือปลดข้าราชการทั่วไป, เป็นผู้ทรงกำหนดอัตราเงินเดือนข้าราชการทั้งทหารและพลเรือน, ทรงเป็นผู้บัญชาการสูงสุดของกองทัพบกและกองทัพเรือ, เป็นผู้ประกาศสงคราม, ทำสันติภาพและทำสัญญาทางพระราชไมตรี

๒. พลเมืองญี่ปุ่นอาจได้รับแต่งตั้งเป็นข้าราชการทหารพลเรือนได้เสมอหน้ากัน พลเมืองต้องเป็นทหารยกทหารเรือ และมีหน้าที่ต้องเสียภาษีอากรตามกฎหมาย และจะต้องไม่ถูกขังกุมคุมขังให้ศาลพิจารณาหรือลงโทษนอกจากกระทำผิดกฎหมาย เว้นแต่ในกรณียกเว้นที่บัญญัติในกฎหมายแล้ว บ้านเรือนของพลเมืองญี่ปุ่นจะถูกค้นโดยปราศจากความยินยอมของเจ้าบ้านไม่ได้ สิทธิในทรัพย์สมบัติของพลเมืองญี่ปุ่นทุกคนใครจะละเมิดไม่ได้ พลเมืองมีเสรีภาพในการถือศาสนา, ในการเขียน, การโฆษณา, การประชุมในที่สาธารณสถาน และตั้งสมาคมได้ภายในกรอบแห่งกฎหมาย.

๓. รัฐสภาแบ่งออกเป็น ๒ สภา คือ สภาขุนนาง และสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกสภาขุนนางพระเจ้าแผ่นดินทรงตั้ง สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรนั้น ราษฎรเป็นผู้เลือกขึ้นตามบัญญัติแห่งกฎหมาย แต่ผู้ใดจะเป็นสมาชิกทั้งสองสภาในขณะเวลาเดียวกันไม่ได้ กฎหมายทุกฉะบับต้องได้รับความเห็นชอบของรัฐสภา สภาทั้งสองต้องออกเสียงลงมติกฎหมายที่รัฐบาลเสนอร่าง

๔. เสนาบดีทุกคนมีหน้าที่ถวายคำแนะนำต่อพระเจ้าแผ่นดิน และต้องรับผิดชอบต่อการนั้น กฎหมายพระราชบัญญัติและพระราชกำหนดทุกฉะบับเสนาบดีต้องลงนามกำกับด้วยคนหนึ่ง องค์มนตรีจะต้องประชุมกันในเรื่องสำคัญเมื่อพระเจ้าแผ่นดินทรงหารือ.

๕. อำนาจในทางการศาล ศาลหลวงทั้งหลายต้องใช้ตามกฎหมายและในนามของพระเจ้าแผ่นดิน ผู้พิพากษาจะต้องไม่ถูกปลดจากตำแหน่ง เว้นแต่จะถูกลงโทษทางอาชญาการพ้องเจ้าหน้าที่ฝ่ายธุระการฐานใช้อำนาจหน้าที่ผิดกฎหมาย ถ้าเป็นเรื่องที่ตกอยู่ในอำนาจศาลชำระคดีเกี่ยวกับการปกครอง อันได้มีกฎหมายตั้งไว้เป็นพิเศษแล้ว ศาล

๖. การเก็บภาษีอากรใหม่ก็ดี การเปลี่ยนแปลงอัตราภาษีอากรเดิมก็ดี ต้องประกาศเป็นกฎหมาย การกู้เงินสำหรับชาติหรือการใด ๆ ที่กระทำลงไปจะเป็นภาระแก่การคลังของประเทศ นอกจากกำหนดไว้ในงบประมาณของประเทศแล้ว จะต้องได้รับความเห็นชอบของรัฐสภา งบประมาณของประเทศต้องเสนอสภาผู้แทนราษฎรก่อน ค่าใช้จ่ายสำหรับพระราชวงศ์นั้น จ่ายจากคลังของชาติตามจำนวนที่กำหนดไว้ และไม่จำเป็นต้องได้รับความยินยอมของรัฐสภา เมื่อมีความจำเป็นเกิดขึ้นรัฐบาลอาจขอความยินยอมจากรัฐสภา เพื่อให้มีเงินบางจำนวนที่จะพึงใช้จ่ายได้เสมอไป ตามแต่จะกำหนดไว้ก่อน.

๗. ถ้ามีความจำเป็นจะต้องแก้ไขบทบัญญัติในธรรมนูญแล้ว จะต้องมีพระบรมราชโองการเสนอร่างต่อรัฐสภา แต่การแก้ไขกฎมนเทียรบาลไม่จำเป็นต้องเสมอ บทบัญญัติในธรรมนูญก็ดี หรือกฎมนเทียรบาลก็ดี จะแก้ไขเพิ่มเติมไม่ได้ในระหว่างที่มีผู้สำเร็จราชการ.

◎ ◎ ◎

รัฐธรรมนูญประเทศรัสเซีย

รัฐบาล บอลเชวิค รัสเซียได้ประกาศ รัฐธรรมนูญการปกครองประเทศเมื่อปีพุทธศักราช ๒๔๖๑ และในการต่อมาได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติบางข้อ.

รัฐธรรมนูญของรัสเซีย คือ ประชาธิปไตยโซเชียลิสต์ของโซเวียต ซึ่งเป็นสหรัฐรวมแคว้นต่าง ๆ เข้าด้วยกัน มี ๑. รัสเซียแท้, ๒. อูเกรน รวมกับเขตต์มลดาฟ, ๓. รัสเซียขาว, ๔. ทรานสคอเคเซียรวมอาณาจักรเล็กเข้ามาอีก ๓ อาณาจักร คือ อาเมเนีย, อาเซอร์ไบยาร, และยอร์เยีย, ๕. อุซเบกตาน, และ ๖. เตอร์กเมนิสตาน กรรมสิทธิ์ในเรื่องที่ดินถูกยกเลิกไม่ยอมให้ผู้ใดมีได้ คือว่าเป็นของชาติ ราษฎรทั้งหมดเป็นผู้ใช้ร่วมกัน ป่าไม้, บ่อแร่, ไร่นา, ตลอดจนโรงงานต่าง ๆ และรถไฟ นับว่าเป็นของชาติทั้งสิ้น.

การปกครองของรัสเซียนั้น อำนาจสูงสุดของ ประเทศ อยู่ที่ สันนิบาตใหญ่ แห่ง รัสเซีย คณะบริหารกลาง ซึ่งเป็นฝ่ายมีอำนาจเต็มในทางนิติบัญญัติ, บริหาร, และตุลาการ. คณะบริหารกลางแบ่งออกเป็น ๒ สภา คือ สภาแห่งสหรัฐ มีสมาชิก ๔๕๒ คน เลือกมาจากทั้งประเทศสภาหนึ่ง กับอีกสภาหนึ่งเรียกว่าสภารัฐต่าง ๆ มีสมาชิก ๑๓๖ คน สมาชิกของสภานี้ คือผู้แทนซึ่งส่งมาจากรัฐต่าง ๆ รัฐละ ๕ คน กฎหมายต่าง ๆ ที่นำออกประกาศใช้ ต้องได้รับความเห็นชอบจาก ๒ สภานี้ คณะบริหารกลางนั้นเลือกกรรมการขึ้น ๒๗ คน เรียกว่า "เปรสซิเดียม" เป็นฝ่ายดูแลการงานแทนอีกทอดหนึ่ง คณะเปรสซิเดียม มีอำนาจเจรจาการเมืองกับต่างประเทศ, ทำสัญญาทางไมตรี, ประกาศสงคราม, ทำสันติภาพ, และเป็นฝ่ายให้สัตยาบันในสัญญาต่าง ๆ แต่การงานที่ทำไปนั้นอยู่ในความควบคุมของคณะบริหารกลางอีกทอดหนึ่ง ถัดจากคณะกรรมการดูแลการงานมีคณะเสนาบดี ๑๑ คน เป็นฝ่ายรักษาการงานต่าง ๆ ที่เสนาบดีทำไปต้องรับผิดชอบต่อคณะกรรมการดูแลการโดยตรง และต้องรับผิดชอบต่อ คณะบริหาร กลาง และ สันนิบาต ใหญ่ด้วย เสนาบดีคนหนึ่ง ๆ มีกรรมการดูแลและช่วยเหลืออีกคนละคณะ.

สันนิบาตใหญ่แห่งรัสเซีย, ประกอบขึ้นด้วยผู้แทนจังหวัดและผู้แทนมณฑล จังหวัดต่าง ๆ นั้นพลเมืองจำนวน ๒๕,๐๐๐ คนเลือก

ผู้แทนตนได้คนหนึ่ง ส่วนผู้แทนมณฑล กำหนดให้ราษฎร ๑๒๕,๐๐๐ คน เลือกผู้แทนได้คนหนึ่ง ที่ประชุมนี้ตามกำหนดประชุมกัน ๒ ปีต่อคราว.

ราษฎรไม่ว่าชายหญิงไม่เลือกว่า ชาติใด ศาสนาใด มีอายุแต่ ๑๘ ปีขึ้นไป มีสิทธิเลือกผู้แทนได้ แต่บุคคลที่ว่านี้จะต้องทำมาหากินด้วยตนเอง ผู้รับราชการทหารยกทหารเรือ นักบวช สมาชิกในราชวงศ์เก่า หรือตำรวจในสมัยราชาธิปไตย พวกเหล่านี้ไม่มีสิทธิจะออกเสียงเลือกตั้งผู้แทนเลย.

◎ ◎ ◎

รัฐธรรมนูญประเทศจีน

ภายหลังที่ดอกเตอร์ซุนยัดเซนได้รวบรวมพวกตั้งสมาคมเก๊กเหม็งขึ้น กระทำการล้มกษัตริย์ในราชวงศ์เชง (แมนจู) เป็นผลสำเร็จลงแล้ว ประเทศจีนได้เปลี่ยนการปกครองเป็นประชาธิปไตย และภายหลังที่ยวนไซไขประธานาธิบดีคนแรกของจีนได้ถูกคณะก๊กมิ่นต๋องเกลี้ยกล่อม เพราะยวนไซไขจะประกาศตนเป็นฮ่องเต้ ซึ่งอวสานกาลของยวนไซไขได้ยุติลงด้วยการลาออกและถึงแก่กรรมแล้ว ปีพุทธศักราช ๒๔๖๑ ประเทศจีนได้ประกาศใช้ธรรมนูญฉบับสุดท้าย.

รัฐธรรมนูญ ประเทศจีน มีลักษณะ คล้ายคลึงกับธรรมนูญของประเทศรัสเซีย คือ เต็มไปด้วยสภาเบ็นคณาธิปไตย การงานต่าง ๆ อยู่ในความควบคุมของ คณะอิกทอดหนึ่ง ซึ่งตามธรรมดาคณะนี้ประชุมกันปีละ ๓ ครั้ง อำนาจการปกครองของประเทศจีนทั้งหมดอยู่ในอำนาจของ ๕ สภา คือ สภานิติบัญญัติ ๑, สภาบริหาร ๑, สภาตุลาการ ๑, สภาการสอบไล่ ๑, และสภาควบคุมการงานอีก ๑. ประมุขสูงสุดของประเทศคือประธานาธิบดี ซึ่งมีผู้ช่วยอีกเบ็นจำนวนแต่ ๑๒ ถึง ๑๖ คน ผู้ช่วยเหล่านี้เรียกว่า รัฐมนตรี นายกและอุปนายกของสภาทั้ง ๕ เลือกไปจากคณะรัฐมนตรี.

กิจการของสภาทั้ง ๕ คือ—

๑. สภาบริหาร, เบ็นสภาที่ให้อำนาจสูงสุดในทางบริหารการงานของประเทศ แต่ในกิจการบางอย่างต้องได้รับความเห็นชอบจากสภานิติบัญญัติ และมีหน้าที่เสนอกฎหมายที่เกี่ยวกับการปกครองต่อ สภานิติบัญญัติ ด้วย เสนาบดีกระทรวงต่าง ๆ เบ็นเสมือนเจ้าพนักงานที่คอยรับบัญชาจากสภานี้เท่านั้น.

๒. สภานิติบัญญัติ, เบ็นสภาที่มี

อำนาจสูงสุดในการออกกฎหมายทั่วไป และ ในกรณีที่กฎหมายได้บัญญัติไว้. มีหน้าที่เกี่ยวกับ การตั้ง งบ ประมาณ แผ่นดิน, การให้อภัยโทษ, การประกาศสงครามและทำสันติภาพ, การทำสัญญาทางพระราชไมตรี, กับการเจรจาความเมืองกับต่างประเทศ. สมาชิกของสภานี้เป็นคนนอกวงรัฐการ คือ ไม่ใช่ข้ารัฐการและมีจำนวนอย่างมากได้ ๙๙ คน ผู้เป็นสมาชิกมีสิทธิครองตำแหน่งได้คราวละ ๒ ปี.

๓. **สภาตุลาการ,** เป็นสภาที่มีอำนาจสูงสุดในการศาล มีหน้าที่จัดระเบียบการศาลและควบคุมการพิจารณาคดีทั่วไป.

๔. **สภาสอบไล่,** มีหน้าที่ควบคุมและจัดการสอบไล่ ผู้ที่ประสงค์จะเข้าทำงานของรัฐบาล จักต้องเข้าสอบไล่ ตามหลักสูตรที่สภานี้ได้ตั้งขึ้นเสียก่อน.

๕. **สภาควบคุมการงาน,** สภานี้มีอำนาจ ควบคุม การงานของ รัฐบาลให้ เป็นไปตามกฎหมาย และมีอำนาจไต่สวนข้ารัฐการผู้กระทำผิด เป็นฝ่ายตรวจสอบบัญชีแห่งสถานที่ทำการของรัฐบาลทั่วประเทศ สมาชิกสภานี้มีอย่างมาก ๒๙ คน และต้องเป็นผู้มิได้มีตำแหน่งในการงานของรัฐบาลแต่อย่างใด สมาชิกในสภานี้จะถอดถอนไม่ได้ เว้นแต่

รัฐธรรมนูญประเทศเบลเยียม

เมื่อที่ประชุม กรุงเวียนนาได้บัญญัติให้เบลเยียมรวมกับเนเดรลันดส์ เพื่อป้องกันอำนาจของประเทศฝรั่งเศสนั้น เนเดรลันดส์ได้ประกาศรัฐธรรมนูญขึ้น และรัฐธรรมนูญนั้นได้ควบคุมถึงเบลเยียมด้วย แต่พลเมืองเบลเยียมไม่พอใจ โดยเห็นว่าไม่เป็นการยุติธรรม เพราะรัฐธรรมนูญได้วางบทบัญญัติถวายอำนาจแก่ พระเจ้าแผ่นดิน เนเดรลันดส์แทบจะเป็นอย่าง สมบูรณาชญาสิทธิราช ความไม่พอใจนี้เป็นเหตุให้พลเมืองเบลเยียมก่อการกบฏต่อ รัฐบาลเนเดรลันดส์ จนเป็นผลสำเร็จ เมื่อได้ประกาศตั้งรัฐบาลเบลเยียมขึ้นแล้ว จึงได้ตั้งรัฐธรรมนูญของตนขึ้นเมื่อปีพุทธศักราช ๒๓๗๓.

รัฐธรรมนูญประเทศเบลเยียม, บัญญัติการปกครองประเทศโดย มีพระเจ้าแผ่นดิน อยู่ใต้กฎหมาย มีลักษณะคล้ายคลึงกับธรรมนูญของประเทศฝรั่งเศส ต่างกันก็ที่ฝรั่งเศสมีประธานาธิบดี แต่เบลเยียมมีพระเจ้าแผ่นดิน พระเจ้าแผ่นดินของ เบลเยียม เป็นประมุขสูงสุด

ของประเทศ มีอำนาจในทางฝ่ายธุระการทั้งปวง ส่วนอำนาจฝ่ายนิติบัญญัตินั้นตกอยู่แก่รัฐสภา.

รัฐสภาแบ่งออกเป็น ๒ สภา คือ สภาเซนาต์และสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกในสภาเซนาต์อยู่ในตำแหน่งคราวละ ๙ ปี ส่วนสมาชิก สภาผู้แทน ราษฎร อยู่ใน ตำแหน่งได้คราวละ ๔ ปี สมาชิกสภาเซนาต์เลือกจากคนมั่งมีที่เสียภาษีให้แก่รัฐบาลแต่ปีละ ๒,๐๐๐ แฟรงค์ขึ้นไป รัฐสภาที่ตั้งขึ้นมีอำนาจเรียกเสนาบดีไปไต่ถามหรือทักท้วงได้ เสนาบดีต้องรับผิดชอบการงานต่อสภา รัฐธรรมนูญเบลเยียมให้เสรีภาพแก่การศาสนา, การสั่งสอน, การประชุม, การตั้งสมาคม, และการให้อิสสรภาพหนังสือพิมพ์อย่างสมบูรณ์.

◎ ◎ ◎

รัฐธรรมนูญประเทศสวิตเซอร์แลนด์

บทบัญญัติของกรุงเวียนนานั้น ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ เป็นประเทศสหภูมิ ของ เมืองต่าง ๆ รวม ๒๒ เมือง เมืองนั้น ๆ มีอิสสรภาพปกครองตัวเองเหมือนรัฐ ๆ หนึ่งต่างหากจากกัน แต่ว่ามีสภาเรียกว่า "สภาไดเอต" เป็นที่ประชุมของบรรดาผู้แทนเมืองต่าง ๆ นั้น สภานี้เป็นสายสัมพันธ์ยังให้เกิดความเกี่ยวพันระหว่างเมืองทั้งหลาย สภาไดเอตมีหน้าที่ทำการได้เพียง ๓ เรื่อง คือ การทูต, การทหาร, และการตัดสินข้อพิพาทระหว่างเมืองต่อเมือง ถ้าสภาไดเอตได้ตกลงกันแล้ว อำนาจทางธุระการ หรือหน้าที่จะต้องดูแลให้การงานดำเนินตามที่ได้ตกลงนั้น ตกเป็นหน้าที่ของเมืองใหญ่ ๆ ซึ่งได้แก่เมืองเบอร์น, ซูริค, และเมืองลูเซิน.

ต่อมา สวิตเซอร์แลนด์ ได้เกิดสงครามกลางเมือง และเมื่อได้จัดการรวบรวมกันเข้าได้อีกครั้งหนึ่งแล้ว จึงได้ตรารัฐธรรมนูญขึ้นเรียกว่า "รัฐธรรมนูญคริสตศักราช ๑๘๔๘" (พุทธศักราช ๒๓๙๑)

การปกครองสวิตเซอร์แลนด์ หรือ สหรัฐแห่ง สวิสส์ตามรัฐธรรมนูญ นั้น อย่างเดียวกับเยอรมนีหรือสหปาลีรัฐอเมริกา คือ ภายในรัฐหนึ่ง ๆ มีอำนาจปกครองรัฐนั้น ๆ รัฐของสวิสส์เรียกว่า "แคนตันส์" ไม่เรียกว่าสเตตท์อย่างรัฐในอเมริกา ในระหว่างรัฐเหล่านั้นอำนาจสูงสุดอยู่ที่รัฐบาลกลางณกรุงเบอร์น.

รัฐบาลกลาง ควบคุม การปกครอง ทั่วไปแบ่งออกเป็น ๓ สภา คือ—

๑. สภาผู้แทนราษฎร, เป็นสภาที่

สำคัญที่สุด มีอำนาจออกกฎหมายและอำนาจอื่นเหมือนสภาผู้แทนราษฎรทั่วไป สมาชิกในสภานี้ คือผู้แทนราษฎร ซึ่งตามกำหนดให้ราษฎรสองหมื่นคนเลือกผู้แทนได้คนหนึ่ง.

๒. สภาธุรการ, สภานี้มีลักษณะเช่นเดียวกับคณะเสนาบดี คือ มีอำนาจบริหารการงานของประเทศให้เป็นไป และต้องรับผิดชอบต่อสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกในสภานี้มีจำนวน ๗ คน.

๓. สภาการศาล, ตั้งอยู่ณเมืองโลซานน์ มีอำนาจจัดการและควบคุมการศาลของประเทศทั่วไป ส่วนสภาไคเอตที่มีมาแต่เดิมนั้น มาถึงสมัยเปลี่ยนแปลงนี้ก็ยังมิได้ยกเลิก แต่ลดตำแหน่งหน้าที่ลงให้เป็นแต่สภาที่ปรึกษา

ตามธรรมนูญฉะบับนี้ให้สิทธิและเสรีภาพแก่หนังสือพิมพ์ และการตั้งสมาคมอย่างนอกนั้นยังยอมให้ราษฎรที่รวมกันเป็นจำนวนมากยื่นคำร้องต่อรัฐบาลด้วยเรื่องใด ๆ ก็ได้ เมื่อมีคำร้องชะนิดนี้ขึ้น รัฐบาลต้องริบพิจารณาทันที.

ต่อมาได้มีการแก้ไขรัฐธรรมนูญเมื่อพุทธศักราช ๒๔๑๗ กฎหมายฉะบับใดที่รัฐบาลได้ประกาศแล้วยังใช้บังคับทันทีไม่ได้ จะต้องพักรอไว้ ๙๐ วัน ในระหว่างเวลานี้ถ้าราษฎรจำนวนมากแต่ห้าหมื่นขึ้นไป คัดค้านหรือขอร้องให้พิจารณาใหม่ รัฐบาลต้องปฏิบัติตาม การปกครองของสวิสส์เป็นประชาธิปไตยอย่างแท้จริง และแทบจะไม่มีประเทศใดในโลกเสมอเหมือน.

